

# **”Hei tähän oli se meidän Varislaulu!”**

Musiikkiterapeutista kehittämistyötä päiväkodissa

Aino Palokangas

Opinnäytetyö  
Maaliskuu 2015

Sosiaalialan koulutusohjelma, ylempi AMK  
Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala





Tekijä(t) Palokangas, Aino	Julkaisun laji Opinnäytetyö	Päivämäärä 09.03.2015
	Sivumäärä 116	Julkaisun kieli Suomi
		Verkojulkaisulupa myönnetty: x
Työn nimi <b>"Hei tähän oli se meidän Varislaulu!"</b> Musiikiterapeuttista kehittämistyötä päiväkodissa		
Koulutusohjelma Sosiaaliala, ylempi AMK. Perheiden hyvinvoinnin ja osallisuuden edistäminen		
Työn ohjaaja(t) Hintikka Timo, Suomi Asta		
Toimeksiantaja(t) Yritys x		
<p>Tiivistelmä</p> <p>Opinnäytetyössä esiteltiin ja perusteltiin ennaltaehkäisevän tuen välineeksi musiikin terapeuttinen käyttö. Välinettä sovellettiin kehittämisprosessissa varhaiskasvatukseen. Prosessin tavoitteena oli tutkia ja kokeilla musiikin terapeuttisen käytön mahdollisuuksia päivähoidon arjessa, ja kehittämistehtävänä oli mallintaa musiikkia käyttökelpoisena välineenä kohderyhmässä. Tarkoituksena oli myös perehdyttää henkilökuntaa välineen hyötyihin lapsen kasvun ja kehityksen tukemisessa sekä ryhmän arjen keventämisessä. Kehittämisprosessi toteutettiin päiväkodissa, nelivuotiaitten ryhmässä. Prosessi eteni spiraalinomaisesti. Laadullisella aineistonkeruulla kartoitettiin musiikin terapeuttisen käytön merkitystä kohderyhmän lapsen, lapsiryhmän sekä koko päiväkodin toimintakulttuurin kannalta. Aineistotriangulaatiossa käytettiin osallistuvaa havainnointia, kohderyhmän ohjaajien haastatteluja sekä koko henkilökunnan kyselylomaketta. Tulokset kertoivat musiikin toimivuudesta arjen lapsilähtöisenä välineenä, ja sillä todettiin olevan merkitystä sekä lapsen itsehallinnan, keskittymisen että ryhmätaitojen kannalta. Minäkuvaa ja tunnetaitoja musiikilla voitiin tukea onnistumisen, ilon ja osallisuuden kautta. Johtopäätöksenä todettiin, että prosessi tuotti jo puolessa vuodessa välitöntä hyötyä yksittäisten lasten arjessa sekä ryhmän hallinnassa. Myös ohjaajat kokivat saaneensa käyttöön uusia käyttökelpoisia välineitä, ja prosessi käynnisti ammatillista itsereflektiota. Musiikin terapeuttinen käyttö on ennaltaehkäisevän tuen välineenä monipuolinen, joustava ja toimiva. Keskeistä onkin tietoisuuden lisääminen ja oivalluttaminen kentällä, jotta kehittämistyö voisi laajentua ja tämä moneen taipuva väline jalkautua sekä kasvatukseen että perhetyön työkaluksi. Tarvitaan edelleen mallintamista ja koulutusta.</p>		
Avainsanat ( <a href="#">asiasanat</a> ) Musiikin terapeuttinen käyttö, vuorovaikutus, lapsilähtöisyys, kasvatuskumppanuus, lapsitietämys, ennaltaehkäisevä tuki		
Muut tiedot		



Author(s) Palokangas, Aino	Type of publication Master's thesis	Date 09.03.2015
		Language of publication: Finnish
	Number of pages 116	Permission for web publication: x
Title of publication <b>"Hey, that was our Crow-Song!"</b> Development of music therapy in day-care.		
Degree programme Master's degree programme in Social Services		
Tutor(s) Hintikka Timo, Suomi Asta		
Assigned by Company x		
<p>Abstract.</p> <p>The thesis introduced and argued for the therapeutic use of music as a tool in preventive support. That tool was applied and tested in early childhood education.</p> <p>The aim of the development process was to experiment and study the opportunities of the therapeutic use of music as part of the daily routines in day care. The development task was to demonstrate how to use music as a useful tool in the target group. The purpose was also to introduce the personnel to the benefits of the tool in supporting children's growth and development as well as in bringing variety to the routines of the group.</p> <p>The development process was implemented in a day care centre with a group of four-year-old children. The process proceeded as a spiral. The aim of the study was to survey the effects of the therapeutic use of music from three perspectives: that of the children, the group and the whole daily culture in the day-care centre. Qualitative data was collected with three different methods: participant observation, the teachers' interviews and questionnaires.</p> <p>The results seemed to speak for the fact that music is a useful and child-centred tool for the daily routines of day care. It was found to be significant for the skills of self-control, concentration and interaction. Music also supported the children's self-image and control of emotions by reinforcing the feelings of success, joy, sharing and involvement.</p> <p>In conclusion it can be stated that this development process resulted in direct benefits with regard to individual children and to managing them as a group. Moreover, the staff felt that they had gained new ideas and useful tools for their work. The process had also triggered professional self-reflection among the staff.</p> <p>The therapeutic use of music is a versatile, flexible and useful tool in preventive support. Therefore, it is important to increase the related awareness and understanding in the field so that the development work could expand and that this flexible tool would find its way to education and family work. Models and education are still needed in this matter.</p>		
Keywords/tags ( <a href="#">subjects</a> ) Therapeutic use of music, interaction, the perspective of a child, partnership in education, childhood expertise, preventive support		
Miscellaneous		

## Sisältö

<b>1</b>	<b>Johdanto .....</b>	<b>4</b>
<b>2</b>	<b>Aikamme lapsi - näkökulmia .....</b>	<b>6</b>
2.1	Lapsen hyvinvointi .....	6
2.2	Kehittyvä ja muuttuva toimintaympäristö .....	9
2.3	Ilmiönä ”Kuormittunut lapsi” .....	11
2.4	Pulmia oppimisen polulla .....	12
2.5	Lapsitietämys .....	14
2.6	Kasvatuskumppanuus .....	15
<b>3</b>	<b>Musiikki – moneen taipuva arjen väline .....</b>	<b>17</b>
3.1	Musiikkikasvatus, musiikkiterapia ja musiikin terapeuttinen käyttö .....	18
3.2	Musiikki osana lasta – osana vuorovaikutusta .....	21
3.3	Kommunikaatiopainotteisuus lähestymistapana .....	24
3.4	Musiikki ja oppimisterapeuttinen näkökulma .....	26
<b>4</b>	<b>Tutkimuksellista kehittämistyötä .....</b>	<b>28</b>
4.1	Tavoitteet ja kehittämistehtävä .....	29
4.2	Kehittämistyön lähtökohdat ja viitekehys .....	31
4.3	Menetelmät ja aineistonkeruu .....	32
4.4	Haastattelut .....	35
4.5	Havainnointi: päiväkirjat .....	36
4.6	Kyselylomake henkilökunnalle .....	38
4.7	Prosessin kuvaamisen malli ja dokumentaatio .....	38
<b>5</b>	<b>Kehittämisosprosessin kronologinen kuvaus .....</b>	<b>40</b>
5.1	Aiheen valinta ja rajausta - alustana yksityinen päiväkotitoiminta .....	41
5.2	Kohderyhmän esittely: alkuhaastattelut .....	43

	2
5.3 Kokemuksellinen osio .....	46
5.4 Aineiston analysointi ja kuvaaminen raportissa .....	47
<b>6 Kehittämisosproessin tulokset 1: Lapsi.....</b>	<b>49</b>
6.1 Yhteisöllisyyttä, turvaa ja arjen järjestämistä.....	51
6.2 Motivaatiota ja hienomotoriikkaa .....	53
6.3 Tarkkaavaisuuden säätelyä, itsehallintaa .....	55
6.4 Ryhmädynamiikkaa ja vuorovaikutustaitoja .....	58
6.5 Elämyksellisyyttä.....	60
6.6 Osaamisen ja osallisuuden kokemus .....	64
<b>7 Tulokset 2: Sivuspiraaleita ja interventiota .....</b>	<b>67</b>
7.1 Käytännön välineitä .....	68
7.2 Interventiota toimintakulttuurissa .....	69
7.3 Kehittämisen ydin työntekijän sisällä .....	73
7.4 Pulmakohdissa uuden kehittämisen siemen .....	77
7.5 Tiedon levittäminen.....	81
7.6 Visio tulevaan.....	84
<b>8 Kehittämisen näkökulma – prosessin arviointia .....</b>	<b>87</b>
<b>9 Johtopäätökset ja pohdinta .....</b>	<b>92</b>
9.1 Johtopäätökset .....	92
9.2 Pohdinta.....	94
<b>10 Lopuksi.....</b>	<b>98</b>
<b>Lähteet .....</b>	<b>100</b>
<b>Liitteet .....</b>	<b>105</b>

Liite 1. Suostumus lapsen osallistumisesta kehittämisprosessiin .....	106
Liite 2. Alkuhaastattelu (tammikuu) .....	107
Liite 3. Loppuhaastattelu (huhtikuu) .....	108
Liite 4. Kyselylomake päiväkodin henkilökunnalle .....	109
Liite 5. Äänitepankin sisällöt .....	111
Liite 6. Posterit .....	112
Liite 7. Varislaulu kuvionuoteilla .....	113
Liite 8. Talousnäkökulma .....	114
Liite 9. Perusteluja ennaltaehkäisevän työn talousnäkökulmaan .....	115

## **Taulukot**

Taulukko 1. Aineiston keräämisen menetelmät ja analysointi .....	33
Taulukko 2. Yhteenveto prosessin keskeisistä tuloksista .....	93

## **Kuvat**

Kuva 1. Prosessin kronologinen eteneminen .....	40
Kuva 2. Kuvallinen tuotos .....	49
Kuva 3. Tulososio: Lapsi .....	50
Kuva 4. Kuvionuotit .....	54
Kuva 5. Soittoa kuvionuoteilla .....	54
Kuva 6. Päiväkodin käsikellot .....	55
Kuva 7. Musiikkimaalausta kohderyhmässä .....	63
Kuva 8. Sivuspiraaleita ja interventiota .....	67
Kuva 9. Varis lapsen askartelemana .....	99
Kuva 10. Osallisuutta .....	116
Kuva 11. Leikkiä .....	116
Kuva 12. Mielikuvia .....	116

# 1 Johdanto

*Päiväkodin pöydällä on suuri paperi,  
Jota kaksi parivuotiasta lasta maalaa.  
Taustalla soi hiljainen, levollinen musiikki.*

*Yhtäkkiä toinen lapsista pysähtyy  
ja katsoo kirkkain silmin ohjaajaa:*

*”Kuuntele! Kuuntele!”*

*(tutkimuspäiväkirjasta)*

Julkisuudessa on viime aikoina käyty vilkasta keskustelua lasten ja nuorten hyvinvoinnista. Koulumaailmassa, luokkatyössä olen saanut aitiopaikalta seurata, miten perheissä jaksetaan. Havaintoni on, että parinkymmenen vuoden aikana tuen tarve lasten keskuudessa on kasvanut merkittävästi. Myös perheitten tuen tarve tuntuu lisääntyneen. Työssäni, kulkiessani lasten rinnalla, olen vuosien mittaan kiinnostunut pulmien ennaltaehkäisystä ja perheitten hyvinvointipalvelujen kehittämisestä.

Musiikki ja sen terapeuttinen käyttö on ollut yksi merkittävä ja luontainen työväline etsiessäni ratkaisuja lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen pulmiin luokkatyössä. Opiskellessani Jyväskylän yliopistossa musiikkiterapiaa sekä viitekehys että teoriatausta tämän välineen todellisista ja käytännöllisistä hyödyistä on laajentunut ja lujittunut. Useat pulmat lapsen kehityksessä voivat olla ennakoitavissa jo ennen kouluikää. Visioni on, että mitä varhaisemmassa vaiheessa tukitoimia aloitetaan, sitä suurempi hyöty niistä on lapsen kasvuun ja kehitykselle. Opinnäytetyössäni laajennan näkökulmaa varhaisemman tuen piiriin, päivähoitoikäisten lasten keskuuteen.

Kasvatustyö niin perusopetuksen kuin varhaiskasvatuksenkin alueella on murroksessa. Samaan aikaan, kun resursseista joudutaan tinkimään, tukitoimien tarve ei suinkaan ole vähenemässä. ”Kuormittunut lapsi” on tullut ilmiönä yhä tutummaksi niin päiväkotien kuin koulujenkin ammattikasvattajille. Tarvitaan lisää välineitä, vaihtoehtoja ja uusia ratkaisuja arjen käytänteisiin. Johtoajatuksena opinnäytetyölleni on, että *ennaltaehkäisevään työhön lapsen kasvun ja kehityksen*

*tukemiseksi tarvitaan uusia menetelmiä, ja musiikin terapeuttinen käyttö on sovellettavissa käytännölliseksi ja hyödylliseksi välineeksi päivähoidon arkeen.*

Opinnäytetyöni sijoittuu Keski-Suomeen, yksityisen musiikkikoulun päivähoidon yksikköön, nelivuotiaitten lasten ryhmään. Raportissani käytän tutkimusalustasta nimitystä päiväkotitoiminta. Varhaiskasvatuksen kannalta prosessi on kehittämistyötä. Työni avaa näköalaa myös perheiden hyvinvoinnin ja osallisuuden edistämiseen. Ilmiöiden havainnollistamiseksi käytän raportissa kuvamateriaalia sekä kuvia. Kuvat on otettu ja kuvat laadittu kehittämisprosessin aikana päiväkodilla, ja niitä ei luovuteta muuhun käyttöön.

Kehittämisideassani musiikin terapeuttisia ja oppimista tukevia elementtejä lisätään päiväkodin arkeen. Ohjaajia perehdytetään musiikin terapeuttisiin mahdollisuuksiin lapsen tarkkaavaisuuden ja itsesäätelyn sekä tunne- ja vuorovaikutustaitojen harjoittamisessa, lapsen pulmien pienentämisessä ja jopa ennaltaehkäisemisessä. Arjen pulmatilanteiden ratkaisemista mallinnetaan musiikin avulla. Keskeistä on lapsen itsetunnon ja minäkuvan rakentuminen sekä onnistumisen ja osallisuuden kokemusten tuottaminen.

Ennaltaehkäisevän työn vaikuttavuudesta on kentällä dokumentaatiota varsin vähän. Raportissani saakin suuren painoarvon teoreettinen perustelu, ja sen on tarpeellista prosessin ja ilmiöiden kuvaamisen vakuuttavuuden näkökulmasta. Tuloksia kuvaan case-pohjaisesti. Uskottavuutta lisäävät useat aineistonkeruumenetelmät sekä prosessin tarkka, läpinäkyvä kuvaaminen. Spiraalinomainen kehittämisprosessi synnyttää myös sivutuotteita, jotka osoittautuvat arjessa hyvin merkityksellisiksi. Vaikka työn primääritavoitteena ei ollut interventio toimintakulttuurissa, sitä kuitenkin tapahtuu. Intervention sekä ”sivuspiraalit” ja niistä muodostuneen vision tulevaan esittelen erillisessä tulosluvussa.

Koko opinnäytetyöni keskiössä on lapsi sekä lapsen kasvun ja kehityksen tukeminen. Olennaista on alusta alkaen reflektio, joka jatkuu edelleen niin omassa työkentässäni kuin myös päiväkodin arvokkaalla työsaralla. Raportin keskeinen tarkoitus on teoriaan nojaten mutta käytännön esimerkein valottaa lukijalle perusteluja, miksi erityisesti musiikki voi olla toimiva väline työssä lasten kesellä. Samalla pyrin herättämään lukijan kiinnostuksen hakeutua edelleen tämän työvälineen ja siihen liittyvän teorian tiedon äärelle.



## 2 Aikamme lapsi - näkökulmia

Aluksi perustelen lukijalle, miksi pidän erityisesti lasten keskellä tehtävää terapeutista ja ennaltaehkäisevää työtä merkityksellisenä. Työhistoriani sekä opintojeni valossa, peilattessani omaa suhdettani lapseen ja työhöni, tämä näkökulma on noussut yhä tärkeämmäksi. Koen, että tuen tarve lasten keskellä on lisääntynyt viime vuosina. Keskustellessani kollegoitteni ja moniammatillisten yhteistyökumppanien kanssa olen todennut, että en ole kokemukseni kanssa yksin.

Tässä luvussa on syytä avata muutamia keskeisiä käsitteitä, jotka liittyvät tämän päivän lapsen elämään, ja joita käytän raportissani. Tarkastelen myös ilmiöitä, jotka osaltaan ovat olleet johdattamassa minut ja opinnäytetyöni juuri tämän aiheen äärelle.

### 2.1 Lapsen hyvinvointi

Pienen lapsen hyvinvointia voidaan tarkastella ja perustella monista eri näkökulmista. Toimintakulttuurit kodin ja päiväkodin välillä saattavat poiketa toisistaan, ja eri asiat tuottavat lapselle hyvinvointia eri ympäristöissä (Rönkä, Malinen & Lämsä 2009, 96). Kasvatuksen tärkeimpiin tehtäviin kuuluu lasten hyvinvoinnin tukeminen ja edistäminen. Tavoite on kirjattu hieman eri muodoissa sekä opetus- että varhaiskasvatuksen suunnitelmiin. Hyvinvointi voi näyttäytyä eri toimintaympäristöissä eri tavalla, ja käsitteenä hyvinvointi on laaja. Se voi saada erilaisia painotuksia elämän eri osa-alueilla. Lapsen hyvinvoinnin määrittelyssä on keskeistä lapsen oma kokemus sekä lisäksi sen heijastuminen hänen lähiympäristössään. Lähimmät ihmissuhteet toimivat peilinä, kun lapsi rakentaa ja muokkaa minäkäsitystään. (Rönkä ym. 2009, 95.) Tämän opinnäytetyön valossa nelivuotiaan lapsen lähimpiä ihmissuhteita olivat oman perheen ja lähipiirin lisäksi päiväkodin työntekijät sekä päiväkodissa olevat toiset lapset.

Tutkimussuunnitelmani äärellä perehdyin Paula Eerola-Pennasen väitöstutkimukseen *”Yksilönä vaan ei yksin – Lapset minuuden muodostajina päiväkodissa”* (Eerola-Pennanen 2013). Tutkimus on kiinnostava lapsen näkökulma varhaiskasvatuksen ja päivähoidon maailmasta, ja koskettaa omaa kehittämistyötäni. Eerola-Pennanen

pitää päivähoitoa merkittävänä osana suomalaisen lapsen elämää, ja tämä antaa taustaperspektiiviä omille havainnoilleni. Eerola-Pennanen nostaa esille kaksi eri sosiaalista maailmaa ja todellisuutta, joissa lapsi yhtä aikaa elää päiväkodissa. Toinen todellisuus on aikuisten kanssa jaettu ja toinen lasten omaan vertaisryhmään rajautunut maailma. Lasten ryhmädynamiikkaa tutkiessani tämä oli merkittävä tarttumapinta. Lisäksi aineistoa kerätessäni halusin kiinnittää huomiota siihen, kuinka paljon lapsen toimintaan ja reaktioihin vaikuttivat aikuisten häneen kohdistamat odotukset. Tätä näkökulmaa Eerola-Pennanen (2013) valottaa tutkimuksessaan.

Varhaislapsuudessa lapselle rakentuu joko luottamus tai epäluottamus häntä hoitavia aikuisia kohtaan, ja tämä vaikuttaa lapsen kokemukseen koko ympäröivästä kontekstista (Ahonen 1993, 242). Koko myöhemmän elämän kannalta tärkeintä aikaa ovat varhaiset kasvun vuodet (Hongisto-Åberg, Lindeberg-Piirainen & Mäkinen 1993, 3). Saara Salo ja Marjo Flykt esittelevät artikkelissaan ”emotionaalisen saatavillaolon” teorian. Teoriassa muodostetaan lapsen kannalta olennainen näköala aikuisen ja lapsen vuorovaikutuksesta suhteessa lapsen kehitykseen. Samalla tuetaan lapsen itsenäistymistä ja aloitteellisuutta suhteessa itseensä ja ympäristöön. Teorian taustalla vaikuttava tutkimus valottaa peruselementtejä ehjään kasvuun ja kehittymiseen. Merkityksellistä on, että aikuinen vastaa lapsen tunteisiin ja antaa tilaa lapsen aloitteellisuudelle. Tärkeää on ohjata lasta sensitiivisesti, kannustaen ja kannatellen. Tunnesäätelyn tukeminen lisää hallinnan tunnetta ja tukee siten itsesäätelyn kehittymistä. (Salo & Flykt 2013, 402-403, 413.) Tätä saatavillaolon teoriaa pidin työni kannalta keskeisenä. Prosessissa haluttiin tukea lapsen ehjää kasvua ja kehittymistä – hyvinvointia - kannattelevan vuorovaikutuksen ja kannustamisen ilmapiirissä.

Itsesäätelytaidot sekä temperamenttiin liittyvä tahdonalainen säätely luovat perustaa lapsen sosiaalisille taidoille. Kyse on vuorovaikutussuhteista ja ryhmässä hyväksytyksi tulemisesta. (Poikkeus 2011, 80-81.) Itsesäätelytoiminnot ovat keskeisiä tarkkaavaisuuden säätelyssä, lähestymis- ja välttämistaidoissa sekä toimintayllykkeiden ehkäisyssä (Laakso 2011, 62). Lapsi tarvitsee usein aikuisen rinnalleen ja malliksi harjoitellessaan käsittelemään ympäristöstä tulevaa ärsykekuormaa (Mäkelä & Salo 2011, 328). Itsesäätelytaitojen kehityksessä merkittäviä ovat temperamentti sekä kognitiiviset kyvyt. Lisäksi näiden taitojen

kehittyminen on monisäikeisesti yhteydessä lapsen muuttuviin vuorovaikutussuhteisiin sekä kontekstiin, mikä häntä kulloinkin ympäröi. (Laakso 2011, 60-63, 74.) Päiväkodin arki on itsesäätelyn ja vuorovaikutustaitojen harjoittamista kaiken aikaa. Harjoitteluun tuo haastetta se, että lapsiryhmät ovat suuria, ja aikuisia ryhmissä on usein lapsen näkökulmasta kovin vähän. Itsesäätelytaitoja pidän yhtenä lapsen hyvinvoinnin perustana, koska ne liittyvät ryhmätaitoihin ja sitä kautta osallisuuden ja hyväksymisen kokemukseen.

Itsesäätelyprosessien keskeinen osa ovat tunteet (Saarikallio 2010, 281). Omien tunteiden käsittely ja säätely auttavat kontrolloimaan ja ohjaamaan omaa toimintaa sekä suhtautumista omaan minuuteen ja sitä kautta toisiin ihmisiin. Tunteellista kuormaa lapsi kantaa usein tiedostamattaan, ja se silti heijastuu hänen arkeensa monin eri tavoin. Tunnetaitojen harjoittaminen sekä välineitten etsiminen lapsen tunteiden tunnistamiseen ja turvalliseen käsittelyyn on yksi merkittävä varhaiskasvatuksen työskä. Prosessin aikana perehdyttiin tähän herkkään ja tärkeään elementtiin lapsen elämässä.

Terveeksi kehittyäkseen lapsi tarvitsee 1) ennakoitavuutta ja pysyvyyttä, 2) rauhoittamista, hoivaa ja koskettamista sekä 3) innostamista ja leikkimistä. Aivojen kehittyminen on mahdollista ainoastaan vuorovaikutuksessa toisiin aivoihin, ja varhainen vuorovaikutus on lapsen hyvinvoinnille ja psyykkiselle kehitykselle äärimmäisen merkityksellistä. Kaikki oleellinen kehitys tapahtuu vuorovaikutuksessa toiseen. (Tuomi 2014.) Ajattelen, että vuorovaikutus on tärkeä osa lapsen hyvinvoinnin kivijalkaa.

Vuorovaikutuksen ydin on sensitiivisyydessä ja reflektiossa, toteaa puolestaan lastenpsykiatri Jari Sinkkonen. Hän korostaa leikin merkitystä vuorovaikutuksen välineenä. (Sinkkonen 2008, 112.) Kirsi Tuomi korostaa edelleen leikkiä ja siihen liittyvää jaettua iloa sekä todellisuuden ymmärtämistä. Leikki lisää luovuutta, luovuus lisää joustavuutta, ja joustavuus lisää mielenterveyttä. Positiivisen vuorovaikutuksen tuloksena lapsi ajattelee olevansa rakastettava, erityinen ja taitava. Tällöin hän uskoo, että muut ihmiset ovat rakastavia ja reagoivia. Lisäksi hän kokee, että maailma on turvallinen ja jännittävä paikka. (Tuomi 2014.)

Aikamme lapsen hyvinvoinnin tukemisen kenttä on valtavan laaja, ja siihen vaikuttavat monet eri elementit. Kokonaisuuden hallitseminen ei ole realistista niin

kasvatuksen kuin perhetyönkään kentällä. Ammattilaisilta kysytään nöyryyttä, ja on valittava joku osa-alue, mihin kulloinkin keskitytään. Opinnäytetyöni näkökulmasta määrittelin lapsen hyvinvoinnin tukemisen melko rajatusti: Prosessin aikana lapselle tuotettiin päivähoitopäivän aikana turvallisia ja positiivisia tunne-elämyksiä sekä onnistumisen ja osallisuuden kokemuksia.

## 2.2 Kehittyvä ja muuttuva toimintaympäristö

Media- ja tietoyhteiskunta kehittyessään luo valtavasti uusia mahdollisuuksia. Tieto on ajantasaisesti saatavilla, ja toimintaympäristöt sekä sosiaaliset verkostot ovat laajentuneet. Kuitenkin yhä useampi lapsi tänä päivänä kantaa ”kuormia”.

Yhteiskunnan muuttuessa perheet elävät murroksessa, vanhemmuus ja perhekäsitys ovat monimuotoistuneet, ja monet lapset saattavat kärsiä turvallisen aikuisen puutteesta. Vaikeasti käsiteltävät ilmiöt tunkeutuvat median kautta lasten elämään, vaikka heillä ei ole edellytyksiä niitten ymmärtämiseen. Osa vanhemmista kokee neuvottomuutta, eikä heillä ole välineitä tai voimavaroja ilmiöitten hallitsemiseksi. Lisäksi olen useitten kollegoitteni kanssa kantanut huolta lapsen ja huoltajien välisen vuorovaikutuksen laadusta. Lisääntynyt julkisen median käyttö kodeissa on muuttanut perheitten yhdessä viettämää aikaa.

Lisääntyneen ruutuajan ja mediariippuvuuden vaikutuksista ihmisen aivoihin uutisoi Yrjö Kokkonen. Hän kertoo monikansallisesta tutkimuksesta, jonka tulokset ovat hätkähdyttäviä. Mediataitojen kehittyessä monet sosiaaliset taidot surkastuvat. Koneella runsaasti aikaa viettävä lapsi tuntee olonsa rauhattomaksi ja onnettomaksi ollessaan irti koneesta, ja lisäksi hänellä voi ilmetä narsistista käytöstä. Internetin käytön on todettu passivoivan muistia ja jopa vaikuttavan aivojen rakenteeseen. (Kokkonen 2012.) Likes-tutkija Heidi Syväoja puolestaan toteaa lisääntyneen ruutuajan heikentäneen lasten oppimistuloksia (Syväoja 2013). Luontaisesti liikkuva ja leikkivä lapsi saattaa jäädä pelien ja sosiaalisen median ääreen ja passivoitua myös fyysisesti. Kaikki tämä on muuttanut viime vuosina merkittävästi lasten elämää sekä työtä, mitä lasten keskellä tehdään.

Monissa kodeissa soi musiikki. Vapaa-ajalla yhä useammat lapset kulkevat musiikkilähde mukanaan lähes kaikkialle. Perheet vievät lapsia konsertteihin, joiden

äänimaailma ja informaatio voi olla lapsen käsittelykyvyllle äärimmäisen vaativaa. Ilmiö on voimakas. Olen pohtinut, kenellä on hallinnassa lapselle tarjottavan musiikin määrä, laatu ja sisältö. Kotien ja jopa koulujen ja päiväkotien musiikkiympäristö pahimmillaan kuormittaa lasta. Ammattikasvattajilla saattaa olla tiedon puutetta, joka johtaa vahingollisiin valintoihin. Musiikki-idoleihin liittyy toisinaan kokonaisvaltaisia oheisilmiöitä, jotka eivät aina anna turvallista ja terveellistä mallia lapselle. Haitallinen musiikki voi myös koukuttaa. Aikuisilla on suuri vastuu, mihin lapsi oppii ja ehdollistuu.

Hiljaisuuden äänten kuuntelu ja levollinen rentoutuminen voi olla eheyttävää, jos on aina tottunut jonkinasteiseen meluun. Hiljaisuudessa voi löytää yhteyden itseensä, omaan olemiseen, joka on ollut kadoksissa. (Ahonen 1993, 20.) Hiljaisuuden sietäminen voi olla ahdistavaa lapselle, joka ei ole siihen tottunut. Tämä ilmiö on astunut päivähoitoon ja koululuokkiin. Levottomuus leimaa arkea.

Professori Eija Kärnä pohti valtakunnallisessa MEOK-seminaarissa musiikin laajentuneita kulutusympäristöjä, ja kysyi, milloin musiikin liiallinen kuluttaminen alkaa olla haitallista, ja milloin musiikki muuttuu meluksi. Professorin mukaan aluetta ei ole juurikaan tutkittu. Tämä on ilmiö, jota lasten ja nuorten maailmaa seuranneena olen miettinyt jo kauan. Kun musiikista tulee aina ja kaikkialla mukana kulkeva ympäristö, syntyy Kärnän mukaan riski, että lapsi jää auditiiviseen kuplaan ja jopa taantuu sosiaalisissa taidoissaan. Toisaalta Kärnä kehotti kouluja ja opettajia paneutumaan nykyistä enemmän musiikin hyödyntämiseen oppimisen välineenä, kun se joka tapauksessa on väistämättä jo merkittävä osa lasten ja nuorten arkea. (Kärnä 2013.)

Lapsi viettää merkittävän osan arjestaan päivähoitossa ja koulussa. Merkityksellinen muuttuja on ilmestynyt tälle kentälle viime vuosina. Sen muuttujan nimi on raha. Resurssien tiukentuessa useissa yksiköissä on jouduttu suurentamaan lapsiryhmiä. Erityisen tuen palveluista sekä moniammatillisesta tuesta on saatettu joutua karsimaan. Säästötavoitteiden puristuksessa päättäjät ovat joutuneet tekemään välillä eettisesti hyvin vaikeita ratkaisuja. Jos työpaikoilla koetaan uupumusta ja tyytymättömyyttä olosuhteisiin, se heijastuu lapsen arkeen. Tarvitaan lisää toimivia, konkreettisia välineitä sekä aikuisten että lasten arjen keventämiseksi.

Kun toimintaympäristö muuttuu, se on sekä haaste että mahdollisuus. Tarvitaan uusiutumiskykyä ja tahtoa, jotta muutos voi olla hallittua. Syntyy tarpeita uusille toimintatavoille ja malleille, ja kehittämistä tarvitaan lähes kaikkialla. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2009, 11-12.) Jotta kehittämiseen voisi vaikuttaa, tarvitaan tutkivaa asennoitumista, joustavuutta ja aktiivisuutta. Kehittämisen hallinta edellyttää lisäksi uuden oppimista. (Heikkilä, Jokinen & Nurmela 2008, 195.) Kuntien säästöpainet ja resurssilinjaukset eivät saisi koitua lapsen vahingoksi, ja tätä pidin lähtökohtana ryhtyessäni prosessiin ennaltaehkäisevän tuen kehittämiseksi. Myös ammattikasvattajan on mahdollista ja tarpeen kehittyä työssään. Halusin opinnäytetyölläni konkreettisesti vaikuttaa muutokseen, toimialaa haastaen, samalla itsekin tutkien ja oppien.

## **2.3 Ilmiönä ”Kuormittunut lapsi”**

Hyvinvointitutkija, professori ja dosentti Matti Rimpelä on useissa luentosarjoissaan ja artikkeleissaan pohtinut lapsen suhdetta ympäröivään maailmaan ja aikuisiin. Rimpelä pitää tämän päivän lapsen kuormittumista huolestuttavana, ja herättelee aikuisia huomaamaan lapsen kannalta tärkeitä arvoja. Rimpelä tuo esiin vanhemmuuden merkityksen lapsen hyvinvoinnin kivijalkana. Hänen mielestään lapset kuormittuvat enemmän kuin koskaan aikaisemmin, ja yksi merkittävä kuormittaja on hänen mukaansa valtaisa viriketulva arkiympäristössämme. (Rimpelä 2011.) Uutisointi liittyen lapsen hyvin- tai pahoinvointiin on ollut vilkasta tiedotusvälineissä. Muutamia hyvinvointitutkimukseen, vanhemmuuteen ja kasvatuskumppanuuteen liittyvät artikkelit ovat osaltaan olleet johdattamassa minua tämän kehittämisaiheen äärelle.

Uusimpiin lasten hyvinvointia käsitteleviin tutkimuksiin kuuluu toukokuussa 2013 Turussa tarkastettu väitöskirja, jossa lastenpsykiatrian erikoislääkäri Terhi Luntamo tutkii suomalaisten lasten lisääntyntä kipuoireilua ja uniongelmia. Luntamo toteaa lasten monioireisuuden taustalla olevan usein vanhempien työkiireitä, lisääntyntä ruutuaika kodeissa sekä erityisesti media- ja tietokonepelien runsas käyttö. Luntamon mukaan kipuoireisilla lapsilla on myös psykososiaalisia vaikeuksia, ja merkittävä osa lasten raportoimista kipuoireista on jäänyt heidän vanhemmiltaan

kokonaan huomaamatta. Monioireisuus on nopeassa tahdissa lisääntynyt, ja sitä on muita Pohjoismaita selvästi enemmän suomalaisilla lapsilla. Tutkimukseen osallistui noin 10 000 lasta. (Luntamo 2013.) Kehittämistyössäni kasvatuskumppanuuden näkökulma saa tästä mielenkiintoisen taustaulottuvuuden.

Varhaisen puuttumisen malli on useimmissa kunnissa kirjattu tavoitteisiin niin varhaiskasvatuksen kuin perusopetuksenkin suunnitelmissa. On yleinen käytäntö kunnissa, että päivähoidossa ja koulumaailmassa kirjataan havaintojen perusteella huolen vyöhykkeitä. Moniammatillinen tuki on suunniteltu reagoimaan, kun kasvattaja raportoi lapsen kohdalla tuntevasta huolesta. Huolen tunnistaminen ei kuitenkaan aina johda toimenpiteisiin, ja toisaalta jo tutkimuksiin pääsyä odottaessaan lapsella tulisi olla mahdollisuus ajantasaiseen apuun. Itse huomaan pohtivani eettistä kysymystä: Milloin minulla on oikeus todeta lapsen kohdalla, että huoli on ”pieni”?

## **2.4 Pulmia oppimisen polulla**

Kouluikäisen lapsen oppimisvaikeuksiin voidaan kartoittaa erilaisia syitä. Ennaltaehkäisevän työn näkökulmasta on mielekästä tukea lasta niillä alueilla, joilla pulmia pystytään jo jonkin verran ennakoimaan. Tälle näkökulmalle taustaksi kartoitan muutamia tyypillisimpiä oppimisen pulmia, joita havaitaan lapsiryhmissä. Suurin osa niistä on jo olemassa tai kehkeytymässä varhaiskasvatuksen vuosina, ja niistä on kasvatusalan ammattilaisilla aavistus jo päivähoidossa. Olennaista on tuen aloittaminen mahdollisimman varhain.

Tarkkaavaisuus liittyy kiinteästi toiminnan ohjaukseen. Kun lapsen käyttäytyminen ja oppiminen poikkeaa iänmukaisesta kehityksestä tarkkaamattomuutena, impulsiivisuutena tai ylivilkkaautena, on kyseessä tarkkaavaisuuden häiriö, ADHD, ja se on diagnooseista yksi tavallisimpia. Tämän sateenvarjokäsitteen alle voidaan lukea eri muotoja häiriöistä. Oireita ovat edellä mainittujen lisäksi itsesäätelyn pulmat ja tahaton tarkkaavuuden suuntaaminen toissijaisiin signaaleihin ympäristössä. Toisaalta ympäristön muutokset ja merkittävät signaalit voivat jäädä huomiotta, jos annettu tehtävä kuormittaa tarkkaavaisuutta. (Hämäläinen, Aaltonen, Laine & Revonsuo 2006, 198-199, 247, 252, 259.) Työurani aikana adhd-diagnoosit luokissa

ovat yleistyneet jonkin verran. Enemmän on kuitenkin lapsia, joilla tämän kaltaiset pulmat ilmenevät arjessa mutta diagnoosia ei ole, koska jonot tutkimuksiin ovat pitkiä ja tutkimukset käytännössä saattavat kestää kauan.

Kaikilla kehityksen tasoilla voi esiintyä autistista käyttäytymistä. Autismin kirjon häiriöt ovat tuttuja kasvatusalan oppilashuollossa, ja niihin luetaan Aspergerin oireyhtymä. Asperger pohjautuu neurobiologiseen kehityshäiriöön. Se aiheuttaa vaikeuksia sosiaalisissa suhteissa, vuorovaikutustaidoissa sekä omien toimintojen ja arjen järjestämisessä ja hallinnassa. Kommunikaatiossa pulmia aiheuttaa vuorovaikutuksellisuuden puute. Sekä sosiaalinen käyttäytyminen että itsesäätely ovat usein pulmallisia. Systemaattisella, tavoitteellisella ja pitkäjänteisellä kuntoutuksella voidaan toimintakykyä ja arjesta selviytymistä parantaa. (Hämäläinen ym. 2006, 415-417.) Useat tuntemani Asperger-nuoret ovat saaneet diagnoosin vasta myöhemmin kouluvuosina. Kuitenkin diagnoosin saatuaan he ymmärtävät pulmien olleen olemassa jo varhain. Päivähoidossa ja koulumaailmassa on toisinaan lapsia, joilla todetaan olevan ”Aspergerin piirteitä”. Tämä toteamus ei välttämättä oikeuta lasta erityiseen tukeen, vaikka hän on arjessa tuen tarpeessa.

Yhteiskunnassamme korostuu kouluttautuminen. Kehittyvä palvelujärjestelmä muuttuu yhä enemmän ATK-pohjaiseksi. Näin lukemisen ja kirjoittamisen taitojen merkitys korostuu entisestään. Lukivaikeus liittyy syrjäytymisriskiin, ja riski kasvaa edelleen, jos samalla lapsella on muitakin oppimisen pulmia. Kielellisen vaikeuden ennusmerkit ovat usein havaittavissa jo ennen kouluikää. Pitkäjänteisellä ja suunnitelmallisella tuella voidaan lieventää lukihäiriötä. Keinojen etsiminen ja löytäminen on merkityksellistä, sillä on tyypillistä, että samalle lapselle kasautuu useampia kuin yksi ongelma, ja oppimisvaikeuksista seuraa usein emotionaalisia pulmia. Lapsen omassa kasvuympäristössä voi olla sosiaalisia tekijöitä ja paineita, jolloin epäonnistuminen jollakin osa-alueella johtaa herkästi toiseen. (Hämäläinen ym. 2006, 380-389.)

Motorisella kehityksellä on yhteys muihin kehityksen alueisiin. Tämä näkyy erityisen selkeästi, jos kehitys ei etene normaalisti. Dysfaattisilla lapsilla motoriset ongelmat ovat verrattain yleisiä, ja sama suunta on näkyvissä lapsilla, joilla on lukemisen vaikeus. Tutkimuksissa noin puolella tarkkaavaisuushäiriöisistä lapsista on tunnistettu jonkinasteisia motorisia vaikeuksia. (Hämäläinen ym. 2006, 273.) Neuropsykologisen



musiikkiterapian menetelmäluennolla Päivi Jordan-Kilki esitteli vakuuttavan case-esimerkin lapsesta, jolla oli luki- ja oppimisvaikeus sekä motorista kömpelyyttä. Kun pitkäjänteisellä TMT-musiikkiterapialla saatiin motorinen ”lukko” aukeamaan, lapsen opettaja ilmoitti koulusta, että kielelliset pulmat olivat samaan aikaan helpottaneet. (Jordan-Kilki 2014.)

## 2.5 Lapsitietämys

Edellä mainittujen näkökulmien valossa on merkityksellistä, että sekä lapsen kanssa työskentelevä ammattilainen että hänen lähiympäristössään olevat aikuiset tunnistavat lapsen tarpeet. Tähän tarvitaan lapsitietämystä.

Teoksessa Perhetutkimuksen Paletti lapsitietämys luokitellaan kasvatustieteen keskeiseksi käsitteeksi, jota välttämättä tarvitaan varhaiskasvattajan osaamisessa. Käsitteen perustana ja lähtökohtana on lapsen hyvinvoinnin edistäminen.

Lapsitietämyksen ydintä kasvattaja lähestyy, jos hän ymmärtää lapsen resurssit ja lähtökohdat. Tällöin hän hahmottaa lapsen toimintaympäristön mahdollisuudet ja haasteet ja on tietoinen lapsen fyysisestä hyvinvoinnista sekä hänen elämänsä vaikuttavista ihmissuhteista ja mahdollisuudesta toteuttaa itseään.

Onnistuneimmillaan lapsitietämys on kasvatuskumppanuutta, jossa toimivaan vuorovaikutukseen osallistuu lapsi. (Rönkä, Malinen & Lämsä 2009, 99.) Eri ihmiset painottavat eri asioita, kiinnittävät eri asioihin huomiota, ja lisäksi lapsi toimii eri tavoin eri ympäristöissä kuten kotona ja päivähoitossa. Jopa samat aikuiset kiinnittävät eri hetkillä huomionsa eri asioihin. Vastaavasti samalla hetkellä samasta tapahtumasta saattaa tulla eri aikuisilta täysin toisistaan poikkeavia havaintoja. Tarvitaan toimivaa ja rakentavaa kasvattajien välistä vuorovaikutusta.

*Elämäntutkimus*-teoksessaan psykologi Tony Dunderfelt (2011) käsittelee lapsen kasvua ja henkistä kehittymistä. Arjen rytmien merkitys, leikki ja mielikuvitus ovat 3-6 –vuotiaan elämässä ajankohtaisia, ja pidin niitä merkittävänä ulottuvuutena kokemuksellisen osuuden havainnointivaiheessa. Toisessa kirjassaan *Ilon psykologia* Dunderfelt (2010) tutkii psykologisia tekijöitä ja toimintoja, joiden avulla ilo syntyy. Sosiaalikasvattaja ja erityistason perheterapeutti Anne Peltonen puolestaan pohtii lapsen hätää ja kasvatuskumppanuutta teoksessaan *Apua ajoissa – Tunni lapsen*

*hätä* (Peltonen 2004). Lapsuuden normaaliuden arvioimista tarkastelee Anne Freud kirjassaan *”Terve ja psyykkisesti häiriintynyt lapsi”* (Freud 2000). Jos lapsen tuen tarve on poikkeava, on jo varhaisessa vaiheessa tärkeää tunnistaa hälytysmerkit ja ohjata lapsi erityisen tuen piiriin.

Tunteiden tutkiminen ja mittaaminen on monimutkaista. Mittaamisen haaste kulminoituu, kun tutkimuksen kohteena on lapsi - lapsihan vasta harjoittelee tunteiden tunnistamista, käsitteiden ymmärtämistä ja omien kokemustensa sanallistamista. Lisäksi lasten ikätyypilliset kehitystasot voivat poiketa toisistaan kehityksen eri osa-alueilla varsin paljon alle kouluikäisillä. Pätevää mittaria lapsen tunteiden tarkkailuun ja mittaamiseen lienee mahdotonta kehittää. Havaintojen luotettavuuden varmistamiseksi prosessin aikana päätin kerätä aineistoa usealla tavalla: lapsen omasta välittömästä palautteesta sekä monien eri aikuisten tekemistä havainnoista lapseen liittyen.

Lapsen kehityksen arvioinnissa on nelivuotiaitten kohdalla tärkeää luottaa kasvatuksen ammattilaisten intuitioon ja tietoon. Päivähoidon työntekijä näkee lapsiryhmässä ja työkokemuksensa valossa erilaisen vertailukohdan lapsen valmiuksiin kuin koti, ja kokenut ohjaaja onkin aitiopaikalla tunnistamaan tuen tarpeen jo varhaisessa vaiheessa. Kyselyitä huoltajille ei käytetty tämän kehittämisprosessin aikana. Ryhmätilanteissa päiväkodin arjessa nousi esille pulmia, joihin ohjaajien kanssa etsittiin ratkaisuja. Nelivuotiailla saattaa olla suuria eroja yksilöllisissä kehitysvaiheissaan, ja osa heistä harppaa jossain vaiheessa toisia kiinni jollakin kehityksen osa-alueella. Tämä tuli näkyviin jo noin puoli vuotta kestäneen prosessin aikana tutkimusryhmässä.

Opinnäytetyöni näkökulmasta käsite pulma on syytä tässä määritellä. Pulmana pidettiin ensisijaisesti, jos 1) ryhmän toiminta vaikeutui keskimääräistä enemmän tai 2) lapsi koki toistuvasti epäonnistumisia hoitopäivän aikana.

## 2.6 Kasvatuskumppanuus

Kokemukseni on, että lapsitietämyksen hyöty on parhaimmillaan, jos lapsen elämään läheisesti liittyvät aikuiset ovat keskenään toimivassa vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä. Luottamusta ja avoimuutta tarvitaan.

Varhaiskasvatuksen työntekijät ja lapsen huoltajat ovat parhaimmillaan vastavuoroisessa vuorovaikutuksessa, jota kutsutaan kasvatuskumppanuudeksi. Keskeistä on kunnioitus, luottamus ja dialogisuuteen perustuva kuuleminen. Kun ammattikasvattaja sitoutuu kumppanuuteen, työtapo toimii molempien osapuolten näkemyksiä hyödyntävänä reflektiona. Kasvatuskumppanuudella luodaan pohjaa lapsen kannalta mielekkäälle kasvun ja kehityksen ympäristölle. Ammatilainen on vastuussa kumppanuuden rakentamisesta kunnioittaen lapsen ja vanhemman välistä luontaista ja ensisijaista kiintymyssuhdetta. (Kaskela & Kekkonen 2011, 5.)

Mielenkiintoisen perhetyön näkökulman perheitten arkeen, kasvatuskumppanuuteen ja lapsitutkimukseen tarjoaa Perhepaletti-tutkimus. Kirjassa *Perhe-elämän paletti – vanhempana ja puolisona vaihtelevassa arjessa* (Rönkä ym. 2009) perehdytään päivähoitoa käyttävien pikkulapsiperheitten arkeen. Perhepaletti-tutkimuksessa käytetyt tiedonkeruumenetelmät toimivat hyvänä käytännön mallina suunnitellessani opinnäytetyöni aineistonkeruuta. Kokemuksellisessa osiossa toteutin sovelletun mallin ”Lapsen päiväkirjasta”. (Rönkä ym. 2009, 263-269.)

Päivähoidon ja varhaiskasvatuksen ammattilaiset ovat merkittäviä yhteistyökumppaneita lapsiperheitten kanssa. Yli puolet suomalaisista työssäkäyvistä vanhemmista on tekemisissä heidän kanssaan lähes päivittäin, toteavat Pirjo-Liisa Poikonen ja Riina Lehtipää artikkelissaan. (Rönkä ym. 2009, 70.) Kaikista haasteistaan huolimatta tämä kasvatuskumppanuus parhaimmillaan voi olla perheelle voimavara ja tuki. Käsitteenä kasvatuskumppanuus on ollut viime vuosina esillä paljon keskusteluissa, ja vuonna 2005 laaditussa Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet –asiakirjassa on määritelty kasvatuskumppanuuden keskeisimmät tavoitteet. Suunnitelman lähtökohtana ovat lapsen etu ja tarpeet, kasvatuskumppaneitten arvostus toisiaan kohtaan, vuorovaikutussuhteitten toimivuus sekä perhelähtöisyys. (Rönkä ym. 2009, 73-74.)

Olennaista lapsen hyvinvoinnin edistämiseksi on, että kasvatuskumppanit hyväksyvät tai ainakin ymmärtävät toistensa näkemykset. Jos aikuisilla on yhteinen ymmärrys lapsen hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä, se syventää yhteisymmärrystä ja auttaa kasvattajia pohtimaan yhdessä lapsen tarpeita – lapsen parhaaksi. (Rönkä ym. 2009, 96.) Syksyn koulutuksissamme Asta Suomi on korostanut yhä uudelleen kasvatuskumppanuuden merkitystä. Parhaimmillaan se toteutuu, kun aikuiset

yhdessä toimivat lapsilähtöisesti, ratkaisukeskeisesti lapsen parhaaksi. Kehittämisprosessini lähtökohtana pidettiin avointa tiedottamista koteihin. Vanhemmille tarjottiin mahdollisuutta lisäinformaatioon musiikin lapsilähtöisestä hyödyntämisestä päiväkodin arjessa. Musiikilliset iltatapahtumat ja kevätjuhla palvelivat tätä vuorovaikutusta, ja muutamien vanhempien kanssa kohtaamisissa kehkeytyi antoisia dialogeja prosessin sisällöstä.

### **3 Musiikki – moneen taipuva arjen väline**

Olen käyttänyt musiikkia luontaisena välineenä työssäni lasten kesellä. En ole aikaisemmin tiedostanut, kuinka tuntemattomia musiikin terapeuttisen käytön mahdollisuudet lopulta ovat kasvatuksen kentällä. Kun keskustelen tutkimus- ja kehittämisideastani, minulta kysytään usein: ”Kuinka perustelet, että juuri musiikki voisi olla se auttamisen väline...?”

Teoriatietoa on runsaasti löydettävissä siitä, mihin musiikilla, musiikin terapeuttisella käytöllä ja musiikkiterapialla voidaan vaikuttaa. Näistä esimerkkeinä mainitsen lasten näkökulmasta luki-vaikeudet, hahmottamisen pulmat, tunne-elämän solmut, itsetunto-ongelmat, minäkuvan rakentuminen, sosiaaliset vaikeudet ja ryhmädynamiikka, jopa motoriikan tukeminen karkea- ja hienomotoriikan alueella sekä kipuoireilu ja univaikeudet. Lasten musiikkiterapia nojaa kasvatustieteen ja varhaisen vuorovaikutuksen teorioihin, psykologiaan ja psykoterapiaan sekä lääketieteeseen ja neurofysiologiaan (Ahonen-Eerikäinen 1999, 14).

Viime vuosikymmenien lisääntynyt tutkimus on löytänyt yhteyksiä myös musiikin ja sosiaalisen käyttäytymisen välillä. Kaiken kaikkiaan musiikki on erittäin tärkeää ihmisille, ja he käyttävät sitä paljon. Musiikkimieltymykset kertovat osallistujien omasta persoonallisuudesta, minäkuvasta sekä heidän ympärillään olevista muista ihmisistä. Musiikki auttaa ymmärtämään monia psykologisia ilmiöitä sekä sosiaalista käyttäytymistä, ja on toivottavaa, että tämä arvokas kanava otettaisiin yhä tärkeämmäksi tutkimuksen osa-alueeksi. (Gosling & Rentfrow 2003, 1236, 1250, 1252.)

Useimmat meistä mieltävät jonkin tyyppisen musiikin miellyttäväksi, virkistäväksi, voimaannuttavaksi ja siinä mielessä terapeutiseksi. Tätä näkökulmaa väheksymättä on tarpeellista valottaa musiikin laajempia, tutkimuksin osoitettuja hyötyjä erilaisten pulmien ratkaisemisessa. Musiikkiterapiaan ja musiikin terapeuttiseen käyttöön liittyvään kirjallisuus ja artikkelit sekä kansainväliset tutkimukset olivat kehittämistyöni tietoperustaa lapsen kasvun ja kehityksen musiikkiterapeuttisessa tukemisessa. Raportissani viittaan musiikkiterapian teoksiin, teorioihin ja tutkimuksiin, jotka niveltyvät alle kouluikäisen lapsen kasvuun ja kehitykseen sekä arjen tukemiseen.

### **3.1 Musiikkikasvatus, musiikkiterapia ja musiikin terapeuttinen käyttö**

Musiikkikasvatus on osa kasvatuksen ja varhaiskasvatuksen suunnitelmaa. Minulta onkin kysytty: ”Teetkö siis sitä, mitä minäkin teen lasten keskellä?” Kysymys on askarruttanut minuakin, ja usein vastaan siihen: ”Osittain kyllä.” On paikallaan määritellä käsitteet musiikkikasvatus, musiikin erityiskasvatus, musiikkiterapia sekä musiikin terapeuttinen käyttö tarkemmin. Ensimmäinen näistä on tuttu termi useimmille, jälkimmäisistä on sen sijaan vaihtelevaa tietoa ja tulkintaa jopa kasvatusalan ammattilaisten keskuudessa. Opinnäytetyöni kannalta näistä keskeisin termi on musiikin terapeuttinen käyttö.

Musiikki vaikuttaa useimpiin ihmisiin voimakkaasti. Jo itsessään se toimii enemmän tai vähemmän myös terapeuttisena elementtinä. On paljon lapsia, jotka hyötyvät koulujen ja päiväkotien musiikkikasvatuksesta. On myös heitä, jotka hyötyisivät lisäksi musiikin opiskelusta tai harrastamisesta, mutta eivät syystä taikka toisesta hakeudu musiikkikouluun tai läpäise pääsykokeita. Toisaalta on paljon lapsia, jotka keskeyttävät musiikkiopintonsa niiden kuormittavan tavoitteellisuuden vuoksi. Jos musiikin harrastamisesta tulee suorittamista ja velvollisuus, sen terapeuttinen vaikutus ei enää toimi – tai se toimii vain musikaalisesti lahjakkailla, keskittymiskykyisillä ja pitkäjänteisillä lapsilla. Kokonaisvaltainen hyöty saattaa jäädä suorittamisen jalkoihin. Perinteinen musiikin opiskelu vaatii lisäksi lapsen huoltajilta sitoutumista, taloudellista resurssia, voimavaroja ja aikaa.

*Musiikkikasvatuksessa* tavoitteet ovat yleensä ulkopuolelta asetettuja, systemaattisesti määrättyyn oppimistasoon tähtääviä (Jordan-Kilki 2013). Musiikkikasvatus näyttää onneksi olevan eräänlaisessa murroksessa. Tarvitaan myös *musiikin erityiskasvatusta*. Tähän liittyen järjestettiin Kuopiossa Valtakunnallinen Musiikki kuuluu kaikkialle –seminaari huhtikuussa 2013. Seminaari oli koulutustapahtuma monialaiselle ammattiväestölle ja opiskelijoille, ja siellä esitellyn MEOK-hankkeen tavoitteena on ulottaa systemaattista musiikkikasvatusta myös erityisen tuen tarvitsijoiden keskuuteen. Lisäksi uudistetaan ja tehostetaan musiikin käyttöä eri toimintaympäristöissä sekä kehitetään uusia musiikin erityispedagogiikkaan painottuvia menetelmiä, toimintamuotoja ja innovaatioita. (meok.savonia.fi. 2013.) Materiaali ei ole myynnissä eikä ollut lainattavissa vielä keväällä. Viitataan raporttini muutamissa kohdissa Meok-seminaarin luentoihin, koska sisällöt olivat työni kannalta merkittäviä.

*Musiikkiterapiaa* voidaan pitää jopa psykoterapian erityismuotona (Erkkilä & Rissanen 2008, 523-526). Musiikkiterapiaa voi antaa vain musiikkiterapeutin koulutuksen saanut klinikko, ja se on rinnakkainen kuntoutusmuoto muiden terapioiden kanssa. Kuntoutuslähetteen perusteluksi tarvitaan diagnoosi erityisestä vaikeudesta taikka erityisen tuen tarpeesta. On harvinaisempaa mutta mahdollista, että tuen maksajaksi lähtee kunta. Systemaattista, ennaltaehkäisevää musiikkiterapiaa tehdään maassamme käytännössä erittäin vähän.

*Lasten musiikkiterapia* on Suomessa pääasiassa kuntoutustoimintaa. Muiden tukitoimien ohella sen tarkoituksena on tukea lapsen suotuisaa kehitystä ja tuottaa lapselle hyvää elämää. Tavoitteet on tärkeää sovittaa yksilöllisesti ja lapsilähtöisesti arkeen hyvässä yhteisymmärryksessä ja kumppanuudessa perheen kanssa. (Saukko 2008, 11, 24-25.) Suomessa tunnetaan suhteellisen vähän lasten musiikkiterapian sovellusmahdollisuuksia, joita muualla maailmassa käytetään. Saukon mukaan musiikkiterapialla olisi lasten tukitoimiin, perhetyöhön, erilaisiin interventioihin sekä kohderyhmiin nykyistä enemmän annettavaa. (Saukko 2008, 42.) Musiikkiterapia-arviointi (Ala-Ruona 2007, 18-23) olisi mielestäni konkreettinen selkeyttäjä lapsen tukemisen polulla. Käytössämme on jopa opetus- ja tutkimuslinikka, jonne lapsen voi lähettää maksuttomalle arviointijaksolle. Kuitenkin mahdollisuutta hyödynnetään

huomattavan vähän. Huomioni on kiinnittynyt siihen, kuinka vähän moniammatillisen yhteistyön kentällä tunnetaan musiikkiterapiaa.

Saukon mukaan musiikkiterapian keskeinen tavoite on tukea lapsen valmiuksia vuorovaikutukseen: tässä ja nyt kohtaamiseen, tarkkaavaisuuden suuntaamiseen kuuntelemisen avulla, oman toiminnan rytmittämisen ja itsesäätelyn harjoittamiseen. Autetaan etsimään ja löytämään eri tavoin ilmaisu- ja toimintamahdollisuuksia sekä vastavuoroisuutta suhteessa omiin ja toisen aloitteisiin. Lisäksi tuetaan kokonaisuuksien hahmottamiseen, leikkiin, tunnetaitoihin, itsehallinnan sekä osaamisen tunteeseen. Taitoja harjoitetaan sekä minäkäsitystä vahvistetaan. Kuntoutuskumppanuudessa on keskeistä, että vanhemmat ja terapeutti ovat tasaveroisia yhteistyön osapuolia, ja molemmat arvostavat toistensa asiantuntemusta. (Saukko 2008, 98-135, 139.) Musiikin merkittävä ero psykoterapiaan verrattuna ilmenee kasvatuskumppanuuden kentällä. Kokemukseni mukaan monien kotien on tunteellisesti helpompi ottaa vastaan taiteen keinoin annettua tukea kuin psykoterapiaa tai psykologin palveluja. Ilmiön taustalla lienevät kulttuuriset tekijät.

Kategorisesti musiikkikasvatuksen ja musiikkiterapian väliin sijoittuu musiikin terapeuttinen käyttö. *Musiikin terapeuttisen käytön tavoitteet ovat lapsilähtöisiä, ”ulkomusiikillisia”, joiden päämääränä on palvella kokonaisvaltaisesti lapsen kasvua ja kehitystä, ja silloin musiikki on väline.* (Jordan-Kilki 2013.) Musiikin terapeuttinen käyttö kentällä on onneksi lisääntynyt ja lisääntyy edelleen. Kuitenkin tarve lisääntyy nopeammin kuin tietoisuus hyödyistä. Musiikkia voi terapeuttisesti käyttää jossain määrin kuka tahansa ilman erityistä koulutusta. Suunnitelmallinen, asiakaslähtöinen käyttö edellyttää välineeseen perehtymistä.

Musiikin terapeuttinen käyttö on joustavuutensa ja menetelmällisen monipuolisuutensa vuoksi mahdollista soveltaa hyvin lapsiryhmiin (Erkkilä & Rissanen 2008, 525). Musiikilla olen saanut usein autettua lasta niin lapsen tunne-elämän pulmissa kuin oppimisvaikeuksissa. Tuen tarpeessa oleva lapsi ei usein pääse musiikkiopistoon taikka musiikkikouluun – monista eri syistä. Kuitenkin useimmat lapset on helppo saada tempautumaan mukaan musiikin avulla. Riittävän helpoilla, tasoon sopeutetuilla tehtävillä voi tuottaa onnistumisia ja edetä riittävän pienin

askelin. Musiikin terapeuttinen käyttö suunnitelmallisesti hyödynnettynä on varsin käyttökelpoinen työkalu sekä lapsen kasvun että oppimisen tukemisessa.

Tavallisimpia musiikin terapeuttisen käytön menetelmiä ovat laulaminen, leikki, musiikin kuuntelu, improvisointi, soittaminen, liike ja tarinasäveltäminen. Näitä kaikkia on luontevaa käyttää lapsiryhmässä. Lisäksi olen huomannut, että kuunteluun liittyen musiikkimaalaaminen, kuvallinen tuotos kuullusta, on lapselle tärkeää. Jos lapsella on ongelmia sanallisen ohjeen vastaanottamisessa, silloin musiikki voi toimia signaalina, joka auttaa lasta yhdistämään siihen toivotun toiminnan. Jotta sanaton viesti voisi toimia, tarvitaan paljon toistoja ja ehdollistumista tuttuun signaaliin. Keskeistä musiikin terapeuttisessa käytössä on turvallinen vuorovaikutussuhde aikuiseen sekä pitkäjänteinen eteneminen riittävän pienin askelin.

Musiikkiterapian kouluttaja ja uranuurtaja Petri Lehikoinen on todennut artikkelissaan ”Musiikin alkulähteillä” jo 1982, että musiikkiterapian parissa kehitettyjä työmuotoja voidaan soveltaa kasvatukseen ja erityisopetukseen. Kaikki lapset hyötyvät niistä, mutta Lehikoisen mukaan suurin apu koituu kuitenkin niille lapsille, joilla ongelmia on vasta kehkeytymässä. (Ahonen 1993, 271.)

Ennaltaehkäisevästä, terapeuttisesta musiikkikasvatuksesta sekä ennaltaehkäisevästä musiikkiterapiasta on suhteellisen vähän tutkimusta löydettävissä. Luonnollisesti ennaltaehkäisevän työn tuloksia on vaikea tutkia, mitata ja toteennäyttää.

Ennaltaehkäisevä työ on kuitenkin merkittävä sarka kynnettäväksi niille ammattilaisille, jotka tekevät työtä lasten keskellä.

### **3.2 Musiikki osana lasta – osana vuorovaikutusta**

Jokainen musiikillinen kokemus jättää meihin jonkinlaisen jäljen, myös tiedostamattamme. Ennen syntymää käytettävissämme on musiikillisia kanavia, jotka vaikuttavat musiikkisuhteemme kehittymiseen ja myöhemmin auttavat meitä tutustumaan ympäristöömme. (Hongisto-Åberg ym. 1993, 16.)

Musiikilliset elementit ympäröivät siis meitä jo sikiövaiheessa. Vauva voi kuulla rytmejä ja melodioita. Vastasyntyneen ympäristössä edelleen äänen sävyt ja korkeudet vaihtelevat, lapsi kuulee puheen rytmiä ja rauhoittelua. Äänimaisema voi olla joskus muuta kuin rauhoittava. Tämä kaikki on osa varhaista vuorovaikutusta.



(Sinkkonen 2008, 258-259.) Vauvan ensimmäisinä kuukausina sanallinen ja musiikillinen viestintä muistuttavat varsin paljon toisiaan (Tuomi 2014).

Tammikuussa 2013 julkaistiin Helsingin yliopiston tutkimus, jonka tulosten mukaan kotona perheen kanssa yhdessä musisoivien lasten aivovasteet olivat kehittyneempiä kuin niillä, jotka harrastivat musiikkia vain koulussa tai päiväkodissa (Lääkärilehti 2013). Näistä näkökulmista on perusteltua todeta, että musiikki ja musiikilliset rakenteet ovat alun perin jo osa lapsen kehitystä. Musiikki on tavalla tai toisella osa jokaisen lapsen kehitystä ja ympäristöä – harrastettiinpa kotona musiikkia tai ei. Tämän päivän ihmisellä saattaa harvoin tulla mieleen, että entisajan kodeissa istuttiin yhdessä musisoimassa, soittamassa ja laulamassa television katselun ja tietokoneen käytön sijaan.

Aiempina vuosikymmeninä on lähes täysin jäänyt tutkimatta, mikä merkitys musiikin tunnevaikutuksiin on sosiaalisella kontekstilla. Se on saattanut muovata enemmän näkemystämme musiikista ja tunteista kuin oivallammekaan. Toisaalta on selvää, että musiikki saa aikaan lukuisia tunteita ja että jotkut tunteet liitetään yleisemmin musiikkiin kuin toiset. (Juslin & Laukka 2004, 233.) Tämä kaikki on saattanut johtaa kentällä liiankin suoraviivaisiin tulkintoihin musiikin hyödyistä. Lasten elämässä sosiaalinen konteksti on erityisen merkityksellinen. Lisäksi pieni lapsi on ympäristönsä ja hyvin pitkälle aikuisten valintojen ”armoilla”. Tätä näkökulmaa kommentoin aiemmin jo luvussa 2.2: ”Kehittyvä ja muuttuva toimintaympäristö”.

Musiikkikokemuksen perusta on sanatonta, kokonaisvaltaista elämyksellisyyttä. Lasta kiinnostavat luonnostaan laulaminen, soittaminen, soittimet ja erilaiset leikit. Lauluihin ja leikkeihin eläytymällä lapsi voi ilmaista tunteita ja mielikuvia ilman sanoja. (Tervo 1993, 207.) Musikaalisuus on itseilmaisua ja kommunikatiivisuutta, eikä siihen tarvita musiikillista lahjakkuutta. Kun lapsi tulee tietoiseksi mahdollisuudestaan tuottaa ääniä, ilmaisu tulee mahdolliseksi. (Ahonen-Eerikäinen 1998, 77-80.)

Sinkkonen pitää musiikkia leikin korkeimpana muotona (Sinkkonen 2008, 258). Ala-Ruona herätti luennollaan meidät opiskelijat pohtimaan, miksi yleensä suomalaiset puhuvat soittamisesta. Useissa muissa kielissä soittaminen on leikkiä – ”play”. (Ala-Ruona 2014.) Lapsella ei usein ole tarpeeksi sanoja ilmaisemaan sitä, mitä hän tuntee. Leikin ja laulun avulla kommunikointi on kuitenkin mahdollista. Sisäiset

jännitteet kuluttavat lapselta energiaa, jota musiikkikokemukset voivat vapauttaa. Musiikkityöskentely voi antaa lapselle onnistumisen elämyksiä ja konkreettista, myönteistä palautetta. Kyse on samalla minäkuvan rakentumisesta. (Ahonen 1993, 241.)

Varhaisen vuorovaikutuksen teoreetikko Melanie Klein kehitti lapsipsykoanalyysin ja käsitteen ”Emotional fueling”, tunteiden tankkauksen. Tunnetta tankkaamalla voi tukea lasta esimerkiksi tulevaa kuormittavaa tilannetta varten. Wilfred Bion havainnollistaa lapsen tunteiden käsittelyä Container –ajattelulla. Lapsella on kaivo, säiliö, johon kerätään hankalia tunteita. Jotta säiliö ei räjähtäisi, on säiliössä oltava hana, jota voi säätää. Säättämisen välineitä voivat olla puhuminen, laulaminen, soittaminen jne. Välillä hana voi olla kiinni, välillä auki vain hiukan, välillä enemmän. (Tuomi 2014.) Vastaavasta säiliö-ilmiöstä puhuu kirjassaan lastenpsykiatri Jari Sinkkonen (Sinkkonen 2008). Näitä ”täyden säiliön” lapsia olen kohdannut työssäni paljon. Useimmiten musiikki on ollut se väline, millä hanaa on saatu välillä avattua. Musiikki on toiminut, koska sanoja ei ole tarvittu. Vaikka lapsi ei ole sitä tiedostanut, hänen olonsa on silminnähden helpottunut. Tunteiden, turvallisuuden ja toivon tankkaamista on tarvinnut vuosien varrella yhä useampi kohtaamani lapsi.

Luokassani oli uhmakkuushäiriöinen poika. Hänen maailmansa tuntui aamuisin olevan sekaisin ja hajalla. Vuorovaikutus oli haasteellista, ja sanallinen kommunikointi hänen kanssaan johti helposti voimakkaaseen aggressioon. Eräänä aamuna laitoin luokassa soimaan musiikkia, jossa ei ollut sanoja ja jota lapset eivät tunteneet entuudestaan. Oppilaat vaikuttivat musiikin aikana rentoutuneilta, ja tämä levoton, rikkinäisen oloinen lapsi pyysi musiikin päättyessä: ”Ope voitko laittaa tuon uudestaan. Haluaisin vielä vähän levätä.” Pojan uhmakkuus ja aggressiivisuus toisia kohtaan väheni samalla, kun tuo sanaton kieli avasi hetkeksi hänen säiliönsä hanaa. Jos lapsi löytää musiikista välineen omien tunteittensa käsittelyyn, niitten purkamiseen sekä rauhoittumiseen ja rentoutumiseen, voi musiikki toimia parhaimmillaan itsehoidollisena välineenä vapaa-ajalla ja omaehtoisessa käytössä.

Varhaisen vuorovaikutuksen teoreetikko Colwyn Trevarthen on korostanut musiikillista vuorovaikutusta. Ihminen on sisäsyntyisesti musiikillinen, ja varhaisessa vuorovaikutuksessa musiikilliset termit rytmi, melodia, harmonia ja muoto ovat aina läsnä. Joskus pulmana on musiikillisuuden uudelleen herättäminen. (Tuomi 2014.)

Positiivisen ja leikinomaisen vuorovaikutuksen välineenä musiikki on turvallinen kieli. Kun lapsen ympärillä taikka sisällä on kaaos, tuttu, toistuva laulu on ennakoitavissa. Musiikin ennakoitavuus on merkittävä elementti, kun rakennetaan turvallista vuorovaikutusta.

### **3.3 Kommunikaatiopainotteisuus lähestymistapana**

Musiikkia käytettäessä lapsi on usein aktiivisessa, osallistujan roolissa. Kehittämisprosessissa nelivuotiaitten kohderyhmässä pidettiin tärkeänä, että lapset osallistuivat toiminnallisesti musiikkituokioihin. Vähimmälle päiväkodin kehittämisprosessissa jäi musiikin kuunteleminen kahdesta syystä. Ensimmäkin päiväkodin äänimaailma on niin rikas ja intensiivinen, että hiljaisen kuuntelutilanteen järjestäminen oli käytännössä haasteellista muualla kuin päiväunihetkillä. Toinen syy kuunteluhetkien vähäisyyteen oli se, että tässä prosessissa keskeistä oli lapsen osallistaminen vuorovaikutukseen.

Lapsi ei kykene kuvaamaan vaikeuksiaan sanojen avulla. Jos on ollut liian vähän turvallisia ja myönteisiä tunnekokemuksia, tunne-elämä sävyttyy kielteiseksi. (Ahonen 1993, 271.) Neurologisen TMT-musiikkiterapian kouluttajamme Päivi Jordan-Kilki kertoi psykoterapeutti-kollegansa todenneen: ”Hyvähän Sinun, Päivi, on tätä työtä tehdä, kun Sinulla on tuo musiikki!” (Jordan-Kilki 2014). Juha Salo puolestaan kuvaa musiikkia sanattomaksi psyykkiseksi ulottuvuudeksi lapsen ja aikuisen välillä (Salo 2000, 40). Musiikilla voi saada yhteyden lapseen, vaikka se muuten olisi pulmallista.

Vuorovaikutuksen kielenä musiikki on siis neutraali, turvallinen tapa käsitellä vaikeitakin kokemuksia. Niin positiivisten kuin negatiivistenkin tunteiden kohtaamisessa musiikki on luonnollinen tapa kommunikoida ilman, että tunteita tarvitsee sanoittaa. Musiikki on objekti, joka ei haavoitu eikä mene rikki. Tunteiden säätelyn keinoa lapsi ei osaa etsiä, ellei häntä siihen ohjata. Rinnalle tarvitaan turvallinen aikuinen, ja aikuiselta vaaditaan erityistä sensitiivisyyttä, jotta kommunikaatio voi olla hallittua ja lapselle hyödyllistä. Turvattomuuden tunne ja epäonnistumisen pelko voivat olla esteenä osallistumiselle. Kun lapsi saadaan houkuteltua yhteiseen tekemiseen mukaan, hän voi kokea itsensä tärkeäksi ja

tarpeelliseksi. Suunnitelmallisuudella ja riittävän yksinkertaisilla tehtävillä voidaan tuottaa onnistumisia ja vertaisuuden kokemus sellaisellekin lapselle, jonka taidot ovat heikot. Tällöin musiikki on turvallinen tapa kommunikoida sekä pienin askelin harjoittaa lapsen osallistumista ja ryhmätaitoja. Musiikki on palkitsevaa, koska hyvin yksinkertaisen soitto- tai laulutehtävän voi saada kuulostamaan hyvältä. Lapselle on turvallisuutta riittävä yksinkertaisuus, levollisuus ja toistettavuus.

On tarpeellista muistaa, että musiikista saattaa tulla ihmistä hallitseva, vuorovaikutusta ja kommunikaatiota rajoittava tekijä. Aikuiselta edellytetään viisautta valinnoissa, ettei musiikki sisällä liian paljon tai liian vaikeaa informaatiota. Jo joissakin päiväkotikäisissä lapsissa on nähtävissä musiikin vahingollinen vaikutus. Jos kotona ja vapaa-ajalla kaiken ääniympäristön täyttävät kovat äänet ja raskas, hakkaava musiikki, lapsen on vaikea ottaa vastaan informaatiota, rauhoittua ja huomioida toisia. Tällöin musiikki ei olekaan ollut tukemassa vaan rajoittamassa lapsen kehitystä. Taitavasti valittu, oikein ohjattu musiikki tukee tällöin ryhmadynamiikkaa ja auttaa lasta löytämään kommunikaation välineitä.

”Musiikki on sanaton kieli, jonka avulla ihminen voi löytää yhteyden itseensä ja toisiin” (Ahonen 1993, 25). Sanattomana kielenä musiikki saattaa olla joskus ainoa jäljellä olevista kommunikaation keinoista. Houkuttelevuudessaan musiikki tuottaa virikkeitä vastaanottajan tahdostakin riippumatta. Se on oiva väline kommunikaatioharjoituksiin ja ryhmadynamiikan säätelyyn. (Ahonen 1993, 14-15, 158, 253.)

Kommunikaation välineenä musiikki voi olla toimiva ja ymmärrettävä signaali lapselle, jolla on vaikeuksia vastaanottaa sanallista informaatiota. Eräässä esikouluryhmässä oli lähes vuoden ajan yritetty opettaa yhtä poikaa noudattamaan sanallisia, yhteisiä ohjeita. Mennessäni keväällä ryhmään, ohjaajat ilmaisivat tunteensa pojan ryhmätaidoista. Ohjeet eivät tuntuneet menevän perille, ja pojalle oli kirjattu ”viipyilemisen ongelma”. Musiikkisignaali siirtymätilanteessa kuitenkin muutti pojan täysin. Jäin pohtimaan, kuinka paljon työhistoriani aikana olenkaan itse puhunut liikaa! Ryhmätilanteissa tämä on tärkeää tiedostaa. Kun paikalla on useita lapsia, ympäristön ääni-informaatio voi olla haasteellinen lapselle, jolla on erottelun taikka hahmottamisen pulmaa. Musiikillinen tuttu, toistuva signaali on lapsen usein helpompi tunnistaa ja poimia kuin sanalliset ohjeet.

Väitöskirjassaan Heidi Ahonen-Eerikäinen jakaa musiikkiterapian menetelmät neljään kategoriaan: psykodynaaminen, oppimisterapeuttinen, kommunikaatiopainotteinen sekä neuropsykologinen (Ahonen-Eerikäinen, 1998, 13-14). Tätä jaottelua huomaan lukevani melko kriittisesti. Lapsi on kokonaisvaltainen, ja kaikki osa-alueet lapsen sisäisessä maailmassa vaikuttavat toisiinsa niin paljon, että kyseenalaistan jonkin verran jaottelua. Käytännössä näiden menetelmien on jonkin verran sulauduttava toisiinsa. Kuitenkin, kun työskennellään pienten lasten kanssa, korostuu kommunikaatiopainotteisuus, ja pidin sitä kehittämisprosessissa eräänlaisena yläkategoriana.

### **3.4 Musiikki ja oppimisterapeuttinen näkökulma**

Musiikin oppimisterapeuttinen näkökulma on keskeinen opinnäytetyössäni. Musiikki ja sen rytmi auttaa jäsentämään opittavaa asiaa sekä monia tavallisia arjen toimintoja. Oppiminen on motivoivaa ja luo lisää järjestystä elämään ja ympäristöön. (Uusitalo 2013.) Oppiminen lisää oman itsen hallintaa ja ymmärrystä omasta toiminnasta. Kun soittaminen tai laulaminen onnistuu vuorovaikutuksessa toisen ihmisen kanssa, lapsi liittyy osaksi yhteisöä ja tuntee kuuluvansa johonkin. Lapsen tasoon sopeutetut tehtävät säilyttävät motivaation, ja toisaalta selkeät, yksinkertaiset struktuurit luovat turvaa. Pedagogiutta on se, että löytää reitin ja keinot, miten edetä asiakkaan hyödyksi. (Kaikkonen 2013.) Sopivan tasoinen, onnistumisen elämyksiä tuottava toiminta motivoi lasta, jolloin voidaan edistyä tavoitteiden suunnassa (Saukko 2008, 71-74). Musiikin keinoin on helppo tuottaa lapselle onnistumisia.

Musiikin vaikutuksia kognitiivisiin taitoihin on tutkinut mm. Frances H. Rauscher. Hän muistuttaa, että jotkut aiemmat tutkimukset ovat saattaneet johtaa yleistä keskustelua jopa harhaan (Mozart-efekti). Artikkelissaan Rauscher esittelee useita uudempia tutkimuksia. Tulosten perusteella voidaan osoittaa merkittävää kognitiivisten taitojen sekä visuaalisen ja avaruudellisen hahmottamisen harjaantumista niillä lapsilla, jotka harrastivat musiikkia. Tutkimukset musiikin harjoittelun vaikutuksesta älykkyyteen ovat Rauscherin mukaan viimeisin käänne pitkäkestoisessa historiallisessa keskustelussa. (Rauscher 2009, 245-248.)

On voitu osoittaa, että musiikin kuuntelulla ja aktiivisella harrastamisella on monipuolisia positiivisia vaikutuksia aivojen rakenteeseen ja toimintaan (Huotilainen & Särkämö 2012, 1339). Koska aivoilla on jatkuvan uusiutumisen kyky, plastisuuden ominaisuus, musiikkia hyödyntäen aivojen plastisiteetista saatetaan löytää monipuolisia mahdollisuuksia. Useita sensomotorisia sekä koordinaation ja tunnetason pulmia voidaan harjoittaa ja tukea musiikkipainotteisella terapialla. (Altenmuller & Schlaug 2014, 1-2.) Levitin ja Tivorolas puolestaan havainnollistavat artikkelissaan musiikin ja kielellisen informaation käsittelyn samankaltaisuutta ihmisen aivoissa (Levitin & Tivorolas 2009, 221-223). Aivotutkimuksiin nojaten musiikkiterapian ammattilaiset ovat tehneet pitkäjänteistä ja merkittävää työtä useiden asiakkaiden kanssa. Jopa vaurioitten korjaaminen ja puuttuvien ”yhteyksien” rakentaminen on mahdollista.

Suvi Saarikallio esitteli luentosarjassaan Kehityopsykologia II tutkimuksen 4-6 – vuotiaiden lasten kehitykseen vaikuttavia tekijöistä. Soittoharrastuksella todettiin olevan siirtovaikutusta muihin kuten verbaalisiin ja toiminnanohjauksen taitoihin. Kun tutkimuksissa on voitu sulkea pois mahdollisuus, että tuloksissa näkyvät erot olisivat synnynnäisiä, tällöin siirtovaikutuksen on osoitettu olevan harjoittelun ja harrastamisen seurausta. Muiden taidemuotojen harrastamisen vaikutuksia tutkittiin myös, ja todettiin että esimerkiksi maalauksen harrastamisella ei ollut samaa siirtovaikutusta. Yhteenvedona tutkimuksessa todettiin, että musiikin harrastaminen tukee motoriikan, kielen prosessoinnin sekä toiminnanohjauksen kehittymistä, ja muutoksien on todettu näkyvän myös aivotasolla. (Saarikallio 2014.)

On tutkimusnäyttöä, että musiikin harjoittelu ja opetus vaikuttaa avaruudelliseen älykkyyteen (Rauscher 2009, 246-247). Musiikki parantaa kehotietoisuutta, ja samalla se motivoi ja palkitsee. Motoriset taidot ja hienomotoriikka liittyvät lapsella usein hahmottamisen kykyyn: Jos hahmottamisen pulmia ilmenee, se näkyy yleensä karkea- tai hienomotoriikassa. Toiminnallisen musiikkiterapian (TMT) luennolla havainnollistui konkreettisesti, kuinka suurista käytännön hyödyistä on kyse, kun pienin askelin mutta pitkäjänteisesti voidaan musiikin avulla määrätietoisesti harjoittaa hahmottamista ja motoriikkaa. Aivoissa tapahtuu uusiutumista. Asiakkaan kohdalla kyse on selviytymisestä käytännön elämässä, arjen askareissa. (Kettunen 2013.)

Pienetkin onnistumisen kokemukset ovat tärkeitä itsetunnon rakentumiselle. Juha Salo korostaa musiikin oppimisen merkitystä ihmisen persoonallisuuden kasvulle. Salon mukaan musiikillisen osaamisen tunne on yksi parhaista itsetunto-ongelmien vastamyrkyistä, ja onnistuminen voi syntyä hyvin pienistä kokemuksista (Salo 2000, 37). Onnistuminen saattaa avata positiivisen jatkumon, ja herättää motivaation yrittämään lisää. Näistä näkökulmista musiikki ja sen terapeutinen käyttö toimivat parhaimmillaan käytännöllisenä, monipuolisena ja hyödyllisenä välineenä myös lapsen tukemisessa oppimisen polulla.

## 4 Tutkimuksellista kehittämistyötä

Tässä luvussa kartoitan opinnäytetyöni lähestymistavan, tavoitteet, kehittämistehtävän ja menetelmät. Samalla perustelen menetelmävalinnat sekä esittelen prosessin kuvaamisen mallit. Aineistonkeruussa pyrin mahdollisimman hyvään kattavuuteen. Koska kohderyhmänä olivat pienet lapset, laadullisten tulosten luotettavuus varmistettiin aineistotriangulaatiolla: havainnoimalla, haastatteluilla sekä kyselylomakkeilla.

Tutkimuksen ydinasia on aineiston analyysi, sen tulkinta ja johtopäätökset (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 209). Vaikka kyse ei ole tutkimuksesta, pidän tutkimuksellisuutta kehittämisprosessini yhtenä elementtinä. Spiraalinomaisesti etenevässä kuten yleensäkin laadullisessa prosessissa pohditaan yksityisten havaintojen pohjalta niiden yleisiä merkityksiä (Hirsjärvi ym. 2004, 247-248). Kehittämisprosessi täytti Hirsjärven määrittelemät kvalitatiivisen tutkimuksenkin tuntomerkit: Prosessin luonne oli kokonaisvaltainen, ja tietoa kerättiin todellisissa päiväkodin arkitilanteissa. Tiedonkeruun instrumenttina olivat lapsi, päiväkodin työntekijöitä ja tutkija itse. Metodeina käytettiin laadullisia menetelmiä, ja kohderyhmä oli valittu tarkoituksenmukaisesti ja suunnitelmallisesti. Suunnitelma tarkentui prosessin edetessä. Merkityksellistä oli, että jokainen lapsi käsiteltiin ainutlaatuisena, ja aineistoa oli tulkittava sen mukaisesti. Lisäksi reflektio oli keskeistä prosessin edetessä ja samalla vaikutti osallistuvien aikuisten ammatilliseen kehittymiseen. (Hirsjärvi ym. 2004, 157.) Tähän perustuen sekä teoreettiseen viitekehykseen nojaten prosessi oli tutkimuksellista kehittämistyötä. Aineiston

tulkinta tapahtui case-pohjaisesti, ja havaintojen merkittävyyttä arvioitiin koko prosessin ajan.

Lähestymistapani kehittämisprosessissa oli sekä praktinen että tekninen. *Praktisessa lähestymistavassa* korostuu joustava, keskusteleva prosessi. Toimintaa sekä suunnitelmaa korjataan ja muokataan koko toteutuksen ajan. Tavoitteena on, että osallistujat oppivat ymmärtämään omaa toimintaansa uudella tavalla ja toimimaan jatkossa omista arjen ratkaisuksistaan tietoisempina. *Teknisessä lähestymistavassa* puolestaan ulkopuolinen asiantuntija välittää työyhteisöön tietoa, teorioita, malleja ja menetelmiä yhteisön toiminnan kehittämiseksi ja ongelmien ratkaisemiseksi. (Toikko & Rantanen 2009, 45.) Päiväkodin henkilökunnan jäsenten koulutustausta sekä työkokemus muodostivat monipuolisen osaamiskentän. Olemassa olevia hyviä käytänteitä hyödynnettiin ja edelleen kehitettiin. Kuitenkin oma osaamiseni sekä koulumaailman että musiikkikasvatuksen ja musiikkiterapian kentältä toi työyhteisöön ulkopuolista asiantuntijuutta. Analysointivaiheessa ja raportoinnissa sekä praktinen että tekninen näkökulma vuorottelevat, ja kuvaan useita ilmiöitä tulososiossa sekä reflektion että teknisen osaamisen ja teorian valossa.

#### **4.1 Tavoitteet ja kehittämistehtävä**

Johdannossa esitin opinnäytetyöni johtoajatuksen: Ennaltaehkäisevään työhön lapsen kasvun ja kehityksen tukemiseksi tarvitaan uusia malleja, ja musiikin terapeuttinen käyttö voidaan soveltaa käytännölliseksi ja hyödylliseksi välineeksi päivähoidon arkeen. Tämän johtoajatuksen pohjalta muodostuivat prosessin tavoitteet ja kehittämistehtävä.

Ennaltaehkäisevään tukeen on tällä hetkellä hyvin vaikeaa saada rahoitusta. Rahoitusta ei tule, ellei ole tutkimustuloksia rahoituspäätöksen perustaksi. Toisaalta paradoksaalista on, että jos ei ole rahaa, ei voida tutkia. Ennaltaehkäisevän tuen tutkimuksissa tulosten yleistettävyyks on käytännössä mahdotonta, koska lähtötasomittausta ei voida tehdä ilman alkudiagnoosia. Koen, että kuntien resurssien tiukentuminen on aiheuttanut yhä suuremman vajeen lapsen tukemisessa ennaltaehkäisevästi. Tarvitaan siis jo olemassa olevan resurssin puitteissa uusia tapoja toimia – uusia välineitä. Kehittämisprosessin pääongelmaksi muodostuikin:



Kuinka saada päiväkodin tavallisen arjen käytänteitä kehitettyä niin, että tuen tarpeessa oleva lapsi hyötyy ennaltaehkäisevästi musiikin terapeuttisesta käytöstä?

Ongelman pohjalta syntyi **päätavoite: tutkia ja kokeilla musiikin terapeuttisen käytön mahdollisuuksia päivähoidon arjessa**. Tavoitteena oli myös sisäistää henkilökunnalle musiikin terapeuttisen käytön merkitystä, käyttökelpoisuutta ja hyötyä varhaiskasvatuksessa. Lisäksi tavoitteena oli herättää motivaatio työssä oppimiseen tämän välineen hyödyntämiseksi.

Tästä tavoitteesta jalostui **kehittämistehtävä: Mallinnetaan musiikkia käyttökelpoisena välineenä kohderyhmässä**. Arjen käytäntöjä muuttamalla, musiikkia hyödyntäen tuettiin lasta yksilöllisesti ja ryhmässä. Tarkoituksena oli saavuttaa lapselle välitöntä, käytännöllistä hyötyä samalla, kun kehitettiin uutta toimintatapaa. Reflektio ja lapsilähtöisyys oli keskeistä koko prosessin ajan, ja kyse oli myös sosiaalisen toiminnan kehittamisestä.

Tarkoituksena oli oivalluttamisen kautta luoda toimintaidea, jolla tarjottiin henkilökunnalle uusia työkaluja. Rohkaistiin ja sitoutettiin henkilökuntaa ottamaan käyttöön musiikkia ja soittimia entistä enemmän. Äänitepankin ja mallinnettujen musiikkituokioitten avulla helpotettiin arkea ja ohjattiin työntekijöitä musiikin monipuoliseen käyttöön. Elämyksellisyys ja yhteisöllisyyden vahvistaminen uusien välinein oli keskeistä. Tarkoituksena oli siis 1) Lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukeminen lapsilähtöisesti ja ennaltaehkäisevästi, 2) Henkilökunnan ammatillisen reflektion herättäminen ja uusien toimintamallien jalkauttaminen arkeen sekä lisäksi 3) Tietoisuuden levittäminen kentälle musiikin mahdollisuuksista yhtenä ennaltaehkäisevän tuen välineenä sekä välineen toimivuuden perustelu.

Pyrkimyksenä oli entistä laajemman vastuun ottaminen lapsesta. Lisäksi tavoitteena oli tarjota työkuorman jakamista niille, jotka työskentelevät lasten kesellä. Jatkuvuuden näkökulmasta pyrin lisäämään kuntapäättäjien tietoisuutta yhdestä tulevaisuuden säästömahdollisuudesta.

## 4.2 Kehittämistyön lähtökohdat ja viitekehys

Jo päivähoidossa lapsen kasvulle ja kehittymiselle asetetaan tavoitteita. Tavoitteiden suunnassa voidaan edistyä, jos sopivan tasoisella toiminnalla voidaan tuottaa lapselle onnistumisia (Saukko 2008, 74). Parhaimmillaan sekä oppimista että tunne-elämää ja ryhmadynamiikan taitoja tuetaan. On lapsen etu, että suuremman tuen tarve tunnistetaan ajoissa, ja ohjaaminen myös erityisen tuen piiriin aloitetaan mahdollisimman varhain. Monia kehkeytymässä olevia pulmia voidaan ennaltaehkäistä, jos ne havaitaan ajoissa, ja käytössä on oikeita välineitä lapsen tukemiseksi.

Kasvatustyössä välineet lapsen tukemiseen ovat usein riittämättömiä. Aikaa ja resurssia lapsen yksilölliseen kohtaamiseen, ajantasaisen tuen järjestämiseen sekä ennaltaehkäisevään tukeen on liian vähän. Monilla lapsilla on tarvetta oppimisen tukeen sekä vaikeuksia selviytyä ryhmissä. Kuntien säästötoimet johtavat edelleen useissa yksiköissä päivähoito- ja opetusryhmien koon keskimääräiseen kasvuun samalla, kun henkilökunnan määrä pyritään pitämään minimissä. Moniammatillinen tuki näyttää suunnitelmatasolla toimivalta. Kuitenkin olen useiden kollegoitteni kanssa todennut, että erityisen tuen ammattilaisetkin liian usein uupuvat kovan työkuormituksen alla. Perheneuvoloitten, ja oppilashuollon moniammatillisen tuen resurssit laahaavat tarpeeseen nähden. Työntekijöillä on vilpitön halu auttaa, mutta jonot palveluihin ja tutkimuksiin ovat pitkiä. Tuen saaminen edellyttää diagnoosia tuen tarpeesta, ja pahimmillaan lapsi saattaa odottaa vuosia tutkimuksiin tai tuen piiriin pääsemistä.

Ajantasaisen tuen ja moniammatillisen tuen saatavuus ja arjen toimivuus vaikuttavat siihen toimintaympäristöön, missä lapsi kohtaa sekä toiset lapset että aikuiset päivittäin. Lapsella tulisi kuitenkin olla oikeus osallistua omien kykyjensä ja tarpeittensa mukaisesti tasavertaisena ryhmän toimintaan. Päivähoidossa olevilla lapsilla on tuen tarvetta, johon haluttiin tällä prosessilla löytää uusia, toimivia välineitä musiikin terapeuttisesta käytöstä. Näistä näkökulmista muodostui keskeinen lähtökohta sekä *looginen ja käytännöllinen viitekehys* kehittämistyölleni.

Kehittämisideassani lapset olivat aktiivisia osallistujia. Osallistujina oli myös päiväkodin työntekijöitä. Prosessi oli yhteistyötä, jossa olennaista oli aktiivinen

tekeminen. Prosessi oli syklinen, ja siinä vuorottelivat suunnittelu, toiminta, toiminnan arviointi, reflektointi ja jälleen suunnittelu ja tarpeen mukaan toiminnan muuttaminen. Päämääränä oli muutos: uuden välineen löytäminen lapsen tukemiseen päivähoiton arjessa. Välineenä oli musiikin terapeuttinen käyttö.

*Menetelmällisenä viitekehyksenä* pidin toimintatutkimuksellisen kehittämisotteen spiraalimallia. (Ala-Ruona 2015; Toikko & Rantanen 2009, 67.) Aloite nousi ja prosessi lähti liikkeelle yhdessä nimetystä ongelman ratkaisutarpeesta, ja kehittämistyö eteni spiraalinomaisesti, sykleissä. Työn edetessä refleктоitiin sekä omaa että koko työyhteisön toimintaa. Suunnitelmaa arvioitiin prosessin aikana tavoitteiden suunnassa, ja tavoitteita tarkennettiin toimintaa suunnaten. Osallistuvana havainnoitsijana olin mukana prosessin keskiössä, jolloin reflektointi oli monikerroksista, jatkuvaa ja ajantasaista.

Prosessissa hyödynnettiin jo olemassa olevaa musiikkiterapian, musiikin ja musiikin varhaiskasvatuksen, varhaiskasvatuksen sekä kasvatus- ja kehityspsykologian teoriaa. Lisäksi perheitten hyvinvointia, kasvatuskumppanuutta sekä lapsiperheitten arkea käsittelevät tutkimukset olivat merkittävää tietoperustaa. Tätä *poikkeusteellistä teoreettista viitekehystä* sovellettiin uusien toimintatapojen kehittämiseen ja olemassa olevien, aiempien käytäntöjen parantamiseen sekä käytettiin perustana aineiston analysointiin ja tulkintaan.

### 4.3 Menetelmät ja aineistonkeruu

Tutkimuksellisessa kehittämistoiminnassa reflektiivinen kehittämistyö lepää useiden metodien ja niiden käyttötapojen varassa. Menetelmät tarkentuvat ja täsmentyvät toiminnan edetessä. (Toikko & Rantanen 2009, 166-169.) Edelleen keskeistä on prosessin aikana oppiminen ja uuden toimintamallin merkityksen sisäistäminen. Kehittämisen idea on syntynyt arjessa, ja edellyttää päämäärään etenemistä yhdessä etsien, oppien ja opittua arvioiden. (Ojasalo ym. 2009, 12-17.) Oppivassa organisaatiossa työkalutuuuri ja yhdessä tekeminen on keskeistä. Yhteiset arvot, yhteisvastuu, jatkuva oppiminen sekä toisten arvostus korostuvat, ja tälle perustalle voidaan rakentaa yhteistä tahtotilaa. (Heikkilä ym. 2008, 39-40.) Yhteenvedon menetelmistä esitän taulukossa 1, jonka jälkeen kuvaan ja perustelen ne tarkemmin.

Taulukko 1. Aineiston keräämisen menetelmät ja analysointi

MENETELMÄ	AJOITUS	TARKOITUS	ANALYYSI
<b>HAASTATTELUT</b>  1) ALKUHAASTATTELU: Puolistrukturoitu teemahaastattelu  ----- 2) LOPPUHAASTATTELU: Strukturoitu teemahaastattelu	Tammikuu 2014   Huhtikuu - toukokuu 2014	Alkukartoitus lasten pulmista ja lisävälineitten tarpeesta ryhmän arjessa. Suunnittelun perusta.  Prosessin merkityksen arviointi sekä lapsen että ohjaajan näkökulmasta.	Litterointi. Sisällönanalyysi. Haastattelujen poikittaisvertailulla keskeisten teemojen valinta.  Litterointi. Sisällönanalyysi ja haastattelujen poikittaisvertailu. Vastausten vertaaminen alkuhaastatteluihin.
<b>HAVAINNOINTI:</b>  1) TUTKIMUSPÄIVÄKIRJA  ----- 2) "LAPSEN PÄIVÄKIRJA"	Tammi- toukokuu   Tammi- toukokuu	Ilmiöitten ja havaintojen ajantasainen kirjaaminen. Merkityksen arvioiminen. Toiminnan suuntaaminen.  Prosessin välittömät vaikutukset lapsen ja ryhmän toimintaan. Suunnitelmien tarkentaminen.	Sisällönanalyysi. Havaintojen merkittävyyden arviointi ja koonti. Tutkimuspäiväkirjan vertaaminen "lapsen päiväkirjaan". Videot ja niiden analysointi.  Sisällönanalyysi. Pitkittäisanalyysi lapsikohtaisesti. Poikittaisanalyysi eri lasten päiväkirjoista.
<b>KYSELYLOMAKE</b>	Toukokuu 2014	Merkittävyys myös ryhmän ulkopuolella. Tutkijan ja prosessin arviointi. Ammatillinen reflektio.	Kyselyjen sokkoutus, numerointi ja vastausten luokittelu. Kehittämistehtävän näkökulma.
<b>REFLEKTIOKESKUSTELUT</b>	Marraskuu - Kesäkuu	Tavoitteiden tarkentaminen ja suuntaaminen. Toiminnan ja sen vaikuttavuuden arviointi. Reflektio.	Keskeisten havaintojen ja näkökulmien litterointi sekä niiden merkittävyyden arviointi.

Menetelmällisesti olennaista päiväkodin kehittämisprosessissa oli lapsilähtöinen toiminta. Lapsi ohjattiin heittäytymään, tekemään ja kokeilemaan uutta. Kun todettiin, millä keinoilla lapsi löysi onnistumisen kokemuksia, toiminnan jatko suunniteltiin lapsen hyödyksi, hänen tarpeistaan ja resursseistaan lähtien. Spiraalinomainen eteneminen synnytti myös sivuspiraaleita, joilla oli merkitystä kehittämistyön näkökulmasta sekä lapsen että työyhteisön toimintakulttuurin kannalta. Prosessi toteutettiin refleктоivana teematyöskentelynä musiikin eri elementtejä päiväkodin arkeen lisäten ja soveltaen.

Aineiston keruu tapahtui kolmella eri päämenetelmällä. Prosessin alussa sekä kokemuksellisen osuuden loppuvaiheessa toteutettiin **teemahaastattelut** tutkimusryhmän kolmelle ohjaajalle sekä esimiehelle. Lisäksi tutkimusryhmän ohjaajat suorittivat kanssani **osallistuvaa havainnointia** ja täyttivät ns. ”Lapsen päiväkirjaa” sekä tutkimuspäiväkirjaa. Koko päiväkodin henkilökunta täytti kokemuksellisen osuuden lopussa **kyselylomakkeen**, jolla mitattiin prosessin vaikuttavuutta koko työyhteisöön. Lisäksi kirjaan merkittäväksi aineistonkeruumenetelmäksi erikseen **reflektiokeskustelut** eri työntekijöiden sekä muiden tahojen kanssa, koska ne osoittautuivat merkittäviksi prosessin etenemistä suunniteltaessa ja vaikuttavuutta arvioitaessa. Koko aineiston käsittely oli laadullista.

Usean eri menetelmän käyttöä perustelen luotettavuuden ja eettisyyden (Kuula 2006, 147-148) näkökulmalla, kun kohderyhmä muodostui pienistä lapsista. Mitä pienempi lapsi on kyseessä, sitä enemmän välitön palaute on kokonaisilmaisua, minkä tulkitsemiseen tarvitaan taitoa, herkkyyttä ja lapsitietämystä. Se aikuinen, joka on lapsen kanssa vuorovaikutuksessa tavallisessa arjessa ja jatkuvasti, on lähinnä pätevä havainnoimaan ja arvioimaan myös musiikin vaikutuksia lapseen. Hoitopäivän aikana eri aikuiset ovat eri tilanteissa tekemisissä kohderyhmän kanssa. Useilla eri menetelmillä saatiin mahdollisimman paljon talteen tietoa. Analyysivaiheessa sitten valittiin aineistosta prosessin kannalta merkittävät havainnot.

Alusta alkaen huolehdittiin lapsen ja perheen yksityisyyden suojaamisesta. Lapsen tunnistetiedot muutettiin jo prosessin alkuvaiheessa peitenimiksi, joita tutkimuksen ulkopuoliset henkilöt eivät voineet yhdistää tiettyyn perheeseen tai lapseen. Lasten perheet olivat tästä järjestelystä tietoisia.

#### 4.4 Haastattelut

Kun haastattelun aihepiiri ja teema-alueet on etukäteen määritelty, mutta kysymyksillä ei ole strukturoitua muotoa eikä järjestystä, puhutaan teemahaastattelusta (Aaltola & Valli 2007, 26). Teemahaastattelua voidaan tulkita monin eri tavoin, ja sitä käytetään paljon kasvatustieteen tutkimuksissa (Hirsjärvi ym. 2004, 199). Haastattelukysymysten muotoilussa käytin ohjemateriaalina kirjaa Teemahaastattelun teoriaa ja käytäntöä (Hirsjärvi & Hurme 2000). Pyrin haastatteluissa avoimeen ja keskustelemaan vuorovaikutukseen. Osa haastatteluista sai myös syvähaastattelun piirteitä.

*Alkuhaastattelua* käytettiin suunnittelun perustana, ja se toteutettiin ennen kokemuksellista osuutta (LIITE 2). Se täytti *puolistrukturoidun teemahaastattelun* kriteerit: Haastateltavina oli kolme ohjaajaa sekä päiväkodin esimies. Kysymykset olivat kaikille samat, mutta haastateltavat saivat vastata omin sanoin. Kysymykset oli määrätty ennalta, ja niiden sanamuotoa oli mahdollista tarkentaa haastattelutilanteessa. Jokin haastattelun näkökohta oli lyöty lukkoon, mutta ei kaikkia. Lisäksi tiedettiin, että haastateltavat olivat kokeneet tietyn tilanteen. Tutkittavan ilmiön osia ja kokonaisuutta oli myös jo alustavasti selvitetty, ja analyysin perusteella oli päädytty joihinkin oletuksiin. Haastattelu kohdennettiin määrättyihin teemoihin, ja siinä korostettiin haastateltavien omia määritelmiä tilanteesta. Yksi haastattelun aspekti oli kaikille sama. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 47-48.) Kaikki haastateltavat olivat olleet ohjaamassa taikka havainnoimassa kohderyhmää. Tutkittava ilmiö oli lisävälineitten ja tuen tarve sekä musiikin käyttöön liittyvät odotukset kohderyhmässä. Haastattelulla kartoitettiin lisäksi kohderyhmän ominaispiirteitä sekä ryhmässä ja yksittäisillä lapsilla ilmenneitä pulmia. Teemoina olivat päiväkodin arjen tilanteet ja aihepiirit, joihin musiikki liitettiin. Tämä aspekti oli kaikille haastateltaville sama.

*Loppuhaastattelu* (LIITE 3) toteutettiin *strukturoiduna teemahaastatteluna* kokemuksellisen osuuden loppuvaiheessa. Tällöin prosessin edetessä toiminta ja sen tavoitteet olivat tarkentuneet, ja haastattelulla arvioitiin toiminnan vaikuttavuutta sekä lapsen että ohjaajan kannalta. Strukturoinnilla saatiin haastattelujen vastaukset mahdollisimman vertailukelpoisiksi keskenään (Anttila 2007, 117), jolloin ne palvelivat luotettavalla tavalla arvioinnin näkökulmaa. Haastattelussa oli

syvähaastattelun (Anttila 2007, 125) piirteitä, ja kysymyksillä ohjattiin ammatilliseen itsereflektioon. Haastatteluun käytettävä aika oli joustava. Haastateltavana olivat samat henkilöt kuin prosessin alussa, eli kolme ohjaajaa sekä esimies.

Ryhmähaastattelun järjestäminen ei onnistunut päiväkodin arjessa ilman kuormittavia erityisjärjestelyjä, joten kaikki haastattelut olivat yksilöhaastatteluja. Ne toteutettiin avoimena keskustelutilanteena, jossa vastaukset kirjattiin. Kysymykset annettiin haastateltaville etukäteen, jotta vastaukset olivat mahdollisimman tiiviitä. Koska kysymyksiin oli mahdollista perehtyä rauhassa, osallistujat kokivat haastattelutilanteen hallituksi ja turvalliseksi. Prosessin aikana olin tavannut haastateltavat useita kertoja, ja luottamuksen rakentamiseen oli hyvät edellytykset. Haastattelua ei nauhoitettu, vaan vastausten litterointi näytettiin haastateltavalle saman tien, ja haastateltavalla oli mahdollista halutessaan täydentää sitä. Tällä lisättiin vastausten luotettavuutta.

#### **4.5 Havainnointi: päiväkirjat**

Metodina havainnointi antaa mahdollisuuden päästä luonnolliseen toimintaympäristöön, jolloin tutkittavat ovat aidoimmillaan. Kun tilanteet ovat vaikeasti ennakoitavissa, ja sitä ne päiväkodin arjessa usein ovat, havainnointi on toimiva tiedonkeruumenetelmä. Kun tutkitaan vuorovaikutusta, ja varsinkin, jos tutkittavilla on kielellisiä rajoituksia, havainnointia suositetaan tiedonkeruun metodina. (Hirsjärvi ym. 2004, 202.) Nelivuotiaitten ryhmässä havainnointi oli varsin perusteltua. Havaintojen kirjaamiseen käytettiin kahdenlaista päiväkirjamallia: tutkimuspäiväkirja ja jokaisen lapsen oma ”lapsen päiväkirja”. Havainnoinnin keskeinen tarkoitus oli toiminnan välittömien vaikutusten kirjaaminen muistiin tarkempaa analyysiä ja arviointia varten. Lisäksi havainnot olivat keskeisenä perustana suunnitelmien tarkentamiselle ja toiminnan suuntaamiselle prosessin aikana.

Osallistuvassa havainnoinnissa tutkija on mukana ryhmän toiminnassa – heidän ehdoillaan (Hirsjärvi ym. 2004, 205). Tässä tutkimuksessa osallistuvana havainnoitsijana toimivat sekä ryhmän vakituiset ohjaajat että minä.

Musiikkituokioita lisättiin arkeen ensin ilman tarkkailuotetta, toimivan vuorovaikutuksen luomiseksi lasten ja aikuisten kesken. Jotta tilanne saatiin muodostettua lasten kannalta mahdollisimman luonnolliseksi, osa havainnoista kirjattiin vasta musiikkituokioiden jälkeen, muistinvaraisesti. Vaikka tämä menettely heikensi havaintojen luotettavuutta, toisaalta näin saavutettiin mahdollisimman lapsilähtöinen ja aito tilanne ryhmässä. Luotettavuutta puolestaan lisäsi se, että havaintoja tekivät useat aikuiset. Havaintoja tukivat päiväkirjamerkintöjen lisäksi videotallenteet.

Havainnointi on parhaimmillaan, kun havaintojen tekijä on tutkittaville tuttu, ja olinkin aloittanut ryhmään tutustumisen hyvissä ajoin ennen kokemuksellisen osuuden alkua. **Tutkimuspäiväkirjaan** kirjattiin yleisiä huomioita musiikin vaikutuksista yksittäisiin lapsiin, koko päiväkodin arjesta sekä prosessin vaikutuksesta aikuisiin. Joitakin otteita reflektiokeskusteluista kirjattiin, ja osa havainnoista tuli kohderyhmän ulkopuolelta.

Jokaiselle kohderyhmän lapselle laadittiin prosessin alkuvaiheessa ”**Lapsen päiväkirja**”. Tämä aineistonkeruumenetelmä oli ollut käytössä Perhepaletti-tutkimuksessa (Rönkä ym. 2009, 38-40), ja siitä mallista sovelsin menetelmää päiväkodin kehittämisprosessiin. Lapsen päiväkirjat säilytettiin päiväkodilla, ja niitä täytti kukin aikuinen, joka oli päivittäin läheisesti tekemisissä kohderyhmän kanssa. Havainnon merkittävyyden ollessa epävarma, se kirjattiin muistiin ja harkittiin analyysivaiheessa sen merkittävyys. Päiväkirjamerkintöjä käytettiin perustana tutkimusaineiston analyysivaiheessa.

Nelivuotias lapsi antaa suoran palautteen käytöksellään, välittömällä kommentoinnillaan ja reaktioillaan. Joskus hän palaa elämyksiinsä muussa arjessa myöhemmin – joskus yllättävissäkin tilanteissa. Lapsilta ei kerätty kirjallista palautetta, vaan aineisto kerättiin tässä prosessissa pelkästään aikuisten kirjaamista havainnoista. Merkityksellistä oli sopia jo alkuvaiheessa, että lapsen päiväkirja tuli voida milloin tahansa näyttää myös lapsen huoltajille. Näin haluttiin säilyttää luottamus, avoimuus, läpinäkyvyys, turvallisuus ja kumppanuuden tunne. Tämä oli eettisesti välttämätöntä.



## 4.6 Kyselylomake henkilökunnalle

Toiminnan edetessä olisi ollut tarvetta koko henkilökunnan ryhmähaastattelulle, koska lähes kaikki päiväkodin aikuiset ovat tavalla taikka toisella tekemisissä kaikkien lasten kanssa. Päiväkodin joustavassa arjessa tarvittaessa aikuinen vaihtuu, ja välillä lapsia siirretään ryhmästä toiseen. Kehittämisprosessin vaikuttavuudesta arvokasta tietoa oli siis mahdollista saada muiltakin päiväkodin työntekijöiltä kuin ryhmän omalta ohjaajalta.

Päiväkodin intensiivinen ajankäyttö kuitenkin rajoitti ryhmähaastattelun järjestämistä. Useampien henkilöiden irrottaminen haastatteluun samanaikaisesti ei onnistunut kohtuullisin järjestelyin, joten ryhmähaastattelu korvattiin koko henkilökunnalle suunnatulla *strukturoidulla kyselylomakkeella* kokemuksellisen osuuden jälkeen. (LIITE 4)

Kun tutkitaan koettua vaikuttavuutta, on olennaista että mahdolliset vaikutukset jäsennetään ennakkoon, ja tutkimiseen voidaan tällöin käyttää strukturoituja kyselylomakkeita (Toikko & Rantanen 2009, 153). Kyselyllä mitattiin prosessin vaikuttavuutta lapsen tutkimusryhmässä sekä myös tutkimusryhmän ulkopuolella. Käyttämäni lomake sisälsi lisäksi prosessin että tutkijan toiminnan arviointia. Kysymyksillä johdateltiin lisäksi itsearviointiin ja reflektioon sekä työyhteisönä että työntekijän oman ammatillisen kehittymisen näkökulmasta.

## 4.7 Prosessin kuvaamisen malli ja dokumentaatio

Kehittämisprosessia on mahdollista kuvata spiraaali- tai spagettimallilla. *Spiraalimallissa* toiminta laajenee prosessin edetessä. Ensimmäisen kehän muodostavat kehittämistoiminnan alkuperäiset tehtävät ja tavoitteet. Prosessin jatkuessa seuraa uusia kehiä. Sivuspiraalit otetaan käyttöön, koska kehittämistyö edetessään poikii uusia ideoita ja malleja. Kehittämistoiminta on sosiaalinen prosessi, joka käynnistää rinnalla useita samanaikaisia prosesseja. Havainnointi, toteutus, suunnittelu ja reflektio vuorottelevat. *Spagettimainen malli* puolestaan etenee reagoiden tilanteisiin. Prosessi elää välillä katkoksellisesti ja eri suuntiin, ja dialogi on

toiminnan ydin. Dialogi nostaa esiin erilaisia näkökulmia, ja prosessiin voi kiinnittyä useita tahoja. (Toikko & Rantanen 2009, 66, 69.)

Yksityisen päiväkodin toimintaidea kokonaisuudessaan on verrattavissa spagettiannokseen. Kaikki toiminta niveltyy samaan kokonaisuuteen, ja eri teemojen yhteydessä annoksesta poimitaan keskeiset ja ajankohtaiset säikeet. Kaikki säikeet ovat merkityksellisiä, ja jokainen niistä vaikuttaa toiseen. Kun yhtä säiettä liikutetaan, vaikutus tuntuu koko annoksessa. Kun teema vaihtuu juhla-aikojen ja vuodenaikojen mukaan, esillä olleet säikeet palautetaan kokonaisuuteen takaisin – jonkin verran rikastuneena. Sivuspiraalien ja useampien samanaikaisten prosessien vaikutus toisiinsa muodostaa herkullisen ja toimivan, hallitun kokonaisuuden.

Prosessin kuvaaminen muodostuikin raportissani spiraalimallin ja spagettimallin synteetiksi. Koska laadullisessa tutkimuksessa kirjoittaminen on keskeistä, tutkimusraportti muotoutui päiväkirjanomaisesti osittain jo kokemuksellisen osion aikana. Raportin kirjoittaminen oli tiivistelmää tutkimus- ja havaintopäiväkirjoista. Keskeistä oli reflektion kuvaaminen päivähoidon henkilökunnan keskuudessa. Merkittävä reflektioprosessi oli myös oman toimintani peilaaminen tutkimuksen etenemiseen.

Aineiston tulkinta tapahtui case-pohjaisesti, ja havaintojen merkittävyyttä arvioitiin koko prosessin ajan. Kokemuksellisen osuuden koontivaiheessa vielä tarkasteltiin, olivatko havainnot yhteneväisiä henkilökunnan kokemuksen kanssa.

Loppuhaastatteluilla sekä kyselylomakkeella pyrittiin saamaan esille merkittävät huomiot sekä prosessin vaikuttavuudesta että toiminnan arvioinnista. Litteroidusta aineistosta koottiin yhteen merkittävät havainnot sekä johtopäätökset tutkimustehtävän, tavoitteiden sekä teoriataustan valossa. Saadut tulokset ja johtopäätökset koottiin ja raportin valmistuessa esiteltiin koko henkilökunnalle. (Hirsjärvi ym. 2004, 213.) Prosessin vaikuttavuuden arvioiminen ja tulosten kuvaaminen olikin keskeinen osa raporttia.

Kehittämisprosessin dokumentaatio kerättiin siis haastatteluista, päiväkirjamerkinnöistä sekä kyselylomakkeista. Teoreettisen kokoamisen vaihe sisälsi tulosten kokoamisen, päättöanalyysin sekä koko kehittämisprosessin arviointia (Anttila 2007, 98). Tuloksia arvioitiin yhdessä esimiehen sekä tutkimusryhmän ohjaajien kanssa. Tulosten tarkastelu siirrettiin myös laajempaan kontekstiin: lasten

ja perheitten hyvinvoinnin, työhyvinvoinnin sekä kehittämisidean käytettävyyden ulottuvuudelle. Dokumentoinnin tärkeänä kriteerinä on, että raportti tavoittaisi kentällä lukijoita mahdollisimman monista eri konteksteista.

## 5 Kehittämisprosessin kronologinen kuvaus

Kehittämistyön taustaa olin valmistellut jo vuoden ajan perehtyessäni Musiikkiterapian teoria- ja tutkimustietoon. Yhteistyö päiväkodin kanssa alkoi syyskuussa 2013. Tarkastelimme kyseisen kunnan uudistettua varhaiskasvatuksen suunnitelmaa, jossa ennaltaehkäisevän tuen ja varhaisen puuttumisen välineenä ei mainittu lainkaan musiikkia, ja yritys kiinnostui ideastani. Kuva 1 havainnollistaa prosessin etenemisen vaihe vaiheelta.



Kuva 1. Prosessin kronologinen eteneminen

## 5.1 Aiheen valinta ja rajausta - alustana yksityinen päiväkodi

Aiheen valinnassa keskeinen näkökulma on oma työkokemus ja myöskin erikoisosaaminen (Hirsjärvi ym. 2004, 66-67). Henkilökohtaiseen taustaani ja koulutukseeni liittyy monin eri tavoin musiikki. Työkokemuksen lisäksi musiikkiterapian opinnot ovat tuoneet musiikkitietämykseeni lisää tietoperustaa sekä rohkeutta hyödyntää tuota arjessa moneen taipuvaa välinettä musiikin terapeuttisen käytön näkökulmasta.

Alkupalavereissa päiväkodilla rajasimme kohderyhmäksi nelivuotiaitten ryhmän, jossa oli yksitoista lasta. Ryhmässä oli huomattu joillakin lapsilla tuen tarvetta erityisesti itsesääätelyn ja ryhmätaitojen, keskittymisen ja ohjeitten vastaanottamisen alueella. Osalla lapsista oli myös havaittu tunne-elämän pulmaa, mikä näkyi levottomuutena ja muutaman lapsen minäkeskeisyytenä ryhmätilanteissa. Moniammatillista yhteistyötä oli tehty ratkaisujen etsimiseksi.

Lupa lapsen osallistumisesta kysyttiin huoltajille osoitetulla kirjeellä (LIITE 1), jossa esittelin prosessin taustaa ja tavoitteita. Luvat palautuivat nopeasti ja viesti huoltajilta oli positiivinen, mikä kuvaa päiväkodin luottamuksellista ja avointa kasvatuskumppanuuden ilmapiiriä. Tämän jälkeen, vanhempien suostumuksella kohderyhmän ohjaaja luonnehti minulle tarkemmin ryhmän erityispiirteitä ja kertoi lasten toiminnasta ja pulmista päiväkodin arjessa. Tutustumiskäynnillä kohderyhmässä aloitin jo musiikkityöskentelyn, mistä käynnistyi varsinainen tarkempi suunnittelu. Päiväkodin TYHY-tilaisuudessa oli koko henkilökunnan orientaatio aiheeseen. Esittelin tulevan kehittämisprosessin ideaa, ja havainnollistin musiikin terapeuttisen käytön mahdollisuuksia käytännössä.

Päiväkodissa lapsia oli syksyllä, prosessin aloittamisvaiheessa 83. Työntekijöitä oli yhteensä 17. Lapset päiväkodissa oli sijoitettu kahteen eri rakennukseen, joista toisessa olivat pienimmät lapset ja toisessa viisivuotiaat sekä esikoululaiset. Piha-alueet ovat osittain yhteiset. Päiväkodin toimintaidea on alun perin musiikkipainotteinen. Jokainen hoitopäivä sekä pienten että isojen puolella alkaa yhteisellä laulutukiolla, johon osallistuvat talon lapset ja ohjaajat. Kukin ohjaaja vuorollaan juontaa laulutukion, ja laulujen sisältö seuraa päiväkodin yhteisiä ajankohtaisia teemoja. Lauluista kerätään suunnitelmallinen laulunippu, joka on koko

päiväkodin käytössä aina sovitun jakson ajan. Yhteiset lauluhetket ja -teemat leimaavat myös koko yhteisön arkea. Varsinaisia musiikkiohjaajia päiväkodilla on yksi molemmissa rakennuksissa. Päiväkodin normaalia arkea kuvaa teematyöskentelyn toimintakulttuuri.

Esimiehen mukaan päiväkodin keskeinen teema on kasvatuskumppanuus. Yhteisöllisyys ja työssä kehittymisen tahto sekä lapsilähtöisyys kuvaavat työilmapiiriä. Päiväkoti on oppiva organisaatio, jolla on oma tarkka toimintasuunnitelmansa ja jokaisella lapsella oma varhaiskasvatuksen suunnitelmansa, VASU. Jokainen työntekijä on vastuussa omasta oppimisestaan ja työnsä kehittämisestä. Päiväkodin johto edellyttää työntekijöiltä hyvän ammattitaidon ylläpitoa ja työssä oppimista. Työ on suunniteltu siten, että jokainen ohjaaja vastaa omasta ryhmästään, lapsesta ja asiakassuhteesta kuin pienestä yrityksestä. Toiminnan arviointia ja itsereflektointia koko päiväkodin arvoihin nähden toteutetaan säännöllisesti ja yhteisöllisesti. Esimiehen näkökulmasta ammatillisesti monipuolisen työyhteisön haaste on valjastaa eri alojen osaajien koulutus ja vahvuudet koko työyhteisön hyväksi. Kunta ostaa jatkuvasti päiväkodilta päivähoitopalvelua.

Erityispiirteenä päiväkodilla on **tukiviittomien käyttö**, mikä osoittautui prosessin aikana tärkeäksi elementiksi musiikin käytössä. Kaikki laulut lauletaan viittoen, ja näin lapsi jonka kielellinen valmius ei riitä osallistumaan sanoilla, kykenee olemaan mukana yhteisessä laulussa. Tukiviittomiin lapset ovat niin tottuneet, että kommunikoivat usein muissakin tilanteissa viittomien avulla. Tähän elementtiin palaan raportin tulososiossa.

Musiikin terapeutista käyttöä voi suunnata monin eri tavoin oppimisen, kasvun ja kehityksen tueksi. Valitsimme esimiehen kanssa kolme keskeistä teemaa, joihin huomio oli kiinnittynyt kohderyhmässä. Näihin teemoihin keskityttiin lapsen näkökulmasta kehittämisprosessissa: *1) Keskittymisen vaikeus, tarkkaavaisuuden ja itsesäätelyn pulmat, 2) tunne-elämän pulmat, tunneilmaisun ja tunnetaitojen harjoittaminen sekä 3) ryhmädynamiikka ja vuorovaikutustaidot – yhteisöllisyyden kokemus*. Lisäksi keskeisiä elementtejä työskentelyssä todettiin olevan lapsen ympäristön hahmottamisen pulmat ja kaaoksen järjestäminen sekä kommunikaatiovalmiuksien tukeminen.

## 5.2 Kohderyhmän esittely: alkuhaastattelut

Tyypillistä tämän päivän päiväkodeissa ja kouluissa on, että tuen tarpeessa olevien lasten osuus lapsiryhmissä on lisääntynyt. Useilla tämänkin päiväkodin lapsista on erityisen tuen tarvetta. Tuen tarve on joillakin lapsista tunnepuolella, osalla on keskittymisen, itsehallinnan ja ryhmätaitojen vaikeutta. Diagnoosia tuen tarpeesta ei lapsilla vielä ole, mutta moniammatillista yhteistyötä on tehty, ja tukitoimia järjestetty mahdollisuuksien mukaan.

Kohderyhmäksi valittiin henkilökunnan pyynnöstä 2009 syntyneitten nelivuotiaitten ryhmä, jossa oli 11 lasta. Erityislastentarhanopettajaa oli konsultoitu ryhmässä ilmenneitten pulmien vuoksi. Ryhmädynamiikan ja ryhmän hallinnan sekä lapsilähtöisyyden parantamiseksi henkilökunta oli päättänyt jakamaan ryhmän kahtia ennen joulua. Käytän tässä raportissa syntyneistä ryhmistä koodeja A ja B. Päädettiin, että kehittämisprosessin **ydinryhmänä** toimi 5 lapsen ryhmä A. Toinen puolikas ryhmästä, 6 lapsen ryhmä B, toimi **verrokkiryhmänä** kokemuksellisen osuuden aikana.

Ryhmien A ja B kanssa ovat tiiviisti arjessa tekemisissä kaksi ohjaajaa **Kapo** ja **Jenni** sekä kolmantena ohjaajana yksi päiväkodin musiikkivastaavista, **Pike**. Ohjaajien nimet muutettiin peitenimiksi raporttia varten. Nämä kolme ohjaajaa sekä esimies osallistuivat lisäksi kehittämisprosessiin. Keskeisin rooli oli Kapolla ryhmän A omana ohjaajana. Pike toimi molemmissa ryhmissä vakituksena työvuoropaikkaajana, ja Jenni oli ryhmän B oma ohjaaja. Ryhmien esittelyn perustana käytän ohjaajien alkuhaastatteluja (LIITE 2).

### Ydinryhmä A

Ryhmässä A oli 2 tyttöä ja 3 poikaa. Tutkimusraportissani käytän myös lapsista peitenimiä. Ryhmän A ohjaaja Kapo kertoi alkuhaastattelussa ryhmän aiemmasta toiminnasta ja lasten erityispiirteistä. Musiikkituokioissa ryhmässä oli aiemmin käytetty pääasiassa rytmisoittimia. Ryhmän hallinta oli ollut haasteellista. Koko ryhmää leimasi, että lasten käden taidot ovat vahvat. Pojat ovat hyvin toiminnallisia, aktiivisia ja motivoituvat liikunnasta.

Seuraavassa on Kapon alkuhaastattelussa antama lyhyt kuvaus ryhmästä sekä jokaisesta lapsesta. Lasten nimet on muutettu raporttia varten.

*”Tämä on pieni ryhmä ja kuitenkin haastava. Levoton ryhmä ei toiminut, niin se piti puolittaa. Lapsen parhaaksi pienennettiin. Samaan ryhmään oli osunut lapsia, joilla oli eri tyyppisiä pulmia esimerkiksi ryhmätaidoissa. Nyt pienempänä ryhmä tuntuu toimivan paremmin. Jako kannatti lapsen eduksi.*

*Ryhmä on iloinen, huomaa hauskat jutut ja osaa nauttia niistä. Fiksuja lapsia. Osaavat nähdä ilon ja hauskuuden aiheita ja nauttia niistä. Empaattisuutta löytyy. Kaverit on tärkeitä. Autetaan kaveria, jos nähdään että toisella on paha mieli. Myös ohjaajalla tulee halu auttaa. Ihania tilanteita arjessa.*

*Pulmatilanteita ovat siirtymät. Kun lapsi ei ole halukas lopettamaan leikkiä. Keräämään leluja. Suuttuu ja heittelee tavaroita. Todellakin on saanut miettiä keinoja. Nelivuotiailla on voimakas oma tahto. Kun yksi sanoo jonkin asian, sanominen lähtee kiertämään ryhmässä. Millä saisi pysäytettyä? Esimerkiksi nukkarissa, missä paljon saman ikäisiä. Millä saisi poikki, kun lapset villiintyvät.*

*Rauhoittaminen se on se haaste. Eri tyyppisillä lapsilla vaikeampaa kuin toisilla. Joku ei lähde välttämättä mukaan. Tämän talven ryhmässä on joutunut pohtimaan tätä paljon.*

*Laulaminen auttaa välillä ainakin vilkkaita ja rauhattomia tilanteita. Muskareista lapset nauttii paljon. Saavat kokeilla. Kun kerroin käsikelloista. Vilkkaammatkin lapset jaksavat seurata värinuotteja ja odottaa omaa vuoroa. Käsikelloja ja värinuotteja kannattaisi varmaan käyttää.”*

Edelleen Kapon mukaan IPPE on tyttö, jonka on ohjaajan mukaan erityisen vaikeaa keskittyä yhteisissä tilanteissa. Ippe haastaa käytöksellään myös toisia mukaan, ja hänellä on selkeästi tunteiden hallitsemisen pulmaa. Turhaumatilanteissa on aggressiivisuutta sekä sanallisesti että fyysisesti. Hellä ja lempeä tyttö saattaa ennakoimattomasti ja hetkessä muuttua raivokkaaksi. Aggressio purkautuu kirkumisena ja potkimisena, ja on erittäin vaikea saada loppumaan. Tällöin toiset lapset pitelevät korvia, ja ryhmän toiminta rikkoutuu. Siirtymätilanteet ovat Ipelle haastavia. Ipellä on erittäin hyvät kädentaidot, ja hän saattaa maalata vesiväreillä keskeyttämättä pitkiäkin aikoja, jopa 40 minuuttia. Ippe reagoi voimakkaasti ja kokonaisvaltaisesti musiikkiin.

ANNA on tyttö, jonka käytöksessä on jonkin verran uhmakkuutta. Omalla paikalla pysyminen on pulmallista, ja Annan on usein vaikea jakaa yhteisiä välineitä toisen kanssa. Taidollisesti Anna on hyvinkin ikätasoinen. Annalla on taipumusta ”pomottaa” Ippeä.

PATE on ryhmässä uusi poika. Hän on vilkas ja liikunnallinen. Puheenvuoron odottaminen on Patelle erittäin hankalaa. Myös ohjeitten noudattamisessa on haasteita.

OSKU on vilkas poika, joka on jonkin verran rauhoittunut syksyn aikana. Musiikki on hänelle mieleistä. Osku on innokas juttelemaan ja kertomaan kuulumisiaan.

LATE on myös uusi poika ryhmässä. Paikallaan pysyminen ja keskittyminen tuottavat vaikeuksia, samoin puheenvuoron odottaminen. Late on äänekäs, aktiivinen ja motorisesti hyvin taitava. Myös musiikkiin hän reagoi voimakkaasti.

Koko ryhmää leimaa yleisesti äänekkyyys ja levottomuus. Ohjeitten antamisessa ohjaaja kokee erityistä haastetta, ja ryhmän hallinta on ajoittain ongelmallista. Käden taidot ryhmän lapsilla ovat melko hyvät, ja käsillä tekeminen onkin heille mieluista.

Piken alkuhaastattelussa antama kuvaus ydinryhmästä on litteroituna seuraavassa:

*”Olen ollut ydinryhmän A kanssa. Tunnen ne lapset. Ryhmä on energinen. Se on pulma ja mahdollisuus. Se miten energian saisi positiivisesti valjastettua. Ryhmädynamiikka on aika haasteellinen. Yksilöinä ihania. Pojilla kolmen porukka on haastava, ja joku aina tippuu. Fyysisyys tulee vahvasti pojilla. Musiikkituokioissa on ollut aivan loistokkaita juttuja. Ja on ollut positiivisia hetkiä.*

*Ryhmässä paljon taitoja. Ertottuu Ippe. Ippe reagoi erityisesti musiikkisignaaliin. Saattaa pyöriä jossakin, mutta tulee kun muut aloittavat. Kiinnostuu musiikista.*

*Kun tekee välillä hassujakin juttuja, arempikin lapsi on tempautunut mukaan. Liike ja yhdessä tekeminen ja hassuttelu vaikka eläinhahmoilla on tuottanut hyvää. Ohjaajana möngin lasten mukana. Tarinan pohjalta on tehty sävelementtejä. Voimakkaasti eläytyviä lapsia. Käytän klassista ja lastenlauluja. Rämpääminen jollekin lapselle tutumpaa.*

*Rauhoittamisessa esimerkiksi nukkarissa kaipaa lisää välineitä. Ja herättelyssä.”*

## **Verrokkiryhmä B**

Verrokkiryhmän B ohjaajana toimi Jenni. Hän täytti pääasiassa verrokkiryhmän päiväkirjaa ja osallistui jonkin verran reflektiokeskusteluihin. Myös ryhmässä B lapsilla oli erityyppisiä pulmia. Yksi tyttö (E) oli eroperheestä, ja hänellä oli ajoittain tunteenpurkauksia. Toinen tytöistä (R) oli taitava, ja hänen haasteenaan oli



harjoitella antamaan tilaa toisen lapsen yrittämiselle ja onnistumiselle. Kolmannella tytöllä (M) siirtymätilanteet olivat hankalia, ja aiheuttivat usein ennakkoinnista huolimatta kiukkua ja murjottamista. Tyttö oli kuitenkin erittäin taitava monilla osa-alueilla. Yhdellä pojalla (S) oli havaittu pulmaa keskittymisen ja tarkkaavaisuuden alueella. Päiväunien aikaan S ei rauhoitu aina kovin helposti. Toinen pojista (V) oli taiteellinen, voimakkaasti musiikkiin eläytyvä ja herkkä. Hän saattoi unohtua luovan työnsä ääreen, ja haasteena olivatkin yhteiset siirtymätilanteet toisten tahtiin. Kolmannella pojalla (T) ei ollut havaittu erityistä pulmaa.

Jennin alkuhaastattelusta otteita:

*”Ryhmä kaoottinen silloin, kun vielä kaikki 11 olivat yhdessä. Mikään suunniteltu ei toiminut. Haastavaa. On joutunut miettimään keinoja ryhmän hallintaan. Siirtymätilanteissa ja nukkarissa tarvitsisin keinoja. Esim. yksi tyttö on arvoituksellinen. Ymmärtää ohjeet ja on taitava, mutta ryhmä- ja tunnetaidot aiheuttavat pulmatilanteita. Tilakysymys rajoittaa musiikin käyttämistä, kun kuuluu muihinkin ryhmiin. Joulumusiikkia on kuunneltu joulutouhujen yhteydessä. On poika, joka toivoo lauluja mutta ei itse laula. Jos laulaa niin pelleilee.*

*Aamun lauluhetkissä musiikki rauhoittaa. Nukkarimusiikki. Pukemistilanteessa on hässäkkää. Kun ohjaaja alkaa laulamaan, pukeminen alkaa sujumaan. Varislaulu oli hyvä. Yksinkertainen riittää. Siinä onnistuminen on tärkeää. Muskarin pitäminen kiinnostaa ja toivoisin omaankin ryhmään muskareita.”*

Merkittävää arjessa Jennin mukaan oli läheinen yhteistyö Kapon ryhmän kanssa.

Prosessin aikana syntyi myös tilanteita, joissa ydinryhmä ja verrokkiryhmä yhdistettiin käytännön järjestelyjen vuoksi. Näistäkin näkökulmista oli perusteltua, että Jennin ryhmää kuljetettiin prosessin aikana rinnalla verrokkiryhmänä.

### 5.3 Kokemuksellinen osio

Varsinainen kokemuksellinen osuus alkoi tammikuussa. Kehittämisprosessi päätettiin toteuttaa **teematyöskentelynä**. Tutkimusryhmälle lisättiin musiikkituokioita, ja niiden teema liitettiin päiväkodin normaaliin teemaympäristöön, ajankohtaisiin aiheisiin sekä opeteltaviin taitoihin. Joulun jälkeinen teemaympäristö liittyi vuodenaikoihin, luontoon ja kevään juhla-aikoihin. Ohjaajien haastattelussa antamat kuvaukset lapsista ja ryhmän pulmista olivat perusta suunnittelulle ja reflektiolle.

Tutkimuspäiväkirja ja ”Lapsen päiväkirjat” valmistettiin päiväkodille, ja ohjaajat perehdytettiin päiväkirjojen käyttöön. Yhteiseen päiväkirjaan kirjattiin myös yleiset teemat, poikkeavat järjestelyt ja yhteiset merkitykselliset tapahtumat. Näin merkintöjen sekä pitkittäinen että poikittainen vertailu ja tarkastelu oli mahdollista kokemuksellisen osuuden etenemistä seurattaessa. Tiivis havainnointi sekä kohderyhmässä että päiväkodin yhteisissä tilanteissa oli merkittävä aineistonkeruun menetelmä. Havainnoinnin tukena käytettiin videointia sekä kuvaamista. Tallenteiden pohjalta täydennettiin päiväkirjamerkintöjä.

Havainnoinnin rinnalla ja perusteella toteutettiin ideointia ja suunnittelua ohjaajien kanssa sekä musiikkituokioiden mallintamista arjen pulmatilanteisiin. Kun selkeä pulma lapsella oli havaittu, pyrittiin toiminnan suuntaamiseen ja aktiiviseen ratkaisun hakemiseen. Erillisiä musiikkituokioita kohde- ja verrokkiryhmissä pidin yhteensä 11 kertaa. Uusia ideoita toteutettiin soittimien käytössä, ja musiikin terapeuttinen käyttö havainnollistui arjessa pienin askelin, lapsilähtöisesti myös musiikkituokioitten ulkopuolella. Käytännössä mallinnettiin musiikin kuuntelua, leikkiä, laulamista, improvisointia, soittamista, liikettä, tarinasäveltämisen elementtejä, musiikkimaalaamista ja kuvallista tuottamista sekä vuorovaikutusleikkiä, peiliharjoituksia ja matkimista. Kokemukselliseen osioon palaan myöhemmin vielä raportin tulososiossa.

Kokemuksellisen osuuden päätteeksi toteutettiin loppuhaastattelut (LIITE 3) kolmelle ohjaajalle sekä esimiehelle. Lopuksi koko päiväkodin henkilökunta vastasi kyselylomakkeeseen (LIITE 4). Näiden jälkeen esimiehen kanssa kartoitettiin kokonaisuus koontipalaverissa, ja samalla visioitiin myös tulevaa. Reflektioiva kommunikointi ohjaajien kanssa oli keskeistä koko jakson ajan. Sen perusteella suunnitelmia tarkennettiin ja toimintaa suunnattiin. Arkeen soljuvat pienoispalaverit ja reflektiiviset keskustelut muodostivat perustan koko prosessille.

## **5.4 Aineiston analysointi ja kuvaaminen raportissa**

Alusta alkaen kehittämistoiminta oli prosessipainotteista. Suunnitelmia tuli voida muuttaa lasten ehdoilla, ja keskeistä oli toimivan vuorovaikutuksen luominen lapsen ja aikuisen välillä. Oli kyettävä reflektioon ja ennako-odotuksista irtautumiseen.

Vuorovaikutus oli keskeinen lapsen minäkuvan ja itsetunnon rakentaja, ja jokaiselle lapselle rakennettiin polkua hänen omilla ehdoillaan. Aineistoa kertyi runsaasti. Aineiston analysoinnissa merkittävä haaste oli prosessin kannalta relevantin aineksen tunnistaminen ja tulkinta.

Monipuolisuutta ja luotettavuutta tulosten tulkintaan toi, että ryhmän ohjaajista kahdella oli hoitoalan, yhdellä heistä sekä päivähoidon esimiehellä varhaiskasvatuksen ja itselläni kasvatusalan sekä musiikin koulutustausta. Lapsitietämys rakentui laajaan tarttumapintaan, ja syntyi hedelmällistä synteesiä eri tieteenalojen ja näkökulmien kesken. Kasvatuskumppanuuden näkökulmaa pidin arvokkaana kehyksenä tutkimukselle. Kuitenkaan tämä prosessi ei ulottunut vielä huoltajien kanssa tehtävään yhteistyöhön saakka. Alustava suunnitelma on jo olemassa kehittämistyön seuraavasta vaiheesta, jossa myös kasvatuskumppanuuden teemaa nostetaan enemmän esiin.

Toiminnan kehittäminen sai raportoinnissa merkittävän painoarvon. Uuden toimintaidean kuvaaminen ja esimerkit sen soveltamisesta käytäntöön olivat keskeinen osa raportin kirjoittamista. Tarkka tutkimuspäiväkirja sekä ”lapsen päiväkirjat” olivat perusta, johon tutkimusraportti nojaa. Koska laadullisessa prosessissa kirjoittaminen on keskeinen osa, raportti muotoutui osittain jo kokemuksellisen osion aikana. Raportin tärkeänä osana reflektoin omaa toimintaani. Peilasin keräämääni aineistoa aiempiin kokemuksiini ja erityisesti laajaan teoriataustaan sekä kasvatuksen että musiikkiterapian kentältä.

Kun prosessissa on kyse työn ja arjen käytänteiden kehittämisestä, tärkeää tulee olemaan valmiin tutkimuksen esitleminen kunnan päättäjille, jotka ratkaisevat resurssin jakamisen perusteet. Kirjoittamisvaiheessa halusin ottaa myös tämän näkökulman huomioon. Lukijan on mahdollista löytää raportista juuri häntä erikseen kiinnostava osionsa. Päättäjää kiinnostaa eniten konkreettinen ja taloudellinen hyöty. Osa lukijoista hakee teoreettista uskottavuutta. Esimiehiä kiinnostaa henkilökunnan ammatillinen kehittyminen. Työntekijöitä kiinnostavat arjen pulmatilanteiden ratkaisumallit. Näissä kaikissa ryhmissä on merkittävä joukko lukijoita, joille tärkeintä on lapsen kokemus ja käytännön esimerkit. Erilaisia lukijoita olen pyrkinyt huomioimaan raporttini jaottelussa sekä otsikoinnissa. Tulevaisuuden visiona on jalkauttaa ideaa kentälle ennaltaehkäisevän tuen toimivana ja

käytännöllisenä sovelluksena. Pyrin pitemmällä tähtäimellä siihen, että kehittämisideastani tulee varhaiskasvatuksen ja koulumaailman käyttökelpoinen työväline.

Tulosten yhteenvetotaulukoinnin lisäksi raportti kuvaa tuloksia case-pohjaisesti, esimerkein. Tämä on tärkeää, jotta voidaan havainnollistaa toimintaa arjessa.

Tuloslukuja on kaksi. Luku 6 esittelee merkityksellisiä havaintoja lapsen näkökulmasta. Erillisenä tuloslukuna, luvussa 7 tarkastelen työntekijöiden itsereflektiota sekä prosessin merkitystä koko työyhteisön kannalta. Johtopäätösten yhteydessä taulukoin tulokset vielä menetelmäkohtaisesti.

## 6 Kehittämisprosessin tulokset 1: Lapsi



"VARIS ASTELI AITAA  
NEULOI VILLAPAITAA,  
HARMAAN MUSTAA RAITAA,  
LEVEÄÄ JA KAITAA..."

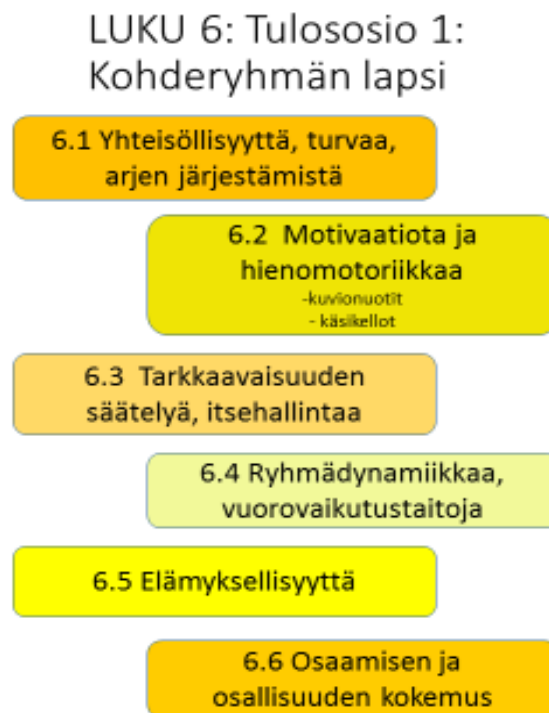
(Rusava 1999, 30)

Kuva 2. Kuvallinen tuotos

Ensimmäisessä tutustumistuokiossa opetin kohderyhmälle laulun "Varis asteli aita" (LIITE 7). Tuokion jälkeen tuli minulle kotiin viesti Kapolta: "Voitko lähettää sen Varislaulun nuotin ja sanat?" Laulu oli tarttunut lapsiin, ja lähti elämään päiväkodin arjessa välittömästi. Tämä Varislaulu kulki johtolankana kehittämistyön suunnittelussa pitkälle kevääseen, ja siitä tuli eräänlainen kehittämisprosessin tunnussävel. Lasten tempautuminen yksinkertaiseen lauluun oli ensimmäinen merkittävä löydös.

Kun pidin musiikkituokioita ydin- ja verrokkiryhmässä, etukäteen suunniteltu sisältö oli yleensä molemmille ryhmille sama. Kiinnostavaa oli alusta alkaen, kuinka eri tavalla verrokkiryhmä toimi ja reagoi ydinryhmään verrattuna. Käytännössä lapsilähtöinen eteneminen tuokion aikana osoitti, miten erilaiset valmiudet sekä lapsilla yksilöllisesti että ryhmänä on ohjattuun toimintaan. Yleistettävyyttä ei siis ole mahdollista työntä tuloksissa. Tässä luvussa nostan esiin havainnot, joita prosessin aikana useampi kuin yksi aikuinen piti kohderyhmässä merkittävänä lapsen kannalta.

Kuvio (ks. Kuva 3) havainnollistaa, millä tavoin ryhmittelen ilmiöt muutaman otsikon alle. Kuitenkaan jaottelu ei ole yksiselitteinen. Otsikoiden alla kuvatut ilmiöt sulautuvat toisiinsa, ja jaottelun perustana onkin tässä yhteydessä ensisijaisesti raportin luettavuus.



Kuva 3. Tulososio: Lapsi

Tässä luvussa kuvaan siis käytännön esimerkein sekä kehittämistoimintaa että havaintoja musiikin terapeuttisen käytön vaikutuksista lapseen ja lapsen arkeen. Kuvauksen perustana ovat "lapsen päiväkirja", havainnot ja reflektiokeskustelut tutkimuspäiväkirjasta sekä haastattelut. Käyn lisäksi tulosten valossa vuoropuhelua raportin alussa, luvuissa 2 ja 3 esittelemieni teorioitten kanssa, viittaen niihin ja

perustelen ilmiöitä niiden avulla. Otteet ”Lapsen päiväkirjoista” merkitsen lainauksiin koodilla LP, tutkimuspäiväkirjasta TPK sekä ohjaajien haastatteluista koodilla H.

## 6.1 Yhteisöllisyyttä, turvaa ja arjen järjestämistä

Jo perinteinen käytäntö päiväkodissa oli, että väki kokoontui joka päivä aamupuuron jälkeen yhteiseen lauluhetkeen, jonka kukin ohjaaja vuorollaan ohjasi. Käytössä oli muutaman viikon ajan kerrallaan teemalaulunippu, jonka laulut ennättivät tulla lapsille tutuiksi. Useina aamuina tunnelma oli hyvin vilkas, kun 1-4 –vuotiaita lapsia kokoontui yhteiseen tilaan. Monenlaiset tunteet olivat pinnassa. Jollekin lapsille oli ollut vaikeaa erota vanhemmistaan, toinen oli tullut hoitoon jo ennen aamukuutta. Monen lapsen sisäinen kello oli aivan eri rytmissä kuin päiväkodin. Kodin tunnelmat ja lapsen elinpiiri heijastuivat aamuihin.

Sanallinen ohjeistus lasten rauhoittamiseksi oli usein lähes mahdotonta. Ohjaajien johdonmukainen ja levollinen tapa lähteä laulamaan oli toimiva ja lapselle tuttu malli. Kun muut aikuiset ja toiset lapset lähtivät lauluihin ja viittomiin mukaan, vilkas tai väsynyt lapsi jossain vaiheessa tempautui mukaan – tai ainakin jäi seuraamaan toisten viittomia. Tuttu, turvallinen struktuuri järjesti lapsen mielessä myllertävää kaaosta. Tuskainenkin lapsi rauhoittui pikkuhiljaa. Syli löytyi sille, kenellä oli kaikkein hankalinta. Tärkeitä ja pysyvät aikuiset olivat ulottuvilla.

Jo tässä yhteydessä palaan luvuissa 2 ja 3 esittelemieni teorioitten äärelle. Lapsen kuormittuneisuuden syynä on usein viriketulva (Rimpelä 2011; Luntamo 2013). Musiikki kiinnostaa lasta luonnostaan (Tervo 1993, 207), ja musiikkikokemukset voivat vapauttaa lapsen sisäisiä jännitteitä (Ahonen-Eerikäinen 1998, 241). ”Täyden säiliön” säätämisen välineitä tarvitaan, ja siinä tarkoituksessa musiikki voi voimia ilman sanojakin (Tuomi 2014; Sinkkonen 2008; Ahonen 1993, 25). Musiikkia kuvataan sanattomaksi psyykkiseksi ulottuvuudeksi lapsen ja aikuisen välillä (Salo 2000, 40). Levollinen, turvallinen toistettavuus on keskeinen osa varhaista vuorovaikutusta (Tuomi 2014).

*”Kapo lähtee vain laulamaan. Toiset aikuiset laulavat mukana – lapset rauhoittuvat. Laulu on selvästi hyvä tapa rauhoittaa lapset – toistuu aina samanlaisena. Musiikki on toimiva signaali, johon lapsi reagoi. Näin suuressa*

*lapsiryhmässä voisi olla vaikeaa millään muulla keinolla saada lasten huomio yhteiseen tekemiseen.*

*Huomaan, että Ippe on kiemurrellut ja kiukutellut tavallista enemmän. Vieressä oleva ohjaaja ottaa Ipen syliin. Vähitellen lapsen olemus sulaa ja rentoutuu. Ippe jää hiljaa kuuntelemaan toisia. Pikkuhiljaa hän lähtee viittomiin mukaan.*

*Mukana on poika, joka selvästi kärsii alkuhälinästä. Hän kivahtaa haluavansa meditoida. Poika istuu silmät kiinni. Hänen annetaan meditoida rauhassa.*

*M on murjottanut koko aamun. Aamupalan hän työnsi sivuun. Useina aamuin M on ollut alakuloinen ja itkuinen. Hänen annetaan kuunnella lauluja hiljaa, rauhassa.”*

*(Tutkimuspäiväkirjasta TPK)*

Ympäristön jäsentäminen on turvallisuutta. Välineenä ympäristön ymmärtämiseen tarvitaan myös kielellisiä ja matemaattisia valmiuksia, hahmottamista. Kun eri-ikäisten lasten kielelliset valmiudet vaihtelivat paljon, musiikin lisäksi päiväkodilla käytettiin yhteisissä lauluhetkissä **tukiviittomia**. Nämä yhdessä rakensivat ilmaisukielen, johon saattoi lähteä mukaan sekin lapsi, jonka valmiudet eivät riitä sanojen tuottamiseen. Oli koskettavaa seurata, kun päiväunien aikaan pienimpien hoitolasten huoneessa soi hiljaisesti tuttu laulu. Puolivuotias lapsi viittoi hämärässä laulun sanoja. Viittomien avulla lapsi kiinnittyi turvaa tuovaan musiikkiin sekä tuttuun ympäristöön.

Tukiviittomien lisäksi **kuvakommunikaatio** oli väline, jolla prosessin aikana parannettiin välitöntä vuorovaikutusta ja kiinnitettiin lapsi musiikkiin sekä arjen tuttuihin rakenteisiin. Kun myöhemmin palattiin samaan musiikkiin tuttujen kuvien avulla, lapsen oli helppo lähteä mukaan.

*”Perjantaiamuna olivatkin yllättäen koolla molemmat kohderyhmät. Sovimme että ohjaan heille yhteisen musiikkihetken. Musiikkimaalauksen tuotokset olivat seinällä, ja niistä juteltiin lasten kanssa. Sitten opetin uuden laulun ”Laine laulaa”. Laulu on lyhyt, ja elävät kuvat auttoivat lasta ymmärtämään ja oppimaan uusia sanoja. Kuvat naurattivat lapsia. He lähtivät innokkaasti mukaan uuteen lauluun.” (TPK)*

Tätä kuvakommunikaatiota käytin päiväkodilla aina uutta laulua opeteltaessa. Suurin osa lapsista ei osannut lukea, ja osalla oli keskittymisen pulmaa. Usein laulujen sanat saattoivat olla lapselle myös vaikeita ymmärtää. Kuva konkretisoi laulun sisältöä ja kiinnitti lapsen huomion lauluun.

## 6.2 Motivaatiota ja hienomotoriikkaa

Päiväkodilla oli perinteisesti käytetty melodisia soittimia isommilla lapsilla. Arkuutta niiden käyttöön oli ollut pienten puolella, ja kohderyhmä oli käyttänyt niitä huomattavan vähän. Prosessin aikana rohkaisin ohjaajia lisäämään kaikenlaisten soittimien käyttöä.

Kohderyhmässä otin alusta saakka käyttöön kellopelit, ja laulamisen lisäksi soitettiin paljon. Lapset saivat itse valita soittimen, ja huomiotani kiinnitti, että nimenomaan kellopelit olivat haluttuja. Kellopelin laattoihin oli kiinnitetty punainen kuvionuotti. Siihen osumista harjoiteltiin.

*”Lopuksi lauloimme tuttuja lauluja, ja lapset saivat soittaa niin kuin halusivat. Ippe soitti kahdella malletilla rytmissä, lauloi kirkkaasti ja oikein Varislaulua.*

*Ipen hallinnassa ei ollut vaikeutta. Soittaminen kiinnosti kovasti. Tavanomaista kiukkukohtausta ei tullut.*

*Tuokion jälkeen olin pakannut jo kaikki soittimet pois ja kassiin. Seisottiin uloslähtöjonossa. Yhtäkkiä huomasin, että Ippe oli kadonnut. Tyttö löytyi nurkasta tavaroitteni luota. Hän oli livahtanut jonosta pois, purkanut kassit ja ottanut alimpane olevan kellopelin. Ippe istui lattialla. Hän soitti hiljaa herkästi malleilla ja hyräili itseksensä. Tyttö oli täysin rauhallinen.” (TPK)*

Onnistumisen kokemukset pienissä, helpoissa tehtävissä lisäävät motivaatiota.

Sopivat uudenlaiset haasteet herättävät kiinnostusta. **Kuvionuottien** (kuvat 4 ja 5) käyttö sekä lapsen omalle tasolle sopivat motoriset soittotehtävät herättivät lapsen kiinnostuksen, ja niillä voitiin lisätä onnistumisen elämyksiä. Lisäksi ne tukivat sekä hahmottamista että motoriikan harjoittamista. Jälleen nojaan teorioihin: Oppiminen lisää oppimisen nälkää – ja aivot oppivat aina. (Kaikkonen & Uusitalo 2007, 2013; Uusitalo 2013; Kaikkonen 2013.) Musiikin harjoittelu vaikuttaa avaruudelliseen älykkyyteen (Rauscher 2009, 246-247) ja parantaa siten kehotietoisuutta. Pienetkin soittamisen tehtävät haastavat lasta, haasteet lisäävät motivaatiota, ja samalla näyttäytyy musiikin oppimisterapeutin merkitys.

Keskustelimme useaan otteeseen ohjaajien kanssa kellopelien ja ksylofonien käytöstä. Perinteisesti ajatellaan, että kellopelin käyttö pienillä lapsilla muuttuu helpommaksi, jos osa kielistä poistetaan, ja tällöin ääni- ja sointumaailma saadaan harmoniseksi. Rohkaisin henkilökuntaa kokeilemaan kellopelin käyttöä siten, että



kaikki kielet saivat olla paikoillaan. Tällöin soittamisen tavoite ei niinkään ollut ”laadukas” musiikki vaan lapsen oma, jännittävä seikkailu soittimen äärellä.

## KUVIONUOTIT



Kuva 4. Kuvionuotit



Kuva 5. Soittoa kuvionuoteilla

Kuvionuottien kiinnittäminen kieliin mahdollistaa hienomotoriikan ja samalla keskittymisen harjoittamisen. Usein lahjakas ja taitava lapsi ottaa positiiviseksi haasteeksi osua juuri tietyn väriseen laattaan. Hahmottamisen ja hienomotoriikan pulmissa lasta voidaan harjoittaa juuri tämän kaltaisilla tehtävillä. Motivaatio ei ole ongelma, koska tuotettu ääni kiehtoo lasta. Usein riittää, että vain yhteen laattaan kiinnitetään kuvionuottitarra. Lauluvalinnalla voi vaikuttaa siihen, että yhdelläkin sävelellä päästään säestämään laulua.

*”Eläinmuskarissa S ei laula. Soittaminen mielekästä. Ksylofoni kiehtoo. Käsikelloilla soitosta S innostui kovasti. Jaksoi seurata ohjeita ja soitti todella hienosti.”(LP)*

**Käsikellot** (kuva 6) olivat olleet päiväkodilla käytössä pääasiassa isompien (5-6 – vuotiaitten) puolella. Rohkaisin henkilökuntaa niitten käyttöön myös pienemmillä – riittihän niiden soittamisessa pelkkä värin tunnistaminen. Nelivuotiaat olivat lähes hartaan tunnelman vallassa, kun kellot otettiin ryhmässä esiin. Kun ohjaaja osoitti tietyn väristä pallukkaa, lapsi heilautti samanväristä kelloa. Useimmilla lapsilla oli kädessään vain yksi kello. Videolta on havaittavissa, miten tarkkaavaisesti lapset odottivat omaa vuoroaan. Toisella videolla ryhmässä oli lapsia enemmän kuin

nuotteja, joten osa lapsista joutui odottamaan vuoroaan. Ryhmän hallinnassa ei ollut ongelmaa, koska lapset olivat niin motivoituneita.

Käsikellot osoittautuivat tärkeäksi välineeksi tarkkaavaisuuden säätelyssä ja itsehallinnan sekä ryhmätaitojen harjoittamisessa. Keväällä kuulin, että useat ohjaajat olivat kokeilleet käsikelloja vielä pienempienkin lasten ryhmässä, ja kokemukset olivat hyviä.

### KÄSIKELLOT



Kuva 6. Päiväkodin käsikellot

## 6.3 Tarkkaavaisuuden säätelyä, itsehallintaa

Tänä päivänä on lapsiryhmissä muodostunut yleiseksi tarkkaavaisuuden säätelyn pulma, mikä oli havaittavissa myös kohderyhmässä. Huomattiin, että yksinkertainen, levollinen ja selkeä musiikki auttoi jäsentämään kaaosta. Toisaalta toiminnallisilla, aktivoivilla musiikkimenetelmillä voitiin valjastaa lapsen ylimääräistä energiaa hyödylliseen käyttöön.

Raporttini alussa esittelin jo teoreettista perustelua siitä, että systemaattisella, tavoitteellisella ja pitkäjänteisellä harjoittamisella voidaan tarkkaavaisuutta, itsesäätelyä ja arjesta selviytymistä parantaa (Hämäläinen ym. 2006, 415-417).

Musiikki on valtava kontaktin väline. Se koskettaa symbolisella tasolla, ja toisinaan sillä on sama vaikutus kuin fyysisellä kosketuksella. Tällä on suuri merkitys vuorovaikutuksessa lasten kanssa. (Eschen 2002, 101.) Aggressionkin objektina musiikki on neutraali ja turvallinen kohde, joka ei rikkoudu.

Pieni lapsi menee helposti sekaisin sanallisista ohjeista – tai ei ota ohjetta vastaan. Ilmiö korostuu, jos lapsella on keskittymisen tai hahmottamisen pulmaa. Tällöin musiikkisignaali voi mennä lapsen tajuntaan ohittaen informaatiokaaoksen. Jos signaali liitetään toistuvasti samaan toimintaan, lapsi voi ehdollistua siihen. Siirtymätilanteissa musiikki voi auttaa lasta yhdistämään siihen toivotun toiminnan. Tästä keskustelimme useitten ohjaajien kanssa. Päiväkodin hääntävssä arjessa siirtymätilanteet ovat erityisen haastavia. Hääntän yli ohjaaja joutuu korottamaan ääntään, jos haluaa tulla kuulluksi. Lapsi turtuu runsaaseen puheinformaatioon. Päiväkodin runsaassa äänimaailmassa tarkkaavaisuus joutuu koetukselle.

Ollessani havainnoimassa lasten toiminnallista musiikkituokiota, huomasin pohtivani, mistä johtui lasten valtava energisyys ja levottomuus. Me aikuiset tuotamme lapselle aktiviteetteja ja ohjattua toimintaa niin, että lapsi ei ennätä väättämättä käsitellä kaikkea saamaansa informaatiota. Vastuuntuntoinen ja ahkera ohjaaja oli suunnitellut hienon ja rakenteellisesti toimivan kokonaisuuden. Ohjaaja heittäytyi täysillä toimintaan, ja rakenne oli ennalta suunniteltu. Mutta oliko lapsella aikaa ottaa kaikki vastaan? Riittävää yksinkertaisuutta ja levollisuutta on korostettu musiikkiterapian opinnoissa. Kokeneet kouluttajat ovat rohkaisseet pienen ja pelkistetyn sisällön käyttämiseen lasten keskellä.

Tutkimuksissa on voitu osoittaa, että aktiivisen musiikkiterapian menetelmien vaikutukset auttavat keskittymiseen ja tarkkaavaisuuden säätelyyn (Erkkilä 2014). Kuten jo aiemmin raportissani totesin, musiikki on oivallinen väline säädellä lapsen tarkkaavaisuutta (Jordan-Kilki 2013). Alkuhaastatteluissa oli tullut ilmi, että sekä Latella että Oskulla oli vaikeutta keskittymisessä ja ohjeitten vastaanottamisessa. Lapsen päiväkirjat kertovat onnistumisista:

*”Osku soittaa hienosti käsikelloilla. Late soittaa keskittyneesti.” (LP)*

Soittimet ja musiikkiharjoitteet herättivät lapsen kiinnostuksen. Ne motivoivat kokeilemaan, ja samalla auttoivat tarkkaavaisuuden suuntaamisessa. Verrokkiryhmässä teimme kellopeleillä kaikuharjoituksia, matkimis- ja peiliharjoitteita. Peilileikissä jokainen vuorollaan oli johtajana. Sitten tutustuimme soittimiin. Lapset saivat antaa mallia, mitä ääniä soittimella voi tehdä. Toiset toistivat kaikuna. Kellopelit kiinnostivat jälleen eniten.

*Harjoiteltiin punaiseen ja ruskeaan laattaan osumista malletilla. V syventyi erityisen tarkasti. Kun tehtävä vaihtui, V jäi soittamaan ja kuunteli omaa soittoa. Hyräili ja soitti. (LP)*

Ohjaaja Jenni kiinnitti huomiota tähän erityisesti, koska V oli kärsinyt itsesäätelyn pulmista ryhmässä. Itsehallinta ja ryhmätaidot liittyvätkin läheisesti toisiinsa.

*”Tutkittiin myös pianoa. Jokainen sai vuorollaan soittaa. Etsittiin pianosta punainen nuotti.*

*Ohjaajien palaute: Ihmeellisen kauan jaksoivat lapset keskittyä. Käsittämätöntä, miten pitkään lapset jaksoivat keskittyä soittimiin, ja niillä tehtyihin tehtäviin. Kuuntelivat ohjeita loppuun saakka.” (TPK)*

Tunteet ovat keskeinen osa itsesäätelyprosesseja (Saarikallio 2010, 281). Omien tunteiden käsittely ja säätely auttaa kontrolloimaan ja ohjaamaan omaa toimintaa sekä suhtautumista omaan minuuteen ja sitä kautta toisiin ihmisiin. Jaetun ilon ja onnistuneen, positiivisen vuorovaikutuksen tuloksena lapsi voi kokea olevansa erityinen, rakastettava ja taitava. (Tuomi 2014.) Ryhmätaidoissa onnistuminen tukee positiivisia tunteita, itsesäätelyä ja minäkuva. Oman toiminnan ohjaus, itsehallinta on yksi tärkeimpiä taitoja elämässä selviytymiseen – kulkipa lapsen tuleva polku minne tahansa.

Kohderyhmän ulkopuolella oleva esikoululaispoika hyötyi erityisen paljon musiikista tarkkaavaisuuden ja itsehallinnan harjoittamisessa. Kyse oli myös ryhmätaidoista. Tämä oli niin merkityksellinen polku lapsen kannalta, että kirjasin sen tutkimuspäiväkirjaan:

*”Esikoululaisten ryhmässä Jannella (nimi muutettu) oli runsaasti pulmia itsehallinnassa ja samalla myös ryhmätaidoissa. Ohjaajan mukaan siirtymätilanteet ja odottaminen oli hankalaa – saattoi hajota odottelutilanteessa, käyttää paljon ääntä ja riehua... Jos motivoitui tekemiseen, pystyi erityisen hyvin keskittymään ja sai onnistumisia. Tällöin Janne hermostui aivan täysin, jos hänet keskeytettiin. Toimintaterapeutti oli tulossa tekemään arviota pojasta.*

*Ohjaaja oli havainnut, että Janne reagoi voimakkaasti musiikkiin. Pojalla oli myös herkkyyttä erottaa musiikin eri sävyjä. Kehotin ohjaajaa tarjoamaan pojalle korillisen soittimia. Ehdotin, että Jannelle annettaisiin tehtäväksi valita korista sopiva soitin eri tilanteisiin päivän aikana. Hänen vastuulleen annettaisiin suunnitella sopiva merkinantomusiikki kuhunkin yhteyteen. Jos*

*Janne saisi ”johtaa” tilannetta, hän ei välttämättä kokisikaan ahdistusta siirtymästä taikka odottelusta.*

*Kuukauden kuluttua ohjaaja kertoi valtavasta muutoksesta, mikä oli tapahtunut. Kun ryhmä oli lähdössä syömään, Janne soitti ”ruokailumusiikkia” ja valvoi, että toiset menevät sovitusti käsien pesulle ja syömään.*

*Uloslähtöhetkeen Janne oli valinnut määrätyn soittimen ja musiikin, ja soittaessaan hän valvoi toisten toimimista ohjeitten mukaan. Yhteisiin rauhoittumisen hetkiin Janne oli kuhunkin suunnitellut sopivan musiikin. Parhaana helmenä kokeilusta oli ”Älä häiritse! –musiikki”, jonka Janne oli itse nähnyt tarpeelliseksi, ja käytti sitä aina tarvittaessa. Ryhmän arki oli muuttunut. Kevätjuhlassa Jannelle annettiin soitintehtäviä, ja hän kykeni olemaan juhlassa mukana alusta loppuun.” (TPK)*

Itsesäätelytaidot luovat perustaa lapsen sosiaalisille taidoille ja ryhmässä hyväksytyksi tulemiselle (Poikkeus 2011, 80-81). Tunnesäätelyn tukeminen lisää hallinnan tunnetta (Salo & Flykt 2013, 413). Merkittävänä tuloksena pidän, että Janne sai uudella toimintamallilla onnistumisen kokemuksia. Myös ryhmä hyötyi muutoksesta. Kevätjuhla videolla Janne erottuu lapsista, koska eläytyy niin intensiivisesti ja kokonaisvaltaisesti juhlan kulkuun. Hänelle oli annettu koko juhlan ajaksi soittimia ja niihin liittyviä tehtäviä, jotka hän vaikeuksista kykeni hoitamaan.

## 6.4 Ryhmädynamiikkaa ja vuorovaikutustaitoja

Teoriaosuudessa nostin esiin Sinkkosen näkemyksen musiikista leikin korkeimpana muotona (Sinkkonen 2008, 258). Leikki on lapsen vuorovaikutuksen keskeinen elementti. Musiikki parhaimmillaan sitoo lapsen huomion niin, että oma rooli ryhmässä saattaa unohtua. Roolin vaihtaminen tapahtuu ikään kuin vahingossa, lapselta itseltään huomaamatta: minäkeskeinen lapsi antaa soittimen toiselle, ja vetäytyvä lapsi antaa mallia toisille. (Ikäheimo 2013.) Merkittäviä havaintoja ilmiöstä kertyi juuri niitten lasten kohdalla, joilla oli pulmia ryhmätaidoissa. Käsikelloja soitettaessa jokainen lapsi sai eri värisen kellon:

*”Kellon väri ei ollut lpelle mieluinen, mutta intoa oli niin paljon että soitti.”(LP)*

*”Leikkiessä lppe hyräilee. Liinalaulussa antaa liinan nätisti kaverille.” (LP)*

Passiivinen lapsi lähti mukaan matkimisharjoituksiin, ja rytmirondossa uskalsi olla mukana arkakin lapsi. Kaiku- ja peiliharjoitukset vapauttivat osallistumaan.

Kehosoittimia käytettäessä päästiin irti musiikillisista laatutavoitteista, ja sen sijaan lapset innostuivat saadessaan keksiä mitä kummallisempia tapoja ilmaista ääntä, sävelkorkeutta taikka rytmiä. Ideana oli edetä joustavasti koko ajan eteenpäin. Jos joku lapsi ei keksinyt mitään, kerrottiin ryhmälle, että taukokin on musiikkia ja se sopii hyvin juuri siihen kohtaan.

*”Vilkkana aamuna oli hoitajia poissa. Ryhmiä yhdisteltiin ja sain yllättäen melko ison ryhmän hallittavaksi. Osa lapsista ei ollut minulle tuttuja entuudestaan. Välineitä ei ollut saatavilla, koska tilanne tuli eteen niin yllättäen. Päätin ottaa käyttöön kehosoitimet. Harjoittelimme mallin antamista toisille - ja toisen antaman mallin jäljittelemistä.*

*Tiesin, että ryhmässä oli dominoiva lapsi. Peili- ja kaikuharjoitusten avulla hän huomaamattaan antoi toisille vuorollaan tilaa. Heittäydyimme keksimään uusia ääniä. Muutaman kierroksen jälkeen arka ja vetäytyvä lapsikin innostui antamaan mallia toisille.” (TPK)*

Luvussa 3 totesin, että musiikkityöskentely voi antaa onnistumisen kautta lapselle konkreettista, myönteistä palautetta (Ahonen 1993, 22). Toisen lapsen onnistuminen herättää usein ja ymmärrettävästi kateutta lapsessa. Huhtikuun laulutuokiassa tästä tuli kuitenkin positiivinen signaali. Verrokkiryhmän M oli usein melko itsekriittinen, ja vaatii itseltään paljon. Yleensä M ei suostunut yllättäviin tilanteisiin, koska ei voinut olla varma omasta onnistumisestaan. Ydinryhmän Ipessä oli puolestaan usein minäkeskeisyyttä, ja hän olikin joutunut erityisen paljon harjoittelemaan tilan antamista toiselle lapselle taikka kannustamaan toista lasta onnistumisesta. Jenni ohjasi aamun yhteistä laulutuokiota, ja pöydällä oli kaksi käsikelloa:

*Jenni: ”Nyt tarvitsisin jonkun lapsen avuksi. Tulisko M sieltä? Kuunteletko, kun annan ohjeen... Nyt M koittaa, miten näillä tässä kohtaa soitetaan. Kuunnellaan kaikki.”*

*M keskittyy hyvin. Lapsia kiinnostaa paljon se, että M saa soittaa. Ippe on ollut aika levoton, mutta jää tarkkaavaisena seuraamaan, mitä tapahtuu. Kun M soittaa, Ippe huudahtaa kirkkaalla äänellä: ”Hyvä, M.!” (TPK)*

Juuri tämän lapsen vilpittömän ilon toisen onnistumisesta oli merkittävää, ja sitä kommentoivatkin ohjaajat tilanteen jälkeen. Lisäksi merkityksellistä oli, että M suostui heittäytymään tehtävään, jota hän ei ollut ehtinyt harkita rauhassa. M sai kokemuksen onnistumisesta. Lisäksi hän sai välittömän ja aidon palautteen toiselta lapselta.

Piken muskarin jälkeen keskustelimme hänen kanssaan verrokkiryhmän pulmista. R on erityisen dominoiva, ja jos hän saa toisen lapsen mukaan, koko tilanne on hankala. Pohdimme ratkaisuja yhdessä, ja kirjasin tiivistelmän keskustelusta:

*”Kyseinen tyttö, R, saattaisi hyötyä ”johtamistehtävistä”. Hänelle annettaisiin jokin hieman hankalampi soittotehtävä, jonka hän saisi esittää toisille. Huomiota ja kannustusta tulisi, koska tyttö on todella taitava. Tällöin muu repivä huomion haku saattaisi jäädä vähemmälle ja rauhoittua. Poika, joka herkästi lähtee myös mukaan riehumiseen, vaikuttaa jotenkin etsivältä. Poika myös tarvitsisi vahvistusta ja onnistumista minäkuvan ja itsetunnon rakentumiseksi. Oma pikku esitys soittimella palvelisi tätä hyvin. Näitä harjoituksia voi sopivalla tavalla ja vaikeusasteella soveltaa kaikille. Esimerkiksi taitava tyttö M joka herkästi tupsahtelee ja vähän vedättää tilanteita, voitaisiin laittaa opettamaan aremmalle lapselle jokin soittotehtävä. Samalla M harjoittelisi toisen huomioimista ja antaisi myös kannustusta toisen onnistumisesta. M on taitava tyttö, ja hänen taitonsa ja osaamisensa valjastettaisiin näin hyödylliseen ja häntä itseään palkitsevaan käyttöön.” (TPK)*

Pike oli erittäin kiinnostunut näkökulmista, ja hän aikoi kokeilla menettelyä käytännössä tämän ryhmän kanssa. Verrokkiryhmästä havaintoja tuli myös Jennin haastattelussa:

*”V kova kiusaamaan ja härkkimään kavereita. Mutta kun soitetaan, antaa hienosti vuoron toisellekin. Muuten ei huomioi kaveria, mutta soittamisessa. T selvästi keskittyy paremmin. S keskittyy hyvin – rauhoittava vaikutus. Useammallakin keskittymisen paranemista. Rauhoittava vaikutus soittamisella.” (H)*

Heidi Ahonen toteaaakin musiikin olevan oiva väline kommunikaatioharjoituksiin ja ryhmädynamiikan säätelyyn (Ahonen 1993, 158). Kun lapsen huomio kiinnittyi musiikkiin ja siihen liittyviin tehtäviin, hänen opittu ja joskus jo vakiintunutkin roolinsa ryhmässä unohtui.

## 6.5 Elämyksellisyyttä

Yleisesti maailmalla verbi ”soittaa” on sama kuin ”play” (Ala-Ruona 2014).

Allekirjoitan myös Sinkkosen (2008, 258) näkemyksen musiikista leikin korkeimpana muotona. Leikki tekee mahdolliseksi elämyksen. Varislaulu monien muiden laulujen tapaan jalkautui leikkeihin ja askarteluihin (kuvat 2, 7, 11 ja 12), ja lapset elivät arjessa leikin ja laulujen maailmaa.

Lapsen tunteiden mittaaminen ja tulkitseminen on kuin suljettu rasia, jonka kantta aikuinen vain joskus hieman kykenee raottamaan. Absoluuttisen mittarin kehittäminen on loputon haaste. Ihminen yksilönä, yksilöiden väliset erot samoin kuin ihmisen käyttäytyminen ja erilaiset kontekstit ovat monisäikeinen kimppu haastavaa mitattavaa. Kaiken tämän lisäksi lapsi vasta harjoittelee tunteittensa tunnistamista, ymmärtämistä ja sanallistamista. Nähtäväksi jää ja epäilen, kyetäänkö koskaan kehittämään tunnemittareita, joilla voitaisiin saada keskenään vertailukelpoisia tuloksia.

Musiikin hoitava vaikutus tunne-elämään lienee kuitenkin yleensä kentällä parhaiten tiedossa oleva terapeutin elementti. Ahonen nostaa esiin hiljaisuuden ja levollisuuden eheyttävän merkityksen (Ahonen 1993, 20). Levollisen musiikin on voitu osoittaa vaikuttavan stressihormonien määrään (Saarikallio 2013). Kuinka sitten mitataan musiikin tunnevaikutuksia lapseen?

*”Nukkarissa musiikkiin tuli pieni tauko. T hymähti että lisää. Tyytyväinen kun musiikki jatkui.” (LP)*

Ehkä tutkijoiden pitäisi terästyä pohtimaan, miten tunteita yleensä voidaan mitata. Monet tutkijat ovat sitä mieltä, että olisi kehitettävä erityinen ”kieli” taikka ”sanasto”, jolla olisi mahdollista entistä tarkemmin mitata musiikin tunnevaikutuksia. (Juslin & Laukka 2004, 233.) Tunnepuolen vaikutukset ovat suurempia kuin mittauksilla voidaan osoittaa. Ei ole pystytty kehittämään luotettavaa, toimivaa mittaria. (Erkkilä 2014.) Musiikkipsykoterapian luennolla professori Erkkilä totesi, että esimerkiksi adhd-lasten tunne-elämän tutkimus puuttuu kentältä käytännössä täysin. Syy on varsin looginen, koska puuttuu se mittari, jolla lapsen tunteet voitaisiin muuttaa numeerisesti mitattavaksi ilmiöksi. Erkkilän artikkelia aiheesta ollaan julkaisemassa, ja odotan sitä mielenkiinnolla.

Kiinnostun verrokkiryhmän työstä (M), jolla tuntuu usein olevan tunteellisia lukkoja. Ne näkyvät erityisesti ryhmä- ja siirtymätilanteissa. M saattaa oikutella ja käyttäytyä torjuvasti toisia kohtaan. Musiikkihetkillä hänestä näyttäytyi kuitenkin erilainen puoli: herkkyys.

*”Eläinmuskarissa M tunnelmoi triangelilla. Kuuntelee sen kaunista ääntä, soittaa hiljaa ja nauttii tunnelmasta. Eläytyy vahvasti.” (LP)*



*”Yhteisellä lauluhetkellä M ei keskittynyt yhtään eikä laulanut ollenkaan.” (LP)*

Tämän lapsen M kohdalla olisi mielenkiintoista kokeilla yksilöllistä musiikkiohjausta. Hän selkeästi kaipaa omaa rauhaa. Myös tarinasäveltäminen voisi avata uudenlaisia välineitä ilmaisuun ja tunteelliseen avautumiseen. Lapsen tunnelukkojen käsittely suurissa ryhmissä on pulmallista monista syistä. Tämän osa-alueen kartoittamiseen ei tässä prosessissa ollut mahdollisuutta niin aika- kuin tilakysymystenkaan vuoksi.

Dunderfelt korostaa teoksissaan lapsen arjen keskeisenä elementtinä leikin ja mielikuvituksen lisäksi ilon merkitystä (Dunderfelt 2010, 2011). Tunne näkyy ihmisen liikkeessä. Lapsi reagoi spontaanisti ja kokonaisvaltaisesti kuullessaan musiikkia. Gosling & Rentfrown laatimat neljä musiikkimieltymysten pääkategoriaa auttavat tulkitsemaan lapsen tunneliikkeitä. Miten eri ihmiset eroavat musiikkimieltymyksissään, on puolestaan yhteydessä eri persoonallisuustyyppeihin. (Saarikallio 2014; Gosling & Rentfrow 2003, 1247-1248.) Saarikallion esittelemässä tutkimuksessa 4-6 –vuotiailla lapsilla lapsen rytmisesti monimutkainen liike samoin kuin viehättävä liike koettiin älykkyyttä ilmaisevaksi (Saarikallio 2014). Tutkimusryhmän Ippe on reagoinut poikkeuksellisen voimakkaasti kokemuksellisen osuuden aikana kehollaan. Kaunis musiikki on saanut hänet liikehtimään spontaanisti, ja liike oli motorisesti vaikuttavaa ja kaunista.

*”Mielenkiintoni kohdistuu Ippeen. Monista syistä henkilökunta on ennakkoinut, että Ipellä on pulmia odotettavissa oppimisen eri osa-alueilla. On ounasteltu mahdollista luki-vaikeutta sekä hahmottamisen pulmaa. Tunteet heilahtelevat myös rajusti. Kun Ippe kuulee musiikkia, hän spontaanisti liikkuu sen mukana poikkeuksellisen taitavasti ja monipuolisesti. Hänellä on ilmiömäinen luontainen rytmitaju. Ippe on myös tutkimusryhmän lapsista ainut, joka kykenee samanaikaisesti laulamaan tuttua laulua sekä soittamaan kellopeliä kahdella malletilla. Sävelkorva kuulostaa lähes absoluuttiselta, ja hänellä on erityisen kaunis, avoin äänenmuodostus. Kun kysyn Ipeltä jotain, hän usein vastaa laululla, jonka sanoissa hän oivaltaa olevan vastauksen. Joissakin tilanteissa hän vaikuttaa poikkeuksellisen älykkäältä. Olen vakuuttunut, että musiikin avulla Ipelle olisi mahdollista löytää vahvuusalueita. Ne ovat hyödyllisiä ja tarpeen tytön tulevaa koulutietä suunniteltaessa.” (TPK)*

*”Aamupalalla tulee musiikki soittimesta. Ippe alkaa liikkumaan. Tekee hyppyjä ja kiljahteluja.” (LP)*

Musiikkituokioissa opitut laulut jäivät elämään lapsen arjessa. Elämyksellisyys näkyi ja kuului päiväkodin vaihtelevissa tilanteissa:

*”Anna lauloi Lainelaulua ulkoa sisälle tultaessa sekä ruokailussa... Ippe lauloi Lainelaulua sisälle tullessa. Osku lauloi antaumuksella ja eläytyneenä seurakuntatalolta tullessa... Pate lauloi... Late lauleli paljon...” (LP)*

Kuvallinen tuotos (kuvat 2 ja 7) on lapselle tärkeää, totesi kouluttajamme jo musiikkiterapian perusopinnoissa. Se konkretisoi ja tekee todeksi sen, mitä lapsi on kokenut. (Ikäheimo 2013.) Tuotos myös palkitsee lasta. Teimme musiikkimaalausta (kuva 7) samana päivänä sekä ydinryhmän että verrokkiryhmän kanssa. Musiikkina oli Friedrich Smetanan ”Moldau”.

*”Jokaisella lapsella on oma pöytä, mihin oli levitetty suuri paperi. Jokaisella on myös oma maalauspaletti sekä pensseli. Lyhyt johdattelu musiikkiin tapahtuu eläytyen pieneen veneeseen, joka keikkuu joen aalloilla seuraten virtaa eteenpäin.*

*Ippe ja Anna ihastuvat musiikkiin. He jakavat musiikkikokemuksen yhdessä, ja yllättäen siirtyvät tekemään yhteisen pöydän ääreen. Tytöt maalaavat sulassa sovussa ensin Annan työn valmiiksi. Sitten he siirtyvät toisen pöydän ääreen, ja maalaavat vielä Ipenkin työn. Kun 12 minuuttia kestänyt musiikki päättyy, tytöt pyytävät, että musiikki laitettaisiin uudelleen kuulumaan. He maalaavat vielä 12 minuuttia täysin sovussa ja keskittyneesti. Ippe eläytyy musiikkiin myös fyysisellä liikkeellä.” (TPK)*

## MUSIIKKIMAALAUSTA : VUOROVAIKUTUSTAITOJA, ELÄMYKSELLISYYTTÄ



Kuva 7. Musiikkimaalausta kohderyhmässä

Merkityksellistä oli, että Annan oli yleensä hyvin vaikeaa jakaa omaa tekemistään ja varsinkaan omia tuotoksiaan toisten lasten kanssa. Tässä musiikkielämys oli niin

voimakas, että hän jakoi sen oitis ystävänsä kanssa. Pojat tekivät maalauksen nopeasti valmiiksi. Kaikki ryhmän lapset sanoivat, että maalaaminen oli kivaa. Verrokkiryhmässä oli vähän lapsia musiikkimaalaukerralla:

*”M on taitava tyttö. Hän selkeästi vaatii itseltään hyviä suorituksia ja onnistumisia, ja ehti rakentaa mielessään vision, mitä joen rannalla näkyy. Hän pysyy sinnikkäästi visiossaan musiikin edetessä. Olisikin mielenkiintoinen haaste saada M heittäytymään irti omista ennakkosuunnitelmistaan. V kuuntelee musiikin sävyjä ja vaihteluja enemmän, ja muuttaa maalaustaan sen mukaan. V maalaa todella pitkästi, ja pyytää lisää paperia. S on selkeästi ihastunut ajatukseen myrskyvästä koskesta, ja luo kuvallisen tuotoksen oman mielikuvansa pohjalta. S tekee pitkäjänteisesti ja melko kauan.” (TPK)*

Musiikkimaalaukseen tarvitaan äänieristetty tila, ja rauhallinen mahdollisuus alkuorientaatioon. Tämä ei toteutunut päiväkodin vilkkaassa ja äänekkäässä ympäristössä, ja osa lapsista ei sen vuoksi saanut niin vahvaa kontaktia musiikkiin, kuin olisi ollut toivottavaa. Lapsista ne, joihin musiikki ilmeisesti vaikuttaa yleensä voimakkaasti, tempautuivat kuitenkin musiikin mukaan ja eläytyivät voimakkaasti.

## 6.6 Osaamisen ja osallisuuden kokemus

Musiikki on väline, jolla paljastuu usein luovaa potentiaalia, mikä ei muulla tavoin ole tullut ilmi. Piilevät resurssit nousevat esiin, musiikissa saattaa onnistua, vaikka niitä kokemuksia ei muualla tulisikaan. Silloin, kun musiikki toimii motivaation indikaattorina, kuvaan astuu aina toivon näköala. (Ala-Ruona 2014.)

Raporttini alussa, sivulla 7 kirjasin kiinnostavaksi lapsen hyvinvoinnin ulottuvuuden, jota Eerola-Pennanen tarkastelee väitöskirjassaan: lapsen toimintaan ja reaktioihin vaikuttavat aikuisten taikka toisten lasten häneen kohdistaman odotukset (Eerola-Pennanen 2013). Aineistoa kerätessä, havainnointivaiheessa kiinnitin tähän huomiota. Vaikutti ilmiselvästi siltä, että musiikki voi sitoa kokonaisvaltaisesti lapsen huomion. Tällöin lapsen oli mahdollista ”unohtaa” oma roolinsa ja häneen kohdistuvat, joskus tiedostamattomatkin odotukset. Lapsi tempautui mukaan sellaiseenkin, mikä ei ollut hänelle tyyppillistä. Tämä mahdollisti osallisuuden kokemuksen myös vetäytyvälle lapselle. Laadukkaaseen ja hyvään suoritukseen pyrkivä lapsi heittäytyi kokeilemaan, vaikka ei ollut varma onnistumisestaan.

*"Kun sai vihreän käsikellon, T tykkäsi hirmuisesti ja osasi soittaa Varislaulua. Ruokailussakin lauloi ja viittoi Varislaulua." (LP)*

Olipa kyse soittamisesta, laulamisesta taikka musiikin kuulemisesta, tutun laulun taikka soittotehtävän merkitys korostui. Osallisuuden kokemus syntyi, kun lapsi tempautui mukaan yhteiseen tekemiseen.

*"Yhteisessä lauluillassa V oli istunut kädet korvilla. Kun tuli tuttu laulu, hän huudahti osaavansa sen ja alkoi laulamaan muitten mukana. Muskarissa V keskittyi erityisen tarkasti soittamiseen. Hyräili samalla. Ruokailussa ja majaleikkiä rakennellessa V lauloi Varislaulua ja Kettulaulua." (LP)*

*"Eläinmuskari: T on hyvin innostunut soittamaan. Osallistuu ja nauttii. V osallistuu soittamiseen. Eläinmuskarissa R todella kiinnostunut soittimista. Onnistumisesta mielihyvää." (LP)*

Kun käsikellot haettiin naapuritalosta, uusi soitin ihastutti sellaisenaan.

Yksinkertaisilla ja konkreettisilla tehtävillä voitiin tuottaa osaamisen ja onnistumisen kokemus. Ensimmäisillä kerroilla soittimia piti saada ihmetellä, ja varsinkin verrokkiryhmän "taiteilijapojan" (V) piti saada tutkia ja tarkastella kelloja ensin esineenä. Olin useaan otteeseen havainnoimassa, kun Kapo ohjasi käsikelloharjoituksia tutkimusryhmässä. Otin tilanteista videotallenteita, ja litteroin niitä myös päiväkirjaan:

*"Kattokaas, kun Kapolla on täällä tämmöinen liuska. Tässä on väripallukoita. Kun osoitan sormella punaista pallukkaa, niin punainen kello soi kerran. Kenelläkäs täällä onkaan punainen kello? Sinulla. Hyvä. Voit seurata milloin Sinun värisi lähestyy, ja olet valmiina heläyttämään kelloa, kun vuorosi tulee. Oletteko valmiina..."*

*Videolla on suorastaan harras tunnelma. Osalle lapsista ei riitä kelloa, joten ryhmätaitojakin harjoitellaan, kun Kapo lupaa, että soitetaan kohta uudestaan, ja kellon saa sitten se, kuka nyt ei saanut. Lapset kuuntelevat tarkkaavaisena ohjeita.*

*Kun laulun säkeistö on soitettu, Anna huudahtaa: "Sehän oli se meidän Varislaulu!" (TPK)*

Lapsi tunnisti tutun melodian. Merkityksellistä oli, että lapsi tajusi soittaneensa sitä itse. Onnistumisen ilo oli videon lopussa yhteinen. Kapo ja lapset taputtivat käsiään. Kelloja vaihdettiin, ja soitto alkoi uudestaan. Lapset keskittyivät edelleen, ja intensiivinen ilo oli luettavissa videolta lasten olemuksesta ja eleistä. Tätä

menetelmää Kapo käytti omassa ryhmässään toistuvasti. Kerran, kun ryhmä juuri soitti keskittyneesti käsikelloja, ELTO astui ovesta sisään. Hänen hämmästyksensä ja ihastuksensa oli aitoa, koska hän tiesi, miten suuria haasteita juuri tämän ryhmän hallinnassa on ollut.

Osallisuuden ja onnistumisen kokemuksesta kertoo video päiväkodin lauluillasta, jonne oli kutsuttu lasten vanhemmat. Kohderyhmä oli harjoitellut oman Varislaulunsa säestämistä melodisilla soittimilla. Osa lapsista oli sairaana, ja tilannetta jouduttiin hieman säätämään. Kuitenkin ryhmä soitti laulun ensin käsikelloilla. Sitten kun koko päiväkodin väki lauloi, ryhmä sai säestää. Vaikuttavin hetki oli, kun laulu loppui. Muiden lasten kunnioitus ja arvostus ryhmän soittoesitystä kohtaan oli käsin kosketeltavaa, samoin soittajien riemu omasta onnistumisesta. Lapset nauttivat myös vierailusta vanhainkotiin:

*”M nautti esiintymisestä. R halusi mukaan laulamaan. Lauloi ja viitto. E osallistui iloisesti. Lauloi ja viitto.” (LP)*

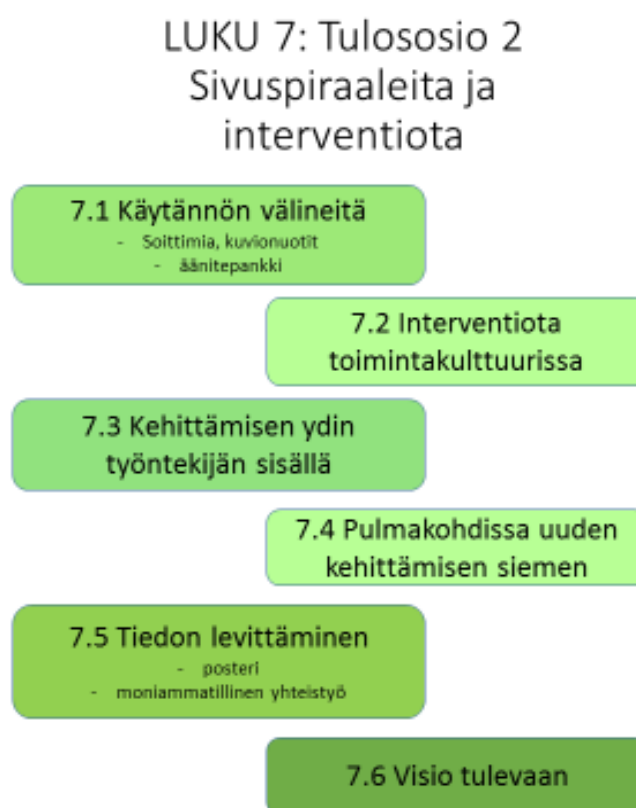
Osaamisen kokemus konkretisoitui Ipellä, kun oli opittu uusi laulu. Ippe sai auttaa omaa ohjaajaa:

*”Muisti Lainelaulun sävelen kun Kapo ei muistanut.” (LP)*

Saarikallio (2014) totesi musiikin harrastamisella olevan siirtovaikutusta 4-6 -vuotiaitten muihin taitoihin. Pienetkin osaamisen kokemukset ovat merkityksellisiä, ja musiikillinen osaamisen tunne on yksi parhaista itsetunto-ongelmien vastamyrkystä, todettiin jo luvussa 3 (Salo 2000, 37). Osallisuus toteutui myös päiväkodin yhteisissä aamun laulutuokioissa. Lapsilla oli mahdollisuus esittää toivelauluja, ja usein toiveet saattavat tulla pitkienkin aikojen takaa. Eräänä aamuna pieni nelivuotias toivoi Keski-Suomen Kotiseutulaulua. Yhteisöllisyyden voima vyöryi päiväkodin jokaiseen kolkkaan lasten sitä riemullisesti laulaessa.

## 7 Tulokset 2: Sivuspiraaleita ja interventiota

Toiminnallisen osuuden aikana esimies totesi työyhteisön toimintakulttuurissa tapahtuneen ilmiöitä, joista hän käytti ilmaisua ”läpimurrot”. Vaikka ydintoiminta keskittyi yhteen ryhmään, tietoisuus ja kiinnostus musiikin uudenaikaisesta hyödyntämisestä johtivat välillisiin vaikutuksiin päiväkodin muissakin ryhmissä. Näitä vaikutuksia sekä syntyneitä sivuspiraaleita voidaan pitää arjessa merkittävinä, ja siksi kehittämisprosessin tuloksina. Luettavuuden helpottamiseksi esittelen ne ensin kuviomuodossa (Kuva 8).



Kuva 8. Sivuspiraaleita ja interventiota

Alkuperäisenä tavoitteena ei opinnäytetyössäni ollut interventio vaan pikemminkin oivalluttaminen. Pienin askelin oli tarkoitus mallintaa arjessa vaihtoehtoja pulmatilanteiden ratkaisuun. Prosessin edetessä totesimme yhdessä esimiehen kanssa, että myös interventiota on tapahtunut henkilökunnan sisäisen prosessin kautta. Tämä on tärkeää prosessin jatkuvuuden kannalta, ja siksi kuvaan ilmiötä tulostulokulmasta.

Esittelen tässä luvussa prosessin merkitykselliset oheisilmiöt. Nämä sivuspiraalit muodostivat jokainen oman syklinsä, jotka saivat alkunsa toiminnan aikana ilmenneestä tarpeesta. Osa spiraaleista synnytti tuotoksen, joka jää välineenä päiväkodin käyttöön. Luvun lopussa viitataan näkymiin jotka avautuivat jo kokemuksellisen osion loppuvaiheessa moniammatillisessa verkostoitumisessa. Tuloksena voi pitää myös kehittämissuunnitelmaa, jonka äärelle palaan kunnan esimiesten kanssa keväällä. Tulosten analyysin ja kuvaamisen perustana käytän tutkimuspäiväkirjaa (TPK), kyselylomakkeita, jotka on numeroitu (K 1-14), ohjaajien loppuhaastatteluja (H 1-3) sekä esimiehen loppuhaastattelua.

## 7.1 Käytännön välineitä

Olimme lähteneet liikkeelle lapsen tukemisesta ja ratkaisujen etsimisestä lapsen pulmiin musiikin keinoin. Aivan prosessin alussa törmäsimme käytännön haasteeseen: soittimia oli melko vähän, samoin äänitemateriaalia. Äänitteiden käyttöön tarvittiin toimivia cd-soittimia. Parhaiten mallintaminen jalkautuu työyhteisöön, jos välineet jäävät taloon sittenkin kun prosessi on ohi. Niinpä toiminnallisen osion alussa päivitimme talon välineistön.

Päiväkoti tilasi lisää soittimia, ja samalla kuvionuottitarroja kiinnitettäväksi niihin. Soittimien käyttö lisääntyi, ja kynnys niiden käyttöön madaltui. Tutkimusryhmän ulkopuolella oli ohjaajia, jotka päättivät kokeilla ja ottaa soittimia sekä äänitemateriaalia käyttöön, kun niitä oli nyt käden ulottuvilla.

Idea **äänitepankin** (LIITE 5) rakentamisesta heräsi, kun keskustelin päiväkodilla lasten rauhoittamisesta musiikin avulla. Päiväunihetkellä ”nukkarissa” oli kyllä tähänkin saakka käytetty musiikkia, mutta ohjaajien mukaan sillä ei ollut toivottua vaikutusta. Perehdyin joihinkin levyihin, joita oli käytetty. Keskusteluissa kiinnitin ohjaajien huomiota siihen, että kaikki musiikki ei suinkaan ole rauhoittavaa, vaan musiikki voi aktivoida, virkistää, rauhoittaa tai rentouttaa. Laulujen sanat saattavat aktivoida lapsen ajatuksia ja mielikuvitusta niin paljon, että hän virkistyy. Tässä yhteydessä ilmeni, ettei ohjaajilla ole tietoa, millaista musiikkia ja mistä kannattaa etsiä ja kuinka sitä voi löytää.

Klassisessa musiikissa käytetään muotoja ja dynaamisia vaihteluita rikkaammin kuin missään muussa musiikissa. Lisäksi siinä on rakenteellista ennakoitavuutta, joka tuo turvaa. Klassista musiikkia kannattaa soittaa pienille lapsille. (Erkkilä 2014.) Keräsin kevään aikana otoksen musiikkiäänitteitä, joita olen soveltanut työssäni erityyppisiin tarkoituksiin. Tein niistä soittolistat aihepiireittäin: 1) rauhoittava, levollinen, 2) satuaiheet ja sadun maailma, 3) luontokuvia sekä 4) aktivoiva ja toiminnallinen musiikki. Tekijänoikeuksien vuoksi huolehdin, ettei levyjä voi edelleen kopioida, ja toin ne päiväkodin käyttöön. Jo parin päivän päästä sain sähköpostia, että äänitteet ovat käytössä. Urakka oli mittava, mutta se kannatti.

Kyselylomakkeen vastauksia analysoidessani totesin äänitepankin keräämisen olleen hyödyllistä myös kohderyhmän ulkopuolella. Ohjaajat kertoivat haluavansa hyödyntää sitä moniin toimintahetkiin sekä lasten rauhoittamiseen. Aiemmin sopivan musiikin ja äänitteiden etsiminen oli koettu työlääksi, ja sen vuoksi musiikkimateriaalia ei ollut useinkaan tullut käytettyä (K1, K11). Useat ohjaajat vastasivat ilman muuta aikovansa tutustua pankkiin ja hyödyntää sitä omassa ryhmässään - esimerkiksi lasten mennessä päiväunille, maalatessa, ja liikuntatuokioissa (K1, K3, K4, K5, K8, K9, K10, K11, K12).

*”Että osaisi oikeanlaista musiikkia, pienille sopivaa rauhoittavaa musiikkia ja lapsia kiinnostavaa musiikkia...” (K1)*

Yksi yleinen pulma kentällä on tämän päivän ihmisten musiikkinäkemys ja yksipuolistuminen sekä hallitsematon kuluttaminen (Kärnä 2013). Tämän kehittämisprosessin arvokas hedelmä oli henkilökunnan musiikkitietämyksen lisääminen ja monipuolistaminen. Musiikkituntemusta lisäsivät äänitteiden lisäksi laulut, joita otettiin prosessin aikana käyttöön.

## **7.2 Interventiota toimintakulttuurissa**

Kehittämistä voidaan pitää prosessina, jossa tarjolla on oppimisen mahdollisuuksia ja haasteita henkilöstölle (Heikkilä ym. 2008, 21). Innovaatioihin voidaan lukea sosiaaliset innovaatiot, tavat toimia toisin, uudenlaiset käytännöt ja käytäntöjen rutiineiksi muuttaminen. Tällöin palveluissa toimitaan lähellä asiakasta, etsien



ratkaisuja asiakkaan pulmiin, tuottaen hyötyä sekä asiakkaalle että palvelun tarjoajalle. (Ojasalo ym. 2009, 12-13.) Keskeistä kehittämisprosessissa oli nähdä sekä henkilökunnan että lasten saama hyöty vaihtoehtoisista toimintamalleissa. Prosessi oli intervention alku toimintakulttuurissa. Toiminnan alkuvaiheessa tavoitteet ja suunnitelma esiteltiin kohderyhmän ohjaajille, ja samalla pyrittiin sitouttamaan työntekijä itse prosessin osallistujaksi. Haastatteluiden, kyselylomakkeen ja reflektiokeskustelujen avulla johdateltiin henkilökuntaa pohtimaan prosessin eri vaiheita omasta toimijan näkökulmastaan – myös oppijana. Tässä interventiossa kuitenkin ollaan vasta alkumetreillä, ja on edettävä mallin oivaltamisen ja sisäistämisen kautta maltillisesti, pienin askelin. Perehdyttämistä tarvitaan edelleen.

Toimintakulttuuriin liittyi keskeisesti spiraali-ilmiö: syntyi pienoispalavereita ja reflektiokeskusteluja myös tutkimusryhmän ulkopuolella toimivien ohjaajien kanssa. Keskustelut vaikuttivat toimintaan ja ohjaajien arjen valintoihin ja synnyttivät näin sivuspiraaleita. Näitä keskusteluja kävin useissa yhteyksissä, luontevissa arjen kohtaamisissa. Eräs näistä oli merkityksellinen prosessin kannalta, koska siinä korostui hyvin syvälinen reflektio. Minna oli ohjaajana ydinryhmän ulkopuolella, mutta kohtasimme usein. Minnan luvalla kirjasin erään keskustelumme tutkimuspäiväkirjaan. Seuraavassa poimin siitä otteen:

*”Minna kertoo pohtineensa, millaista musiikkia me aikuiset ja ammattilaiset tarjoamme lapselle. Hän kantaa huolta lapsesta, joka samaistuu rock-tähtiin. Lapsi jäljittelee ilmeitä ja eleitä. Samalla hän imee vaikutteita oheiskulttuurista, mikä tähtien elämään usein liittyy. Oppiessaan laulujen sanat ulkoa lapsi saattaa saada informaatiota, jonka käsittelemiseen hänellä ei ole valmiuksia eikä välineitä. ’Ymmärtävätkö lasten vanhemmat, mitä he omalla pienelle lapselleen tarjoavat? Sisältävätkö laulut opetusta, joka ei ole lapselle hyväksi?’ kysyy Minna.*

*Osa tämän päivän musiikkitarjonnasta käsittelee ilmiöitä, jotka eivät ole turvallisia eivätkä terveitäkään.” (TPK)*

Olin ilahtunut Minnan reflektoinnista. Musiikkiterapian opinnoissa sama näkökulma on tullut vahvasti esiin. Aikuisen vastuu sisältää sen, että tulee selvitettyä ilmiöiden laajempaa taustaa. Kollegani totesi luennolla muuttaneensa oppilaille tarjoamaansa musiikkiaineistoa, kun oli oivaltanut millaisen oheiskulttuurin mallin hän siirtää musiikin välityksellä lasten silmien eteen.

Toimintakulttuurin muutokseen tarvitaan kuitenkin olennaisesti pitempi aika. Pysyvää muutosta voi tapahtua vasta sitten, kun henkilökunnalla tapahtuu sisäisen oivaltamisen kautta uusien työmenetelmien omaksumista. Ensimmäisiä viitteitä tästä muutoksesta sekä prosessin vaikuttavuudesta myös ydinryhmän ulkopuolella on nähtävissä **henkilökunnan kyselylomakkeen tuloksista** keväällä. Työntekijöitä päiväkodilla oli keväällä 17, ja kyselylomakkeita palautui 14, mikä oli prosentuaalisesti hyvä otos. Tämä kertoo työntekijöiden yhteisöllisyydestä ja myös sitoutuneisuudesta työntekijänä. Seuraavassa kokoon vastauksista intervention näkökulmaa.

Päiväkodilla musiikki oli ollut ennenkin tiiviisti käytössä. Silti ohjaajat kokivat saaneensa uusia näkökulmia sen hyödyntämiseen. (K2, K7.) Mielenkiintoa aiheeseen on, ja soittamista oli otettu ryhmissä aiempaa enemmän. Soittimien käyttö oli lisääntynyt, ja lapset olivat innostuneet kokeilemaan uusia soittimia. Uusien soittimien myötä kaikenlainen musisointi oli lisääntynyt, ja pienemmätkin ovat päässeet soittamaan melodioita. (K7, K8, K10, K11, K13.) Kuvionuotit oli otettu käyttöön myös nuoremmilla, ja kellopelien ja käsikellojen käyttö oli lisääntynyt. Rytmisoittimien tilalle oli tullut melodiasoittimia, ja pienryhmä saattoi nyt soittaa samanlaisilla soittimilla, kun kellopelejä oli hankittu lisää. (K2, K7, K8.)

Ohjaajat aikoivat käyttää työssään kehittämisprosessin aikana oppimaansa. Musiikin menetelmien käyttö varhaiskasvatuksessa ja lapsen kehityksen ja oppimisen tukena kiinnosti. Vastaajat totesivat pohtineensa aiempaa enemmän musiikin terapeuttista käyttöä, ja aihe oli herättänyt keskustelua. Päiväkodilla huokui useiden ohjaajien mielestä yleinen vastaanottavuus ja kiinnostus. (K3, K4, K5, K8, K9, K10.)

*”Otin ensimmäistä kertaa ryhmässä soittimia käyttöön muuten kuin muskarissa.” (K11) ”On tullut rohkeutta kokeilla (kuvionuotit, värit) soittamista lasten kanssa, kun itse en nuoteista mitään ymmärrä...” (K14)*

Merkittävä tulos oli, että kyselyjen perusteella musiikkia rohkenee jatkossa ottaa käyttöön sellainenkin ohjaaja, joka sitä ei ole ennen käyttänyt. Kokeilemaan rohkaistuva ohjaaja siirtää mallia edelleen seuraaville. Interventio laajenee pikkuhiljaa.

Vaikutuksia lapseen ja lapsiryhmään henkilökunta oli havainnut tutkimusryhmän ulkopuolella. Kaiken kaikkiaan musiikin käyttö oli lisääntynyt. Tähän vaikuttivat uusien soittimien hankinta, äänitepankki sekä tietoisuus prosessista. Yhteisten lauluhetkien, soittamisen ja viittomisen tärkeys toiminnassa oli vahvistunut, ja muutamien yksittäisten lasten kohdalla omahoitaja oli saanut vinkkejä arjen pulmatilanteisiin (K6). Ideoiden kokeileminen muissa kuin kohderyhmässä näkyi kyselyn tuloksissa. Osa oli kokeillut musiikkimaalaamista ja jumppaa, ja huomannut musiikkimaalauksen aikana vilkkaampienkin lasten uppoutuvan työn touhuun ja nauttivan. (K1, K13.) Merkitystä uusilla toimintatavoilla oli ollut sekä lapsen itsesäätelyn että ryhmän hallinnan kannalta. Pulmalapsi oli voinut osallistua ryhmän yhteiseen toimintaan.

*”Yksittäisen lapsen kohdalla on ollut hyötyä uudenlaisesta tavasta hyödyntää musiikkia. Hän on kyennyt nyt ensimmäisiä kertoja olemaan mukana aamupöydässä, kun on saanut pitää soittimia jatkuvasti ja ilmaista niillä itseään sekä muistuttaa niillä toisia...” (K11)*

Tietoisuus kohderyhmän ulkopuolella ei ennättänyt vahvistua näin lyhyessä ajassa. Hienoista pettymystä oli luettavissa vastauksista, ja siihen palaan vielä pulmakohtien yhteydessä. Rajatussa ajassa oli huolehdittava, että toiminnan sivupiraalit pysyivät hallinnassa. Kyselylomakkeista kävi kuitenkin ilmi, että kiinnostusta ja positiivista virittyneisyyttä musiikin terapeuttisen käytön harjoitteluun ja käyttöön oli henkilökunnan keskuudessa. Kiinnostunut ohjaaja kokeilisi kuvionuoteilla soittamista, jos saisi ohjausta omaan ryhmäänsä (K10). Aihe kiinnosti sellaisiakin ohjaajia, jotka eivät olleet prosessissa mukana. Hyödyntäminen oli jäänyt, koska tietoa prosessista oli vähän. Kuitenkin vastaajat kokivat, että kysymyksiin olisi ollut mahdollisuus. (K5, K12, K14.)

*”Tutkijalla kuitenkin erittäin vahva osaaminen ja innostus asiaan – taito. Olisin sen suonut näkyvän muihinkin lapsiryhmiin.” (K9)*

*”Otin itse ensimmäistä kertaa soittimia käyttöön. Musiikin käyttö tunteiden ilmaisemiseen alkoi kiinnostaa enemmän. Tutkija on ollut aktiivinen ja tarttunut asioihin, joista olen halunnut kysyä.” (K11)*

Kiinnostus aiheeseen oli jo tulos sinänsä, ja vaikutukset toimintakulttuurissa nousivat merkittäväksi tulokseksi idean arkeen jalkauttamisen kannalta. Esimiehen tapa siirtää

kehittämismallia ja sen sisältöjä kehityskeskusteluihin tuo jatkuvuutta prosessille kohderyhmän ulkopuolella. Lisäksi on muistettava, että eri aikuisilla on eri vahvuuksia, ja ilman motivoitumista ja vaivannäköä ei tapahdu kehittymistä. Konkreettisesti korostui myös, että yhteen prosessiin mahtuu yksi vaihe, ja tulevaisuudessa tarvitaan uusia prosesseja.

### **7.3 Kehittämisen ydin työntekijän sisällä**

Uuden toimikauden suunnitteluun ja kehityskeskusteluihin työntekijöiden kanssa esimies kertoi jo nostaneensa kehittämistyön jatkumon. Uudella toimikaudella jokainen työntekijä sitoutetaan jonkin musiikin terapeuttisen työvälineen hyödyntämiseen ja siihen perehtymiseen. Työntekijä raportoi esimiehelle toimikauden päättyessä, kuinka työvälineen käyttö konkretisoituu. Olennaista on esimiehen oivallus, että sisäistä reflektiota ja vähittäistä mallin omaksumista tapahtuu pienin askelin, kaikessa rauhassa. Tarvitaan aikaa ydinasioitten sisäistämiseen. Ohjaajan on löydettävä itselleen sopivat ja hyödylliset, toimivat tavat hyödyntää musiikin terapeuttisia elementtejä. Tähän haasteeseen haluan tulevaisuudessa vastata: Olen käytettävissä kouluttamaan ja mallintamaan. Työkalu- ja koulutuspaketin suunnittelu on jo vireillä juuri tähän tarkoitukseen.

Kyselylomakkeen perusteella työntekijöillä myös kohderyhmän ulkopuolella oli tapahtunut ammatillista reflektiota. Prosessin koettiin vahvistaneen musiikin tärkeyttä työssä ja musiikin merkitystä lapsen kehitykselle ja oppimiselle (K3). Oli herännyt innostus ja halu käyttää soittimia tulevaisuudessa enemmän (K1, K2, K3). Valmiin äänitemateriaalin jalkauttaminen arkeen oli motivoivampaa ja helpompaa kuin ennen, ja sitä aiottiin käyttää niin unimusiikkina kuin jumppahetkilläkin sekä musiikkimaalauksessa. (K1, K8, K9.)

Musiikin terapeuttinen käyttö ja sen monet mahdollisuudet aiheena oli herättänyt keskustelua kohderyhmän ulkopuolella ja kiinnostasi ohjaajia. Kiinnostusta oli valmiin raportin kautta perehtyä asiaan lisää ja tarkastella tulostulokulmaa. Materiaaliin haluttiin tutustua ja sitä hyödyntää. (K4, K5, K9.) Kokeiltuja ideoita aiottiin pitää käytössä myös tulevana toimikautena, ja ohjaajat aikoivat hyödyntää musiikkia aiempaa enemmän erilaisissa arjen tilanteissa. (K11.)

*”Ehkä tulee enemmän mietittyä musiikin keinoja haastavien lasten kanssa.”  
(K8)*

Lisäksi ohjaajat halusivat oppia hyödyntämään musiikkia lasten ongelmakäyttäytymisessä. Siihen he kaipasivat ohjausta ja materiaalia sekä käytännön ideoita haastavan lapsen arkeen. Haluttiin oppia valitsemaan oikeanlaista musiikkia: pienille sopivaa, rauhoittavaa ja kiinnostavaa. Toivottiin tietoa ja ohjausta, miten lasta voi tukea ja ohjata musiikin avulla. Musiikin käyttö tunteiden ilmaisemiseen ja säätelyyn sekä lapsen rauhoittamiseen oli alkanut kiinnostaa. Konkreettisia malleja, selkeitä esimerkkejä sekä uusien toimintamallien ja työkalujen havainnollistamista ja mallintamista kaivattiin. Ideoiden lisäksi toivottiin palautetta omasta ohjaustoiminnasta. (K1, K4, K8, K9, K10, K11.)

*”Aistiherkän/aistien jäsentämisen vaikeutta omaavan lapsen tukemiseen liittyvät keinot. Toivoisin omaan ryhmääni tätä toimintaa.” (K11)*

Merkittävä este työntekijällä musiikin käytölle tuntui aiemmin olleen pelko omien musiikillisten taitojen riittävyydestä. Haasteena oli oivalluksen kautta päästää aikuinen vapaaksi musiikillisista laatu tavoitteista. Musiikista nauttiminen on mahdollista ilman perinteistä soittotaitoa. Kuvionuottien ja käsikellojen käytössä riittää pelkkä värien tunnistaminen. Lapsi on luontainen improvisoija, kun hänelle annetaan siihen mahdollisuus. Musiikki voi olla lapselle elämyksellistä, hyvää, laadukasta ja riittävää, vaikka siinä eivät täytyisi aikuisen asettamat perinteiset kriteerit. Aikuisen ei siis tarvitse välttämättä itse osata soittaa. Lapsen näkökulmasta pieni ja yksinkertainen on aivan tarpeeksi.

Rakenteen pysyvyys hoitopäivässä saattaa rakentaa ohjaajalle sisäisen raamin, josta on vaikea heittäytyä pois. Työntekijöiden vastuuntunnosta kertoo, että he suunnittelevat toimintakalenteria ja päiväohjelmia huolellisesti. Suuren lapsiryhmän kanssa työskennellessä on kyse kokonaisuuden hallinnasta. Myös tilakysymysten vuoksi koko päiväkodin kaikkien ryhmien on pysyttävä sovituissa aikatauluissa. Lapsen kannalta turvallisuutta on tuttu rakenne arjessa. Kuitenkin lapsilähtöistä tilannetajua saattaa rajoittaa, kun ohjaaja on sitoutunut suunnitelmiin ja etukäteen sovittuihin aikatauluihin.

On vaarana, että pienissä, ryhmän itsenäisissä toiminnoissa pidetään kiinni siitä, miten aina ennenkin on toimittu. Tästä pulmasta irtautuminen tapahtui oivalluksenaomaisesti ydinryhmässä A eräänä huhtikuun aamuna. Litteroin päiväkirjaan Kapon kanssa käymääni reflektiokeskustelua, josta seuraavassa poimin Kapon kertomaa:

*"Aamun musiikkihetki. Lapset ovat väsyneen oloisia, eikä tavanomainen aamukuulumisten vaihto onnistu. Päiväkodin yhteisestä musiikkihetkestä on vielä käsikellosarja pöydällä. Yksi tytöistä, Ippe livahtaa kellojen ääreen. Kapo ei reagoi, vaan seuraa mitä tapahtuu. Tyttö kokeilee varovasti soitinta. Kokeilee uudelleen, ja kuuluu pieni helähdys. Kapo ei kiellä. Tyttö kokeilee jälleen. Kun toiset lapset tajuavat, mitä Ippe tekee, kaikki pyrähtävät soittimien ääreen.*

*Kapon ratkaisu: 'Nyt jokainen saa ottaa yhden kellon. Valitse väri. Sen kellon kanssa saa mennä istumaan penkille ja odottamaan.' Lapset menivät, ja istuivat hiirenhiljaa soitin kädessä odottamassa.*

*Kapo: 'Nyt perustetaan käsikello-orkesteri. Kun osoitan Sinua, saat soittaa yhden sävelen.' " (TPK)*

Kapo ihasteli jälkeinpäin, että soittaminen oli onnistunut yli odotusten. Kaikki ryhmän lapset kuuntelivat ohjeita, ja ryhmä oli tarkkaavainen ja rauhallinen. Syntyi uusi musiikkikappale. Kapo totesi, että päivä lähti paljon paremmin alkuun kuin ilman soittimia. Hän totesi myös, että oli suunnitellut aamuun aivan toisenlaista tekemistä.

*"Olipa hyvä, kun uskalsin antaa niiden alkaa soittamaan! Ongelmatilanteen kääntäminen positiiviseksi tilanteeksi. Vaikka ei ollut nuotteja, oma konsertti lapsista oli hirveän ihanaa. Istuivat täysin rauhassa. Itsellekin ahaa-elämys. Kuin taikasana." (TPK)*

Kapon tapa reflektoida tapahtuman jälkeen sekä ryhmän että omaa toimintaansa on merkittävä tulos kehittämisprosessissa. Hän on oivaltanut, että valmiita malleja ja kaavoja ei tarvita, vaan lapsilähtöinen reagointi on seikkailu, johon kannattaa heittäytyä. Signaali tuli tässä tapauksessa ryhmän vaikeimmin hallittavalta lapselta. Keskustelimme tämän jälkeen siitä, että joskus heittäytymisestä seuraa kaaos, jonka haltuun ottaminen vaatii nopeaa ratkaisukykyä. Intuitionomainen vaihtoehtoisen ratkaisun valitseminen on myös riskin ottamista. Kuitenkin se usein kannattaa ja palkitsee sekä lapsia että ohjaajaa.

Esimerkissä Kapo oli oivaltanut, että käsikelloilla soittamiseen ei tarvita valmiiksi kirjoitettua värinuottiliuskaa. Musiikki voi syntyä improvisoiden, itse tilanteessa. Säveltäjänä voi olla yhtä hyvin ohjaaja kuin lapsikin. Syntyy musiikkia, joka voi kuulostaa lapsen ja aikuisen korvissa kauniilta, ainutkertaiselta ja palkitsevalta.

Musiikilliset varasuunnitelmat työntekijän omassa mielessä voisivat helpottaa arkea. Kun kovan pakkasen vuoksi ei yllättäen lähdetäkään ulos, elämyksellinen musiikkimaalaus voisi täyttää iltapäivän hetken hallitusti ja levollisesti. Tarvitaan vain talon äänitepankkiin perehtymistä, käden ulottuvilla olevia soittimia, iso rulla paperia ja värejä – ja työntekijän sisäistä kykyä ja rohkeutta heittäytymiseen. Kehittämisen ydin on työntekijän sisällä.

**Loppuhaastattelusta** (H 1-3) nousi merkittäviä tuloksia. **Kohderyhmän ohjaajat** aikovat käyttää musiikkia enemmän ja uusilla tavoilla. Oli rohkaistuttu käyttämään soittimia, ja sen todettiin olleen luultua helpompaa. Varislaulu koettiin lasten mieleiseksi, ja siihen sai helposti liitettyä soittimet. Käsikellot koettiin ryhmän hallinnan ja keskittymisen kannalta toimivaksi välineeksi. (H2, H3.)

*”Varislaulussakin kaikki melkein jäisivät soittamaan. Etukäteen tosi tarkasti ohjeistettava ja sovittava miten lopetetaan.” (H3)*

Hyötyä todettiin olevan, kun lapsella on kiinnostava soitin. Ipen eläytymiseen ja luontaiseen liikkeeseen olivat ohjaajat kiinnittäneet huomiota, ja totesivatkin Ipen todennäköisesti hyötyvän erityisen paljon musiikista sekä lisäksi yksilöohjauksesta. Jumittuneissa tilanteissa oli koettu helpotusta, ja levottoman lapsen rauhoittaminen soittimella oli toiminut. Musiikin avulla oli mahdollistunut pitkäkestoinenkin keskittyminen, ja oikeanlaisella musiikilla oli merkitystä ja rauhoittava vaikutus useisiin lapsiin. (H1, H2, H3.)

Soittimien käyttö oli lisääntynyt kohderyhmässä, ja prosessi on madaltanut kynnystä ottaa soittimet käyttöön eri tilanteissa. Edelleen toivottiin lisää musiikkitoimintaa, ja rohkeus arjen kokeilemiseen arjen tilanteissa oli lisääntynyt. Oivalluksena todettiin, ettei tarvitse olla musiikin taitaja, kun voi jo käyttää musiikin elementtejä. Jos toiminta jatkuisi, kiinnostusta olisi myös havainnointiin. (H1, H2, H3). Oli opittu myös musiikillisia asioita (H2, H3).

Ohjaajat totesivat olevansa oppivalla mielellä ja valmiita muuttamaan omaa toimintaansa, jos se hyödyttää lasta. Nopeita ”taikatemppuja” ei oltu löydetty, mutta kiinnostusta ja tiedonnälkää oli. Oli löytynyt ideoita pieniin hetkiin sekä perusteluja ja tukea intuitiolle, miksi näin on hyvä toimia. (H1, H3.) Sekä käsikellot, kuvionuotit että musiikkimaalaus jäivät kiinnostamaan – samoin mielikuvien muuttaminen musiikiksi. Lapsen roolin vaihtaminen ryhmässä opetti luontevasti ryhmätaitoja. (H1, H2, H3.)

*”Musiikin vaikutus muuhunkin kuin harrastamiseen on uutta näkökulmaa”  
(H2)*

## 7.4 Pulmakohdissa uuden kehittämisen siemen

Prosessin aikana kohtasin tilanteita, joissa spontaani heittäytyminen lasten ehdoilla ja lapsilähtöisesti ei toiminut. Tähän oli eri tilanteissa eri syitä, joista keskustelimme päiväkodilla prosessin aikana ja sen jälkeen. Esimiehen rohkaisemana otin ne myös raportissa esille. Ajattelen, että pulmakohtien avaaminen on yhä uusien kehittämissuunnitelmien ja ideoitten perusta.

Merkittävä pulmalöydös oli rakenteen pysyvyys hoitopäivässä. Päivien ja viikkojen etukäteissuunnitelmat rajoittivat jonkin verran arkeen mallintamista ja vähensivät tilanteisiin heittäytymistä lasten ehdoilla. Vastuuntuntoisilla ja huolellisilla ohjaajilla oli arkuutta ja tottumattomuutta rikkoa perinteisiä malleja, miten on aina ennen toimittu. Olisin voinut itse rohkeammin astua väliin ja ehdottaa päivän rakenteen rikkomista. Jos olisin ollut paikalla lapsiryhmässä aamusta iltaan samojen lasten kanssa, musiikki olisi tullut vielä keskeisemmäksi osaksi lasten arkea.

Tilakysymykset ja ohjaajien työvuorot rajoittivat kehittämisprosessia siten, että musiikkituokiot oli sovittava ennalta. Etukäteen suunniteltu musiikkituokio ei palvelut lapsilähtöisyyttä parhaimmalla tavalla. Lapsen henkilökohtaisiin tarpeisiin vastaaminen eriyttävällä yksilöohjauksella ei onnistunut päiväkodin tilaratkaisujen vuoksi. Yksilöohjauksen järjestäminen ajantasaisesti ja lapsilähtöisesti ei ollut mahdollista, koska vapaata tilaa tämän kaltaiseen toimintaan ei ollut. Etukäteen sovitut musiikkituokiot palvelivat heikosti ryhmän pitkäjänteisiä tavoitteita. Kun ennalta sovittu hetki koitti, saattoi useita lapsia olla poissa, ja toisaalta ryhmässä oli joskus lapsia ryhmän ulkopuolelta. Otin melko pian tavoitteeksi rohkaista ryhmien omia ohjaajia ottamaan soittimet ja laulut osaksi ryhmän toimintaa silloinkin, kun en



ollut paikalla. Näin siirsin musiikin käyttöä samalla ohjaajien omiin käsiin. Tässä menettelyssä lapsen päiväkirja osoittautui erityisen tärkeäksi, koska useiden aikuisten havainnot samasta lapsesta tulivat samojen kansien väliin.

Päiväkirjan täyttämisen ongelmaksi muodostui päiväkodin ohjaajien intensiivinen arki. Siirtymätilanteet ja ryhmän hallinta vaativat ohjaajan täyden huomion. Merkintöjen tekeminen ajantasaisesti saattoi jäädä, ja jälkikäteen merkintöjä oli vaikea muistinvaraisesti täydentää. Molempien kohderyhmien ohjaajat totesivat, että välillä merkintöjä ”ei vaan tullut kirjattua”. Keskeistä havainnoinnin kannalta oli, että itse kirjasin mahdollisimman paljon havaintoja - myös ohjaajien kertomia - omaan tutkimuspäiväkirjaani. Päiväkirjan täyttämisessä tapahtui lisäksi ohjaajilla jonkinlaista ”väljähtymistä” kevään mittaan. Merkintöjä on enemmän kokemuksellisen osuuden alkuvaiheista. Tässä yhteydessä pohdin, oliko kokemuksellinen osio aikuisten kannalta liian pitkä. Kuitenkin lasten kannalta prosessi oikeastaan vasta pääsi alkuun, koska oli edettävä pienin askelin.

Päiväkodin arki rajoitti ohjaajien ja minun välitöntä reflektiota ja ajantasaisia palautekeskusteluja. Monen tilanteen purku jäi tekemättä välittömästi, koska lapsiryhmästä irtautuminen pieneksikään hetkeksi ei ollut ohjaajalle mahdollista. Lapsiryhmän keskellä keskusteleminen ei toiminut, sillä lapset tarvitsevat kaiken mahdollisen aikuisen huomion ja ajan. Palaverien sopiminen oli erittäin haasteellista. Yhden hoitajan irrottaminen kuormitti toista hoitajaa, koska tehtäviä piti siirtää. Tämä kiteytyi loppuhaastatteluissa:

*”Jos suunnittelu on toisilta pois, se kuormittaa.” (H2)*

Rauhoittava musiikki ei rauhoita, jos ympäristö on hyvin aktiivista ja dynaamista (Erkkilä 2014). Musiikkimaalaamisen aikana päiväkodin hälinä ja äänet veivät tehoa musiikin vaikutukselta. Ne lapset, joihin musiikki muutenkin yleensä vaikutti voimakkaasti, saivat musiikista eniten tukea elämykseensä. Tilaratkaisut olivat kompromisseja. Koko päiväkodin väki oli ihailtavan joustavaa, ja lapset sietivät olosuhteisiin nähden hyvin päiväkodin äänimaailmaa, joka kulkeutui pienryhmästä toiseen sermien yli. Äänieristetyin tilan järjestyminen olisi ollut tärkeää esim. musiikkimaalaamisessa ja monissa elämyksellisissä kuuntelutehtävissä. Koska yritys on suunnittelemassa uusia toimitiloja, tässä vaiheessa kehittämisprosessi palveli myös rakennussuunnittelua.

Lapsen yksilöohjaukseen ei käytännössä ollut kevään aikana mahdollisuutta.

Maaliskuussa pohdittiin, olisiko tulevaisuudessa tarjottava kodille mahdollisuutta, että lapsi saisi yksilöohjausta esim. hoitopäivän päättyessä, kun päiväkotitiimi tyhjenee ja toiset ovat ulkona. Lisäksi uusien tilojen suunnittelussa on mahdollista huomioida lapsilähtöisen yksilöohjauksen tarve ja erillisen rauhallisen tilan järjestäminen lapsen erityistarpeita varten.

Käytännön syistä ja ajankäytön hallinnan vuoksi olimme sopineet, että pitäydyn tässä ensimmäisessä prosessissa vain ydinryhmässä aktiivisena osallistujana. Lasten havainnointi oli merkittävä pohja suunnittelulle ja reflektiolle. Niinpä istuin usein havainnoimassa päiväkodin yhteisiä tilanteita ja tapahtumia. Tämän prosessin aikana mallintamista ja perehdyttämistä ei ollut mahdollista tehdä siinä määrin kuin ohjaajat olivat odottaneet kohderyhmän ulkopuolella, muissa lapsiryhmissä. Tätä kommentoitiin kyselylomakkeella.

Kuusi ohjaajaa totesi nähneensä minut vain havainnoimassa ja kirjaamassa muistiinpanoja. Yhteisen toiminnan ohjaamista ja lapsiryhmän haltuunottoa oli odotettu enemmän. Vierailuja ja osallistumista olisi toivottu toisissakin ryhmissä. (K2, K3, K8, K9, K12, K13.) Kiinnostusta aiheeseen oli, mutta ulkopuolisuuden kokemus tuli esille vastauksissa. Kaikki eivät tieneet, mitä kohderyhmän lasten kanssa oli tehty, eikä informaatio prosessin sisällöistä ollut tavoittanut ohjaajia varsinkaan toisessa rakennuksessa. Kaikille ryhmille olisi voinut vastaajien mukaan olla jotakin toimintaa sekä kirjallista materiaalia. Tämän vuoksi kokonaisuus oli jäänyt irralliseksi, ja tietoa kaivattiin enemmän. Kuitenkin koettiin, että prosessi vaikuttaa omaan ammatilliseen kehittymiseen jos ja kun tietoa asiasta saa enemmän. (K2, K4, K10, K11, K14.) Tämä kaikki kertoo lisäkoulutuksen tarpeesta.

*”Muu henkilökunta on jäänyt vaille tietoa. Jos halutaan muuttaa toimintaa, niin henkilökunnan pitää saada tietoa tutkimuksesta, sen tarkoituksesta, menetelmistä jne.” (K2)*

Loppuhaastattelu toi esiin myös pulman käytettävissä olevan ajan riittävyydestä kohderyhmässä. Kapo, Jenni ja Pike pohtivat, että läsnäoloa ja musiikkitoimintaa olisi voinut olla vielä enemmän. Parasta olisi ollut, jos musiikkitoimintaa olisi ollut päivän kuluksa kaiken aikaa sen sijaan, että tuokioita sovittiin etukäteen. Siten olisi syntynyt enemmän ajantasaista pulmatilanteiden mallintamista ja perehdyttämistä.

Myös yhteisiä keskusteluja ja syvempää yhteistä jakamista ohjaajat kaipasivat nykyistä enemmän. (H1, H2, H3.) Ohjaajat kyselivät, mistä tietoa sitten voisi saada tämän jälkeen lisää, koska on herännyt halu päästä syvemmälle ja ymmärtää mitä mikäkin menetelmä tarkoittaa. (H1, H2.)

*”Osa työntekijöistä pihalla kuin lumiukko. Enemmän tietoa koko henkilökunnalle.”(H2)*

Kritiikin antajat ovat oikealla asialla. On kuitenkin hyväksyttävä yhden prosessin rajallisuus ja se, että suuria askelia ei voi harpata heti. Kehittämistyön laajentaminen päiväkodin arjessa edellyttää kärsivällisyyttä ja pieniä askelia. Koko yhteisössä uuden menetelmän ja uudenlaisen toimintatavan hallittu koordinointi olisi edellyttänyt sekä henkilökunnan koulutuspäiviä että useamman kuin yhden ulkopuolisen osaajan jalkautumista arkeen. Eteneminen vauhdilla voi sokeuttaa niin, että näemme metsän mutta emme pieniä puita. Olen joutunut harjoittelemaan malttia ja pitkäjänteisyyttä: en voi muuttaa kerralla paljon.

Prosessin aikana selvittelin, olisiko minulla ollut mahdollisuutta tavata muuta henkilökuntaa koulutuksellisessa mielessä. Olisin ollut siitä kiinnostunut, samoin kuin heidän tarpeistaan ja toiveistaan. Kuitenkin henkilökunnan työajat ja työsuunnitelma rajoittivat paljon ohjaajien tapaamista. Keskusteluhetkien järjestäminen kuormitti hoitopäivän aikana, eivätkä ohjaajat olleet sellaiseen motivoituneita. Muuna aikana henkilökunnan kokoontumisten ja palaverien ohjelma oli valmiiksi tiivis. Ajankäytön ja arjen resurssin haasteeksi jääkin tulevaisuudessa, että mallintaja voisi liittyä päiväkodin arkeen kokopäiväisesti saatavilla olevana ylimääräisenä resurssina. Tällöin olisi mahdollista siirtää tietoa ja kokemusta välittömässä vuorovaikutuksessa sekä lasten että henkilökunnan kanssa. Tämä on arvokas ja merkittävä tulos seuraavaa projektia suunniteltaessa.

Pulma- ja ongelmakohdista nousee uusien kehittämisideoitten siemen. Työ jatkuu, ja oppivana työyhteisönä päiväkodin on mahdollista tarttua jo havaittuihin haasteisiin. Olen valmis jatkamaan kehittämistyötä ja aiheeni tutkimista lisää, pitkäjänteisesti ja tavoitteellisesti. Seuraavassa kehittämisprosessissa osa näistä pulmista on mahdollista ennakoida ja niiden haitat minimoida.

Kasvatuskumppanuuden näkökulma näyttäytyy arvokkaana mahdollisuutena kehittämistyön laajentamisessa. Kävi ilmi, että ryhmän ohjaaja tarvitsee aikaa sisäistääkseen uusien musiikillisten työkalujen hyödyn ja merkityksen. Tämän prosessin ollessa vielä kesken välineen tarjoaminen kotiin ei vielä toiminut. Ohjaaja ei kokenut olevansa valmis siihen. Koska ”ulkopuolisena tutkijana” en kuulunut päiväkodin juridiseen henkilökuntaan, minulla ei ollut suoraa kontaktia vanhempien kanssa. Kasvatuskumppanuuden ulottuvuus tuo kehittämistyöhön pidemmällä aikavälillä sekä perheen osallistamisen että hyvinvoinnin edistämisen näkökulmaa.

## 7.5 Tiedon levittäminen

Informaatio yrityksen ulkopuolelle päiväkodin toimintaideasta ja keskeisistä painotusalueista on merkityksellistä. Kun lapset huoltajineen tulevat tutustumaan taloon, he samalla pohtivat ratkaisua, tuleeko perheestä päiväkodin asiakas. Kehittämisprosessin aikana keskustelimme keinoista, joilla tutustuja voisi saada tarpeeksi yksinkertaisen ja selkeän käsityksen päiväkodista, sen erityispiirteistä ja toimintaideasta.

Laadin kevään aikana päiväkodille **posterin** (LIITE 6) talon toimintakulttuurista prosessiin ja kehittämisteemoihin liittyen. Totesimme esimiehen kanssa, että kasvatusalan keskeistä ammatillista sanastoa käyttämällä posterin sisältö ei voinut avautua asiakkaille eli lasten huoltajille. Siispä posterin vielä käännettiin ammattikieleltä kielelle, jota päiväkodin asiakasperhe saattoi ymmärtää riippumatta koulutustaustastaan. Tämä ”käännöstyö” oli avartava ja hyödyllinen. Samassa yhteydessä oivalsin, että kasvatuksen ja varhaiskasvatuksen sektoreilla on käytössä jonkin verran toisistaan poikkeavaa päällekkäistä sanastoa. Moniammatillisen yhteistyön kannalta tämä oli merkittävä havainto.

Esimiehen mukaan posterin lisäsi henkilökunnan sisäistä tietoisuutta osaamisensa ydinalueista ja työn painopisteistä. Hän suunnitteli kiinnittävänsä posterista tulostetun julisteen jokaisen tiimin omalle seinälle. Pienoisesityksiä asiakkaille ja yhteistyötahoille on myös tilattavissa edelleen samalla, valmiilla sähköisellä pohjalla, jonka jätin esimiehelle. Posterin on sekä julisteena että sähköisessä muodossa, ja se on ollut esillä jo kevään aikana kunnan päättäjien tiedotustilaisuudessa. Siinä

vaiheessa, kun päiväkodin kotisivut päivitetään, posterit ja sitä avaava diasarja on mahdollista liittää linkkinä kotisivuun.

Kehittämisen prosessin aikana syntyi useita hedelmällisiä keskusteluja päivähoitoon esimiesten sekä erityislastentarhanopettajan kesken, ja kiinnostus musiikkiterapian mahdollisuuksiin lisääntyi heillä muutamassa kuukaudessa. Muutamilla yksinkertaisilla esimerkeillä havainnollistin keskusteluissa, mitä musiikin hyöty voi olla tavallisessa arjessa ja ennaltaehkäisevässä työssä. Muistutin, miten tärkeää on, että kun erityisen tuen tarve todetaan, lapsella on oikeus ajantasaisesti saada tarvitsemansa tuki. Korostin, että terapiaa ei voi antaa ilman klinikon koulutusta. Kuitenkin arjessa on usein havaittavissa viitteitä siitä, että lapsi kenties hyötyisi musiikkiterapiasta. Tutkimuskeskukselle ohjaamisen kynnys saisi olla matala. Musiikkiterapia-arvioinnin raportti voisi olla oikotie taikka ainakin nopeampi polku oikeanlaiseen tukeen. Klinikasta on tietoa kentällä yllättävän vähän.

*”Kerroin ohjaajalle myös musiikkiterapian tutkimuskeskuksesta. Ehdotin, että ohjaaja keskustelisi toimintaterapeutin kanssa musiikin mahdollisista hyödyistä Jannen tukemisessa. Muistutin, että jos päiväkotia anoo jonotuspaikkaa keskukselle, perheen kanssa on tärkeää ensin keskustella. Myös perhe itse voisi varata jonotuspaikan arviointijaksolle, joka on maksuton. Annoin ohjaajalle keskuksen yhteystiedot.” (TPK)*

Konsultoivalla musiikkiterapia-arvioinnilla tuotetaan asiakkaan valmiuksista ja ongelmista lisätietoa, jota moniammatillinen työryhmä voi hyödyntää hoito- ja kuntoutussuunnitelman tekemisessä. Tarve voi liittyä myös asiakkaan diagnosointiin. (Ala-Ruona 2007, 18-19.) Musiikkiterapia-arviointi on monipuolinen mahdollisuus kartoittaa asiakkaan tilannetta myös silloin, kun perinteiset menetelmät eivät toimi. Se on asiakaslähtöinen toimintatapa, jossa tuotetaan tietoa musiikkiterapian mahdollisuuksista asiakkaan tukemiseksi. (Ala-Ruona 2014.)

Lapsen kuntoutussuunnitelmia laatiessaan sekä työryhmät että lapsen vanhemmat tunsivat lähes aina paremmin muita terapiamuotoja kuin musiikkiterapiaa, toteaa väitöskirjassaan Päivi Saukko (Saukko 2008, 11). Niin perheet kuin moniammatilliset tukiverkostot saattoivat tiedon puutteen vuoksi olla ennakkoluuloisia sekä musiikkiterapian mahdollisuuksia että sen vaikuttavuutta kohtaan (Saukko 2008, 81). Ammattilaiset ovat jo kauan osoittaneet huolensa teorian, tutkimuksen ja käytännön

välillä olevasta kuilusta, mikä on vain kasvanut ja laajentunut (Colwell & Webster 2011, preface). Kentällä tarvitaan musiikkiterapian tunnetuksi tekemistä sekä hyväksymistä, toteaa Kristen Mei Chase. Kasvattajat, vanhemmat ja moniammatillinen yhteisö tarvitsisivat tietoa ja vertailukelpoista faktaa musiikkiterapian ja sen arvioinnin hyödyistä. Musiikkiterapia ei saa arvostusta ja huomiota kuten muut rinnakkaiset, esim. fysio- ja toimintaterapia moniammatillisessa yhteistyössä. (Chase 2004, 29-30.) Tiedon puute ja ennakkoluulot ovat yksi syy siihen, että rikas ja käyttökelpoinen väline lapsen kasvun ja kehityksen tukemiseen on niinkin vähäisellä käytöllä.

Jos jollakin lapsella ilmenee erityistä pulmaa ja tuen tarvetta, tarvitaan mukaan ehdottomasti musiikkiterapeutin ammattitaitoinen näkökulma. Tällöin pelkkä musiikin terapeuttinen käyttö ei riitä. Yhtenä kehittämisprosessin tuloksena pidän tässä yhteydessä, että musiikkiterapian arvioinnin klinikkamahdollisuus nousi keskusteluihin ja tuli tätä kautta päivähoidon henkilökunnan sekä myös esimiestason tietoisuuteen. Kun harkitaan musiikkiterapiaa asiakkaan kuntoutusmuotona, suuri haaste on herättää luottamus moniammatillisissa yhteistyökumppaneissa sekä maksavalla taholla. Kuitenkin arviointijaksolle on mahdollista päästä veloituksetta, ja uskon että kynnyks lapsen ohjaamisesta klinikajonoon madaltui prosessin aikana.

Toimikauden päättyessä keväällä järjestettiin kunnan varhaiskasvatuksen koulutus- ja virkistyspäivä. Paikalle oli kutsuttu päivähoidon ohjaajat, päiväkotien esimiehet sekä perhepäivähoidon ohjaajat. Minut kutsuttiin sinne esittelemään kehittämistoiminnan ydinajatus sekä visioita toimintaidean merkityksestä lasten kesellä. Esiitykseni sisälsi lyhyen teoriaperustelun, peilaamista käytännön tarpeeseen sekä välähdyksiä työn tuloksista case-pohjaisesti. Kuulijakunta oli vastaanottavaista, ja kunnan erityislastentarhanopettaja ELTO kysyikin, olisinko käytettävissä mallin esittelijäksi myöhemminkin varhaiskasvattajien koulutuksissa.

Lähtiessäni tilaisuudesta kunnan varhaiskasvatuksen johtaja kiitti:

*”Kiitos. Tulin kosketetuksi. Olet todellakin lapsen asialla.”*

Tätä pidän yhtenä kehittämisprosessin tärkeänä tuloksena. Pienin askelin tietoisuus kentällä lisääntyy. Samalla musiikin terapeuttisen käytön merkitys ja uskottavuus lisääntyy.

Keskeisenä tuloksena pidän myös kunnan koulutoimenjohtajan ja joidenkin kollegoitteni lisääntynyttä kiinnostusta aiheeseen. Prosessin edetessä olen raportoinut suunnitelmista sekä visioista esimiehiäni. Muutamissa palaverissa kevään aikana kiinnostus oli laimeaa, mutta tiedon lisääntyessä on kiinnostuskin kasvanut. Viimeisimmässä tapaamisessamme koulutoimenjohtajan kanssa keskustelimme kehittämistyön jatkosta kasvatuksen kentällä. Uusia visioita ja uusia oppimisympäristöjä suunniteltaessa kunnassa koen nyt, että kehittämisprosessi päiväkodilla osui oikeaan ajankohtaan. Kentällä on tilausta ja tarvetta uusille välineille.

## 7.6 Visio tulevaan

Raportissani olen esitellyt yhden tutkimuksellisen kehittämistyön prosessin, jolla on selkeästi määritelty aloitus- ja päättymisajankohta. Prosessin loppu on samalla uuden alku. Onnistuessaan prosessi on kylvötyötä, jolla päiväkodin arjessa edelleen sisäistyvät ja kehittyvät ne käytänteet ja mallit, joihin puolen vuoden aikana on ollut mahdollista hieman kurkistaa. Oppivana työntekijänä kukin on itse vastuussa kehittämisen vaikutuksista tulevaisuudessa. Työyhteisön esimies vastaa henkilökunnan sitouttamisesta. Esimiehen näkemykset kokemuksellisen osuuden loppuhaastattelussa ohjaavatkin katsetta tulevaan:

*”Musiikin terapeuttisella käytöllä päiväkodissa voidaan mielestäni tukea lapsen oppimista ja kehitystä. Minua viehättävät erityisesti konkreettiset musiikin keinot, joilla voi helpottaa lapsen oloa erilaisissa pulmatilanteissa.*

*On monia eri lapsia, joista voi nähdä musiikin vaikutuksen. Kohderyhmässä pulmalapsia. On auttanut pysymään yhteisessä tekemisessä.*

*Mallien vieminen laajasti päiväkodin arkeen vie aikaa.*

*Olet tehnyt hyvin havaintoja ja sanoittanut niitä. Omalle toiminnalle sokeutuu, ja siksi on mielenkiintoista kuulla ulkopuolisen silmin ja korvin tehtyjä havaintoja. Olet ottanut erityisen hyvin huomioon päiväkodin arjen ja sopeuttanut oman toimintasi siihen.*

*Lyhyt aika, mutta paljon on tullut. Isoja asioita on lähtenyt liikkeelle. Nähtäväksi jää se, miten eri ihmiset jatkavat aiheen sisäistämistä.*

*Kannustan tiimejä ja yksittäisiä työntekijöitä eri menetelmien ja elementtien kokeilevaan käyttöön. Olet löytänyt oikeat kehittämiskohteet. Nyt kaikki voisi jatkua!”*

Seuraavassa vaiheessa palaan päiväkodille musiikkiterapian aineopintojen merkeissä. Sama kohderyhmä on nyt liitetty osaksi isompaa viisivuotiaitten ryhmää, jonka ohjaajien kanssa on jo sovittu seuraavasta prosessista: Sovellamme ryhmään musiikkiterapian menetelmänä Tarinasäveltämistä (Hakomäki 2004). Kun osa päiväkodin henkilökunnasta sisäistää musiikin terapeuttisen käytön mahdollisuudet arjessa, tulevana vuosina kehittämisidea pikkuhiljaa edelleen jalkautuu ja kylväytyy toimintakulttuuriin. Omakohtainen kokemukseni on, että myös musiikki-ihmisten on tärkeää laajentaa näkökulmaansa, ja Tarinasäveltämisen projektissa kohtaankin uudet ohjaajat. Mitä useampi aikuinen on tähän maailmaan kurkistanut, sitä enemmän se kantaa hedelmää työyhteisössä. Parhainta hedelmää syntyy henkilökunnan kouluttautumisen myötä.

Lapsiryhmien heterogeenisuus tänä päivänä on ongelma, jonka kanssa kamppaillaan lähes kaikissa kasvatus- ja opetusryhmissä. Tukitoimiin tarvitaan uusia välineitä. Välineitä ja resurssia ei saa ilman rahaa. Ennaltaehkäisevään työhön rahaa on vaikeaa saada ilman tutkimustuloksia. Parhaimmillaan musiikin terapeuttinen käyttö hyvin suunniteltuna ja sopivalla resurssilla sovellettuna käytäntöön voi kuitenkin säästää pitkällä aikavälillä paljon. Ennaltaehkäisevän työn taloudellisesta kannattavuudesta ovat tuoneet julkisuuteen näköalaa esimerkiksi THL (Gissler, Merikukka, Paananen, Ristikari & Rämö 2012; Rimpelä 2013), Valtionvarainministeriö (Sipilä & Österbacka 2013) että Lastensuojelun keskusliitto (LSKL 2014). Käytännön näyttöä ennaltaehkäisevällä työllä jo syntyneistä säästöistä raportoi marraskuussa Heinolan kaupunki. (YLE 2014). Jotta ennaltaehkäisevän tuen malli jalkautuisi lapsen parhaaksi, tietoisuus sen monipuolisista hyödyistä on tärkeää saada kentälle. Tähän kustannussäästöjen mahdollisuuteen kiinnitän raporttini avulla myös esimiesten ja kuntapäättäjien huomion. Perusteluista esitän yhteenvedon liitteiden muodossa (LIITE 8, LIITE 9).

Yhä jatkuviin opintoihini liittyen olen rakentanut ideamallia ja projektisuunnitelmaa, jota on tarkoitus laajentaa ja viedä käytäntöön. Jatkotutkimuksen kannalta katson aihetta kiinnostuneena. Koska ennaltaehkäisevästä tuesta on tutkimustuloksia ja teoriataustaa vähän, tarvitaan toimintatutkimusta tai laadullista pitkittäistutkimusta teoriaa ohjaavalla (Ala-Ruona 2015), toimintatutkimuksellisella otteella. Kun ideamalli on kentällä käytössä, narratiivisesta näkökulmasta voidaan kenties tuottaa



jopa uutta tietoa ja teoriaa. Tähän haasteeseen koen kutsumusta tarttua, ja kehittämistyön näkökulmasta opinnäytetyöni on ollut esiprojekti jatkosuunnitelmia varten. Projektisuunnitelma ja projektirahoitus ovat yksi vaihtoehto mallin kehittämiseksi ja testaamiselle kentällä. Uskottavuutta mallille saadaan teoriaperustelulla. Tarvitaan aikaa ja pitkäjänteistä työtä.

Seuraavia prosesseja varten on herännyt idea myös uudesta tuotteesta. Musiikkiterapeuttiselle äänitepankille olisi kentällä välitöntä tilausta. Prosessin aikana äänitepankkia kysyivät useammat tahot jo ostaakseen. Olen tekijänoikeussyistä kuitenkin tehnyt siitä tätä prosessia varten vain yhdet kappaleet, jotka eivät ole kopioitavissa. Markkinoilla olevat valmiiden oppimateriaalien äänitekoosteet eivät palvele musiikin terapeuttisen käytön ideaa, koska näytteet niissä ovat pääsääntöisesti lyhyitä, ja musiikin lajit vaihtelevat niissä paljon.

Minua on pyydetty tekemään ”musiikkiterapeuttinen työkalupakki” päivähoiton ja koulun arkeen pulmatilanteiden ratkaisemista tukemaan. Näkemykseni on, että yksiselitteistä työkalupakkia ei ole mahdollista tehdä, vaan tärkein pakki kehittyy vähitellen aikuisen sisällä – hänen kokemustaan ja lapsitietämykseen nojaten. Työkalupakin hankkimiseksi aikuinen joutuu itse näkemään vaivaa: opiskelemaan ja perehtymään tähän rikkaaseen kenttään, refleктоimaan itseään ja omaa toimintaansa sekä herkistämään omia tuntosarviaan. Työkalupakki-idea jalostan aineopintojen lopputyössäni koulutus-, perehdyttämis- ja mallintamispaketiksi.

Tulevaisuudessa haluan olla kehittämässä omalta osaltani *kasvatuskumppanuutta*, sitä yhteistyötä, millä lapsi ja perhe hyötyvät musiikin avulla tarjotuista ratkaisukeskeisistä malleista tavallisessa arjessaan. Useat kokemukset päiväkodilla prosessin aikana jo osoittivat, että pulmallinen tilanne saattoi laueta musiikin avulla. Lapsi myös ehdollistuu nopeasti. Toistuva, tuttu ja turvallinen ratkaisumalli on tärkeää varsinkin, jos lapsen maailma herkästi ”hajoaa”. Tämän välineen mallintaminen kodin käyttöön on ennaltaehkäisevää ja jopa korjaavaa perhetyötä. Siinä työssä tarvitsen kasvatuksen ja musiikkiterapian teorian lisäksi perheasiantuntijuuden osaamista.

## 8 Kehittämisen näkökulma – prosessin arviointia

Prosessia arvioidessani peilaan kokonaisuutta Timo Toikon ja Teemu Rantasen esittämään jaotteluun kehittämistoiminnan viidestä keskeisestä tehtävästä. Näitä ovat 1) perustelut, 2) organisointi, 3) kehittävä toiminta, 4) arviointi sekä 5) palvelun ja tuotteiden levittäminen. (Toikko & Rantanen 2009, 56-63.) Lisäksi tarkastelen prosessia eettisyyden, luotettavuuden ja vakuuttavuuden näkökulmasta.

Keskeisenä *perusteluna* prosessille oli lisävälineitten tarve lasten hyvinvoinnin tukemisessa. Ennaltaehkäisevän työn tarpeesta oli keskusteltu julkisuudessa, ja aihe oli ajankohtainen. Kehittämisprosessin alussa todettiin sekä ongelma välineitten riittämättömyydestä että visio ongelman yhdeksi ratkaisuksi musiikin terapeuttisen käytön avulla. Tarve koettiin konkreettiseksi, ja päiväkodin henkilökunta motivoitui lähtemään kehittämisprosessiin. Teoreettisena perusteluna olivat sekä lapsen hyvinvoinnin, varhaisen vuorovaikutuksen ja kasvatuksen että musiikkiterapian tutkimuksen tietoperusta ennaltaehkäisevän työn tarpeesta ja myös mahdollisuuksista kentällä.

*Organisoinnin näkökulmasta* oli ensin määriteltävä prosessiin osallistujat, toimintaympäristö sekä rajattava kohderyhmä. Alussa organisointi tarkoitti toimintasuunnitelmaa, jonka osallistujat eli päivähoidon esimiehet sekä kolme työntekijää hyväksyivät. Työntekijöiden rooli oli prosessissa määritelty alusta saakka, samoin oma osallisuuteni toiminnassa. Kehittämisen kannalta olennaiset yhteistyötahot, kunnan päättäjät sekä varhaiskasvatuksen johto olivat alusta saakka tietoisia suunnitelmasta. Työn edetessä organisointia tarvittiin edelleen, jotta voitiin ohjata prosessia alkuperäisten tavoitteiden ja kehittämistehtävän suunnassa. Sivuspiraaleista toteutettiin ne, mitkä olivat koko prosessia tukevia ja sen kannalta merkityksellisiä. Organisointiin kuului myös työn mielekäs ja realistinen rajaaminen sekä kokonaisuuden hallinta.

*Toteutuksen eli kehittävän toiminnan* aikana ideointiin palattiin yhä uudestaan. Sitä tarkasteltiin ja laajennettiin uusista näkökulmista. Keskeistä oli teematyöskentely ja lapsilähtöisyys. Toimintaa jouduttiin priorisoimaan, koska kaikkiin tarpeisiin ei voitu vastata yhden vaiheen aikana. Siksi jatkosuunnitelmiakin on jo kehitteillä. Toteutus sekä menetelmät rajattiin ja kohdennettiin alussa mahdollisimman tarkasti.

Haastatteluista, havainnoinnista ja reflektiokeskusteluista saadun välittömän palautteen avulla toteutusta muutettiin ja sopeutettiin kehittämistehtävän suunnassa. Prosessiin liittyi myös pohtiva ja analysoiva jakso kokemuksellisen osuuden keskivaiheilla, mikä oli perustana prosessin loppuvaiheen suunnitteluun sekä hallittuun kokoamiseen. Dokumentaatio kerättiin aineistotriangulaatiolla. Kuva- ja videotallenteet tukivat päiväkirjamerkintöjä, joihin litteroitiin myös kehityskeskusteluja ja reflektiota. Lisäksi haastattelut sekä kyselylomakkeet olivat keskeistä aineistoa ja perustaa tulosten analyysille ja tulkinnalle.

*Arviointi* suuntasi koko kehittämisprosessia. Prosessiarviointi auttoi tarkentamaan ja muuttamaan sekä välitavoitteita että keskeisiä toimintatapoja. Yhtenä tavoitteena oli tuottaa tietoa musiikin hyödyistä lasten arjessa. Myös raportoinnin arviointi oli keskeistä, sillä kehittämistyön tulokset on tarkoitettu hyödynnettäviksi. Tiedottamisen oli oltava tämän kaltaisessa työssä luotettavaa, rehellistä, perusteellista ja huolellista. Arvioitavina olivat lisäksi aineistonkeruun menetelmät sekä analyysin ja tulosten luotettavuuteen ja eettisyyteen vaikuttavat seikat (Heikkilä ym. 2008, 46). Sisäinen arviointi merkitsee refleктоivaa työotetta, ja prosessin aikana tapahtuikin tulkinnallista, kvalitatiivista arviointia, prosessievaluaatiota (Anttila 2007, 96, 108, 111). Prosessissa työyhteisö oli itse oman toimintansa arvioijana, kehittäjänä ja keskeisenä toimijana. Työyhteisö oli keskusteleva ja vuorovaikutteinen, ja siellä vallitsi demokraattinen ja reflektiivinen työkuultuuri. Musiikin käytön suunnitelmallinen lisääminen lapsen kasvua tukevasta näkökulmasta oli samalla työyhteisön osaamisen ja kyvykkyyden lisäämistä ja laajentamista. Arvioitiin myös, onko henkilökunta sisäistänyt musiikin terapeuttisen käytön merkityksen omassa työssään, ja haluaako jatkaa siihen perehtymistä ja sen hyödyntämistä edelleen. Tästä pitkäjänteistä vastuuta ottaa esimies.

*Palvelun ja tuotteiden levittäminen* osoittautuu selkeästi prosessin jatkotavoitteeksi, ja tätä näkökulmaa olen avannut tarkemmin luvuissa 7.5 ”Tiedon levittäminen” sekä 7.6. ”Visio tulevaan”. Oman kehittämistyöni jatkomahdollisuuksia olenkin jo selvittämässä muutamilta tahoilta sekä esimiesteni kanssa yhteistyössä. Kunnan päättäjien tietoisuuteen olen vienyt ja vien edelleen visiota hyödyistä – myös taloudellisista. Sivistystoimen johdon kanssa on vireillä kehittämistyön jatkosuunnitelma. Musiikkiterapian koulutuksessa olen laatimassa koulutus- ja

mallintamispakettia musiikkiterapeuttisen työkalupakin jalkauttamiseksi kentälle. Näillä kehittämistyön ”esiprojekteilla” luon perustaa saman saran kyntämiselle tulevana vuosina.

Hyvienkin käytänteiden jalkauttaminen kentälle saattaa olla haasteellista, ja organisaatiorajojen ylittäminen ja asiantuntijoiden verkostoituminen olisi tärkeää (Toikko & Rantanen 2009, 172-17). Hyvien käytäntöjen istuttamisessa uusiin työympäristöihin käyttökelpoisuus tarkoittaa tulosten hyödynnettävyyttä. Kuitenkin on muistettava korostaa jokaisen työorganisaation ja kehittämisprosessin ainutkertaista luonnetta. Uusien asioiden hyödyntämisessä on kyse oppimisprosesseista, ja käytännöt leviävät pikkuhiljaa. Tulosten siirrettävyys tuo lisäarvoa kehittämistoiminnalle. (Toikko & Rantanen 2009, 125-126, 159.) Moniammatilliseen verkostoitumiseen on jo tässä vaiheessa tullut avauksia, ja konsultaatiopyyntöjä on tullut varhaiskasvatuksen kentältä. Verkostoitumisen kenttä ehti avautua, ja tiedon levittäminen alkoi keväällä toiminnallisen osuuden loppuvaiheessa jatkuen edelleen.

Työyhteisölähtöisessä prosessikehittämisessä tarkastellaan *organisaation perustehtävää* (Seppänen-Järvelä & Vataja 2009, 46). Tässä tapauksessa kyse oli varhaiskasvatuksen kentästä ja päivähoitotyön perustehtävästä: lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukemisesta. Työyhteisön, työtapojen ja menetelmien arviointi sekä työntekijöiden itsereflektointi johti mielekkääseen ja hedelmälliseen kehittämistoimintaan. Kun käynnistettiin suunnitelmallinen, tiedostettu kehittämisprosessi, arvioivaa työtettä tarvittiin koko prosessin ajan. Samalla arvioitiin, oliko työntekijä oivaltanut musiikin merkityksen ja hyödyn lapsen hyvinvoinnin edistämiseksi, ja miten prosessi voisi toimia ja jatkua käytännössä. Parhaimmillaan hedelmällinen ja rakentava työyhteisön arviointi johtaa edelleen kehittämistyön jatkumoon.

Kun kohderyhmässä oli pieniä lapsia, *eettisyyden näkökulma* oli erityisen herkkää aluetta. Huoltajia informoitiin ennen kokemuksellisen osuuden alkamista prosessin sisällöistä. Samalla he allekirjoittivat luvan lapsen osallistumisesta. Haastattelujen, päiväkirjojen, videotallenteiden ja valokuvien säilyttämisessä oltiin tarkkoja, ettei materiaali päässyt ulkopuolisten käsiin. Jo siinä vaiheessa, kun aineistoa alettiin keräämään, tunnistetiedot muutettiin koodeiksi, joita ei voinut liittää lapseen tai

perheeseen. Osallistujat ja huoltajat tiesivät, että osallistuminen on vapaaehtoista, ja että osallistumisen voi halutessaan keskeyttää. Keskeyttäjiä ei ilmaantunut.

Kun kehittämistoiminnalla pyritään mahdollisimman hyviin tuloksiin, tulosten arvioinnissa vaarana on liian optimistisen kuvan antaminen. On pyrittävä jo eettisistä syistä välttämään virheellisiä tulkintoja. Rajatussa yhteisössä joudutaan lisäksi tasapainoilemaan koehenkilöiden anonymiteetin sekä kehittämisprosessin avoimuuden välillä. (Toikko & Rantanen 2009, 128.) Lähtökohtana on sekä asiakkaitten että työntekijöiden hyvinvoinnin parantaminen. Henkilön yksityisyyden suojaaminen sekä henkilötietojen turvaaminen on ensiarvoisen tärkeää. Tutkiva kehittäminen nojautuu aikaisempaan tutkimustietoon, asiasta saatuihin käytännön kokemuksiin sekä ammattilaisten kokemustietoon sekä hiljaiseen tietoon. On tarpeellista arvioida lähteiden luotettavuutta, jolloin lisätään eettistä turvallisuutta. (Heikkilä ym. 2008, 44-45.) Tulosten raportoinnissa kiinnitin erityistä huomiota siihen, etteivät tulokset tulisi liian kauniiseen valoon. Kritiikin ja pulmakohtien kuvaaminen oli keskeistä sekä jatkosuunnitelmien että raportin uskottavuuden kannalta. Keskeisin tavoite on kuitenkin ollut alusta saakka lapsen hyvinvoinnin tukeminen, mikä on eettisesti kestävä ja turvallinen lähtökohta kehittämiselle.

Aikuisen havainnointiin lapsesta vaikuttavat useat muuttujat. Eri aikuisilla on erilainen tausta, arvomaailma ja etiikka sekä odotukset lapsesta ja kasvatuksesta. Kunkin voimavarat ja elämäntilanteet vaihtelevat. Taustalla vaikuttavat lisäksi päiväkodin tavoitteet sekä vanhempien arvot ja odotukset. Lapsitietämys on rinnalla kulkemista, havainnointia, lapsen identiteetin ymmärtämistä sekä lapsen lähipiirin ja ympäristön hahmottamista ja tuntemista. (Rönkä ym. 2009, 94, 120.) Kun havainnoinnin kohteena oli lapsi, tapahtui aineistonkeruussa jatkuvaa tulkintaa. Tulkinnessa havainnoitsijoiden vankka työkokemus ja lapsitietämys sekä moniammatillinen koulutus olivat lisäämässä havaintojen luotettavuutta.

*Luotettavuuden eli reliäabeliuden* ja samalla eettisyyden lisäämiseksi prosessissa samaa lasta havainnoi useampi kuin yksi aikuinen, ja analyysivaiheessa luotettavuutta mitattiin havaintojen samansuuntaisuudella. Raportti näytettiin puhtaaksikirjoitusvaiheessa päiväkodilla, ja analyysivaiheessa tulokset käytiin läpi yhdessä päiväkodin esimiehen kanssa. Näin varmistettiin yhdenmukainen näkemys

prosessin kulusta ja kehittämistyön vaikutuksista. Luotettavuutta lisättiin tarkastelemalla ilmiöitä vankan teorian valossa.

Reflektiivinen kehittämistoiminta edellyttää prosessin aikana ilmiöiden uudelleen hahmottamista sekä avointa vuorovaikutusta kaikkien osallistujien kesken (Toikko & Rantanen 2009, 53). Reflektiosta muodostui kehittämisprosessissa keskeinen luotettavuuden osatekijä (Toikko & Rantanen 2009, 82). Prosessin suunnittelu lähti toiminnan kehittämisen näkökulmasta, jolloin alkuperäisenä pyrkimyksenä ei ollut hakea absoluuttista, eksaktisti mitattavaa totuutta. Samankaltaisen prosessin käynnistäminen on kyllä mahdollista toistamiseen, mutta eri lapsiryhmässä prosessin kulku ei mitä suurimmalla todennäköisyydellä tule olemaan samanlainen toista kertaa.

Laadullisessa prosessissa *objektiivisuus korvautuu vakuuttavuuden* näkökulmalla. Kun on kyse ihmisistä, tietoon liittyy aina subjektiivisuus. Tulokset ovat usein perusteltuja tulkintoja – eivät objektiivisia tosiasioita. (Toikko & Rantanen 2009, 127.)

Vakuuttaminen edellyttää aineiston keräämisen ja analysoinnin huolellista ja läpinäkyvää kuvaamista sekä epävarmuustekijöiden esiin tuomista. Osallistujien sitoutuminen kehittämisprosessiin lisää vakuuttavuutta. (Toikko & Rantanen 2009, 122-124.) Pyrittäessä tulosten validiteetin, pätevyyteen, on prosessin vaiheet ja kulku kuvattava mahdollisimman tarkasti. Luotettavuuteen päästään, kun olosuhteet ja tulkintoihin mahdollisesti vaikuttavat tekijät kerrotaan totuudenmukaisesti. (Hirsjärvi ym. 2004, 217.) Läpinäkyvyys aineiston raportoinnissa oli merkityksellistä. Raportointivaiheessa työstä tuli laaja ja sivumäärä kasvoi suureksi. Vakuuttavuuden näkökulmasta se on kuitenkin perusteltua.

Tutkimuksellisen kehittämistyön kriteerit sekä kehittämistyön viisi keskeistä tehtävää täyttyvät prosessissa. Nyt ajattelen kuitenkin, että tarvittiin tämä ”esiprojekti”, jotta varsinainen suunnitelmallinen ja pitkäjänteinen kehittämistyö voi jatkua. Mikäli henkilökunta on pysyvää, kehittämistyön hedelmät alkavat jalkautua päiväkodin käytänteisiin pikkuhiljaa tulevaisuudessa. Kehittämisprosessi soveltuu täysin käytäntöön, arjen perustyöhön lasten keskelelle. Lisäksi työssä voidaan nähdä päivähoidon ja koulujen ennaltaehkäisevän työn kehittämisvisio, joka parhaimmillaan jalkautuessaan useisiin kouluihin ja päiväkoteihin palvelee myös alueellista

kehittämistä. Tämä jättää minulle tutkijana uuden haasteen: Lisää tutkimuksellista kehittämistä ja lisää aikaa!

Kehittämisidea opinnäytetyössäni on tuore. Ennaltaehkäisevästä työn kokemuksia kasvatuksen kentällä on hyvin vähän raportoitu aikaisemmin. Ideamallin uutuusarvoksi voitiin lukea, että musiikin terapeuttista käyttöä sovellettiin ennaltaehkäisevän tuen välineeksi nelivuotiaan lapsen kasvun ja kehityksen tukemisessa. Nähtäväksi jää, muodostuuko työn pohjalta myöhemmin interventio- ja innovaatiotoimintaa. Prosessissa mallinnettiin uutta toimintaideaa kasvatustyöhön. Jatkossa on luontevaa ja tarpeellista laajentaa ideaa edelleen kasvatuskumppanuuden työkaluksi.

## 9 Johtopäätökset ja pohdinta

Musiikki on väline, jolla tuetaan lasta käytännönläheisesti ja mutkattomasti tavallisessa arjessa. Oikein valjastettuna musiikin emotionaaliset, keholliset, kognitiiviset sekä sosiaaliset vaikutukset voivat olla hyödyksi lapsen kasvuille, kehitykselle ja oppimiselle myös ennaltaehkäisevässä työssä. Tätä kaikkea on mahdollista tukea musiikin terapeuttisella käytöllä. Professori Kärnä kehottaa ammattikasvattajia entistä enemmän hyödyntämään työssään musiikkia, totesin jo teoriaosuuden luvussa 2.2 (Kärnä 2013). Päiväkodin kehittämisprosessi lisäsi motivaatitani ja uskoani: työtä kannattaa jatkaa.

### 9.1 Johtopäätökset

Prosessi tuotti pienessä mittakaavassa näkyvää hedelmää. Musiikin käytännölliset välittömät hyödyt näkyivät yksittäisen lapsen ja lapsiryhmän arjessa. Mallintavassa ja reflektioivassa työtavassani näyttää toimivan lapsilähtöinen, sensitiivinen ja spiraalinomainen eteneminen. Merkityksellistä oli rohkeus tarjota riittävän yksinkertaisia ja pieniä elementtejä lapsen käyttöön. Selkeimmin nousivat esille tuloksista lapsen onnistumisen ja ilon kokemukset sekä minäkuvan ja tunnetaitojen tukeminen. Itsehallinnan ja tarkkaavaisuuden säätelyä sekä ryhmätaitoja voitiin harjoittaa musiikin keinoin.

Taulukko 2. Yhteenveto prosessin keskeisistä tuloksista

MENETELMÄ	ANALYYSIN NÄKÖKULMA	PROSESSIN MERKITYS
<b>HAASTATTELUT</b>	Merkitys lapsen ja ohjaajan näkökulmasta. Vaikuttavuus kohderyhmässä.	Oivallusta musiikin hyödyistä ja käyttökelpoisuudesta lapsiryhmän arjessa. Rohkeutta uuden välineen kokeilemiseen ja käyttöön pulmatilanteissa. Oppimisen halu musiikin käytön lisäämiseksi.
<b>HAVAINNOINTI: PÄIVÄKIRJAT</b>	Välittömät vaikutukset lapseen ja lapsiryhmään.	Välittömiä hyötyjä yksittäisillä lapsilla: Tarkkaavaisuuden säätely, itsehallinta, ryhmä- ja tunnetaidot.  Ryhmän hallinnan keinoja pulmatilanteisiin. Ryhmädynamiikan säätely, lapsen roolin muuttaminen.  Turvaa, iloa, onnistumisia, elämyksiä. Osaamisen ja osallisuuden kokemus.
<b>KYSELYLOMAKE</b>	Vaikuttavuus kohderyhmän ulkopuolella ja toimintakulttuurissa.  Prosessin arviointi, pulmakohtien kartoittaminen seuraavia prosesseja varten.  Ammatillinen reflektio.	Kiinnostuksen ja ammatillisen itsereflektion herääminen.  Työkuorman keventämistä uusien välinein: Ryhmän hallinta ja siirtymätilanteet.  Soittimien ja musiikkimateriaalin käytön lisääntyminen.  Joitakin mallinnettuja menetelmiä käyttöön.  Merkitys verrattain vähäinen ryhmän ulkopuolella. Rajoittavana tekijänä käytettävissä oleva aika sekä päiväkodin tiivis arki.
<b>REFLEKTIOKESKUSTELUT</b>	Reflektio. Ammatillisen kehittymisen näkökulma.	Syvällistä pohdintaa. Oivalluksia musiikin merkityksestä ja aikuisen vastuusta arjen valinnoissa.



Tulokset seuraavat kehittämistyön alussa määritellyjä teemoja (ks. 41). Myös muutoksia toimintakulttuurissa ja käytännön ratkaisuissa tapahtui. Syntyi oivallusta, ammatillista itsereflektiota ja uuden oppimista. Parhaimmillaan prosessi kannattelee tulevia kuukausina ja vuosina yhä enemmän, monipuolisesti lasta hänen tulevissa askelissaan. Pidemmän ajan kuluessa vasta voidaan nähdä, miten yksittäisen lapsen polku kehittyy suhteessa musiikin terapeuttisten elementtien käyttöön, käytön jatkuvuuteen sekä siitä saatuihin hyötyihin. Kehittämisen ydin on työntekijän sisällä.

Päätavoitteena oli uuden toimintaidean mallintaminen ja tarkoituksena sen perustelu ja esittely. Kerätyn aineiston perusteella alkuperäisten tavoitteiden suunnassa oli edetty. Sivuspiraalit, pulmakohdat ja kritiikki avasivat näköalaa ja loivat pohjaa jatkosuunnitelmille. Suurten askelten harppominen ei kanna pitkälle, eikä kaiken kattavia taikasanoja ole hallussa kenelläkään. Etenemisessä tarvitaan aikuisten hienovaraista ja herkkää havaintokykyä, taitavia tuntosarvia ja omaa reflektointikykyä. Musiikki itsessään motivoi lasta, ja musiikin terapeuttinen käyttö on luontevasti sovellettavissa päiväkodin arkeen.

Sekä päivähoidon että perusopetuksen kentällä musiikin terapeuttinen käyttö voi tukea pienen lapsen kasvua ja kehitystä kokonaisvaltaisesti. Suurin este tämän ainutlaatuisen välineen käytölle on tiedon ja uskalluksen puute. Valmiita työkaluja ei ole annettavissa kenenkään käyttöön, vaan sisäinen motivaatio, ennakkoluulottomuus ja oivallus ovat avaimia musiikin terapeuttisen käytön hyödyntämiseen. Motivaatio johdattaa tiedon ja teoriataustan äärelle. Musiikkitietämystä kasvatuksen ammattilaisten keskuudessa on syytä ja mahdollista lisätä. Tarvitaan rohkeutta ja tahtoa toimia toisin ja kokeilla uutta. Myös mallintamista ja konsultaatiota tarvitaan kentällä.

## 9.2 Pohdinta

Teoriaosuus raportissani on varsin laaja ja perusteellinen. Prosessin aikana se edelleen muotoutui, ja aineksesta valikoitui lapsen näkökulmasta relevantti tieto ja tutkimustausta. Huomasin käyväni vuoropuhelua luvuissa 2 ja 3 esittelemäni tietoperustan kanssa yllättävinä hetkinä tätä polkua kulkiessani. Yhä uudelleen palasin lähdekirjallisuuden äärelle.

Emotionaalisen saatavillaolon teoriassa keskeistä on, että aikuinen vastaa lapsen tunteisiin ja antaa tilaa lapsen aloitteellisuudelle (Salo & Flykt 2013). Tämä nousi käytäntöön ja osoittautui merkitykselliseksi vaikeasti hallittavan lapsen kohdalla. Itsesäätelytaitojen kehittämisessä on kyse vuorovaikutussuhteista ja hyväksytyksi tulemisesta (Poikkeus 2011), ja keskeinen osa itsesäätelyn tukemista ovat tunteet (Saarikallio 2014). Käytännössä totesimme päiväkodilla lapsen tunteiden mittaamisen pulman, mihin viittasin teoria- ja tulososiossa (Erkkilä 2014). Varhaisen vuorovaikutuksen teorialat (Sinkkonen 2008; Tuomi 2014; Dunderfelt 2010, 2011) korostavat sensitiivisyyttä ja reflektiota sekä ennakoitavuuden, turvan, leikin ja ilon merkitystä. Näihin haasteisiin on mahdollista vastata musiikin keinoin, lapsilähtöisyyden ja leikin kautta.

Lapsen hyvinvointiin vaikuttaa merkittävästi ympärillä oleva toimintakulttuuri (Rönkä ym. 2009) ja ympäristön taholta lapseen kohdistuvat odotukset (Eerola-Pennanen 2013). Musiikilla voidaan tuottaa onnistumisen elämyksiä, ja lapsi saa konkreettista myönteistä palautetta (Ahonen 1993). Systemaattisella, tavoitteellisella ja pitkäjänteisellä harjoittamisella voidaan parantaa toimintakykyä ja arjesta selviytymistä (Hämäläinen ym. 2006). Kehittämistä tarvitaan kaikkialla (Ojasalo ym. 2009; Heikkilä ym. 2008), ja oppimisympäristöjä kehittämällä sekä uusia välineitä hyödyntämällä me voimme osaltamme tulevaisuudessa vastata sekä Luntamon (2013) että Rimpelän (2011) huoleen kipuoireilevasta ja kuormittuneesta lapsesta. Aikamme valtavan informaatio- ja viriketulvan keskellä ammattilaiselta kysytään rohkeutta pelkistää, hiljentää ja rauhoittaa – tarjota lapselle pieniä, levollisia elämyksiä ja arjen yksinkertaisuutta. Mielenkiintoinen tematiikka syntyy siitä, että edellä ja aiemmin raportissani esitettyjen teorioiden taustat ovat monilta eri tieteenaloilta – ja nämä kaikki kohtasimme päiväkodin kehittämisprosessin aikana. Tällä mielenkiintoisella ja moniulotteisella maaperällä on mahdollista löytää toimiva ja joustava malli tukea lasta. Tarvitaan tiedonhalua ja laskeutumista lapsen tarpeiden tasolle.

Kun esittelen musiikin terapeuttisen käytön hyötyjä ennaltaehkäisevän tuen välineenä, haluan korostaa, että se ei sulje pois varsinaisen musiikkiterapian tarvetta ja hyötyä. Lapsen hädän oikeanlainen tunnistaminen on erityisen tärkeää, totesin jo raporttini alussa (Peltonen 2004). Vaikka itse käytän musiikkia terapeuttisesti hyvin

moneen, koen suurta vastuuta siitä, etten ilman klinikon ja terapeutin koulutusta ryhdy hämmentämään asioita, joita en hallitse. Vaikka me olisimme kuinka ammattilaisia musiikin käytössä, se ei riitä, kun lapsen pulmat ovat erityisiä. Jos jotain suurta lähtee aukeamaan, kuka ”hoitaa homman” loppuun? Erityisemmän tarpeen tunnistaminen on lapsitietämystä.

Prosessin aikana olen nostanut keskusteluun klinisen musiikkiterapian mahdollisuudet auttaa lasta. Arviointijakson avulla moniammatillinen suunnitelma tukitoimista hahmottuisi ja useamman lapsen polku selkiytyisi. Lapsen tukeminen on niin kokonaisvaltaista, että näkökulman olisi oltava yhtä aikaa sekä psykologinen, kasvatuksellinen, terapeutin että opetuksellinen. Näkemykseni on, että musiikkiterapeuttien klininen osaaminen tulisi saada ammattikasvattajien ulottuville ajantasaisesti. Useiden lasten pulmiin olisi mahdollista tarttua tämän joustavan ja moneen taipuvan tukimuodon avulla. Osaa lapsista musiikkiterapeutti voisi auttaa ja tukea, kun lapsi vasta odottaa tutkimuksiin pääsyä tai diagnoosia. Tämä visio on yksi kantava ajatus jatkosuunnitelmissani.

Raportoinnin näkökulmasta katson rajoittavaksi tekijäksi, että musiikin ennaltaehkäisevästä käytöstä on löydettävissä kovin vähän aiempaa dokumentaatiota. Tukitoimiin kentällä on vaikeaa saada rahaa ja resursseja, ellei ole tutkimustuloksia. Tutkimuksen ja rahoituksen paradoksiin viittasin jo raportissani aiemmin (ks. 28-29). Ennaltaehkäisevän työn sarkaa kyntäessään tutkija joutuu tekemään pyyteetöntä työtä, osin intuitionsa varassa. Uskottavuuden ongelmaan törmää erityisesti silloin, kun kentällä on tiedon puutetta käytettävistä välineistä, tässä tapauksessa musiikin terapeuttisista mahdollisuuksista. Opinnäytetyöni raportoinnissa pidin haasteena saada se täyttämään uskottavuuden ja vakuuttavuuden kriteerit.

Koen olevani se ”Tutkiva opettaja”, josta Anneli Niikko puhuu artikkelissaan kirjassa Ikkunoita tutkimusmetodeihin. Olen kiinnostunut kehittämään työtä lasten kesellä tavalla, joka on ollut perinteisten tutkijoiden sekä kunnan päättäjien ulottumattomissa. Haluan ottaa pöydälle tarkasteltavaksi solmukohtia, joihin haluan etsiä ratkaisuja ideoimalla uudenlaista toimintamallia päiväkotien ja koulujen arkeen. Haluan kiinnittää kasvattajien ja päättäjien huomion siihen, mitä on arvokasta opettaa ja miksi. (Aaltola & Valli 2007, 212-227.) Vaikka olen herätellyt keskustelua

taloudellisen säästön mahdollisuudesta, vielä tärkeämpää ennaltaehkäisevässä työssä on lapsi ja lapsen hyvinvointi. Sitä viestiä haluan opinnäytetyölläni välittää kentälle ja päättäjille.

Kun kentällä tunnistaa tuen tarpeen, mutta välineet ovat riittämättömiä, se synnyttää halun kehittää uutta. Musiikkiin välineenä minun on helppo tarttua, koska työssäni lasten keskellä olen yhä uudestaan todennut sen hyödyt ja monipuolisuuden. Aiempi kokemukseni on pääasiassa kouluikäisten lasten ryhmistä ja nyt olen astunut varhaiskasvatuksen alueelle. Tämä on merkityksellistä ennaltaehkäisevän tuen näkökulmasta, koska useimpien kasvuun, kehitykseen ja oppimiseen liittyvien pulmien merkit on havaittavissa lapsessa jo ennen kouluikää. Mitä varhaisemmassa vaiheessa lapsi saa tukea, sitä matalampaan aalokkoon hän kenties joutuu (Kettunen 2013). Koska ongelma ennaltaehkäisevän työn välineitten riittämättömyydestä on noussut esille julkisuudessa, totean tässä yhteydessä, että aihe on yhteiskunnallisestikin merkittävä ja palvelee alueellista kehittämistä.

Omaa työtäni tarkastellessani pohdin yhä uudestaan, teenkö tämän kaiken lapsen parhaaksi. Ensimmäisen eettisen ratkaisun olen tehnyt jo valitessani tutkimusaihetta (Hirsjärvi ym. 2004, 26). Olen lähtenyt prosessiin nöyrin mielin: kukaan ei voinut etukäteen ennustaa, hyötyykö juuri tietty lapsiryhmä tai yksittäinen lapsi prosessista. Joidenkin lasten kohdalla vastaus voi jäädä lopulliseksi kysymysmerkiksi. On muistettava, että puolessa vuodessa pienten lasten keskellä oli mahdollista astua vain pieniä askelia. Moni prosessi vasta käynnistyi. Ideat ja oivallukset jäivät kypsyään ohjaajien mielissä, ja niiden sisäistämisen kautta kehittämistyö jatkuu arjessa. Jos yhdessä lapsiryhmässä hyödyt olivat selvästi havaittavia, se ei tarkoita, että seuraava ryhmä hyötyy yhtä varmasti. Prosessissa pyrin ideoiden havainnollisuuteen ja käyttökelpoisuuteen.

Opinnäytetyöni alkuperäisenä motiivina oli pyrkimys hyvään vaikutukseen osallistujien keskuudessa. Lapselle se tarkoittaa henkilökohtaisen, lapsilähtöisen tuen lisäämistä onnistumisen kokemusten ja yhteisöllisyyden avulla. Aikuisille se tarkoittaa mahdollista työkuorman keventämistä ja työn mielekkäämpää suunnittelua. Prosessin seuraavissa vaiheissa parhaimmillaan toimivia käytännön välineitä voidaan myös tarjota ja mallintaa kotiin, perheiden arkeen. Samalla tuetaan vanhemmuutta ja perheiden osallisuutta kasvatuskumppanuuden näkökulmasta.

## 10 Lopuksi

Kentällä on yhä paljon tiedon puutetta, ja konsultaatiotyötä tulisi tehdä aktiivisesti. Äänitorvena oleminen yhä uusille kohderyhmille vaatii pyyteetöntä työtä – silti työ on kaiken tämän arvoista. Lapsi on kaiken sen työn arvoinen.

Joskus lapsen vanhemmat hyvästä tahdostaan huolimatta ovat neuvottomia. Puuttuu tieto, mistä apua voisi hakea. Silloin vastuu hyvistä valinnoista on ammattilaisella. Lapsella on oikeus aikuiseen, joka pitää hänen puoliaan. Lapsella on oikeus oppia, ja aikuisen tehtävä on auttaa häntä löytämään maailmasta iloa ja kauneutta. Lapsi on oikeutettu aikuisen välittävään, turvalliseen läsnäoloon. Kiire on vuorovaikutuksen vihollinen, ja jokainen lapsi tarvitsee kohtaamista. Pienellä lapsella itsellään ei ole mahdollisuutta valita. On yhä enemmän lapsia, joiden elämässä syystä taikka toisesta oma välittävä, turvallinen aikuinen onkin päiväkodissa. Jokainen kohtaaminen päiväkodilla on merkityksellinen.

Musiikilla on aivan erityiset mahdollisuudet rakentaa ihmistä ja tuoda sisältöä elämään. Varhaiset musiikkikokemukset vaikuttavat läpi elämän, ja varhaiskasvatuksen vuosina musiikilla voidaan vaikuttaa lapsen minäkäsitykseen. (Hongisto-Åberg ym. 1993, 3, 9.) Tähän liittyy päivähoidon esimiehen pohdinta loppupalaverissa: Kun musiikkia pidetään paljon esillä arjessa, tarjotaan runsaasti musiikkiaineistoa lapsen käyttöön. Tämä osoittautuu valtavaksi pääomaksi lapsen sisäisessä maailmassa. Päiväkodin yhteisissä toivelaulutuokioissa lapset esittävät laulutoiveita joskus pitkienkin aikojen takaa. Laulut ovat jääneet elämään heidän mielissään – ja niihin on turvallista palata. Laulut kiinnittävät heidät kahteen merkittävään kontekstiin: päiväkodin toisiin lapsiin sekä turvallisiin aikuisiin.

Sain liittyä tämän päiväkodin arkeen noin puolen vuoden ajaksi. Tulin vaikuttuneeksi. Henkilökunta tekee työtään sydämellä, lapsen parhaaksi. Yhteisöllisyys on käsin kosketeltavaa. Intensiivisen, ”tiheän” arjen keskellä selviytyminen on ihailtavaa. Turvallisuus heijastuu lapseen. Ohjaajien kiinnostus, joustavuus, oppimisen halu sekä yhteinen oppimisen ilo ovat ihanteellista maaperää kehittämistyölle. Kiitollisuus koko päiväkodin henkilökunnalle on siivittänyt sekä opinnäytetyötäni että tulevan projektin suunnittelua.

Loppusyksystä kävin päiväkodilla. Iloiset lasten silmät tervehtivät, ja kysyin monilta kuulumisia. Yksi kohderyhmän lapsista ojensi kätensä ja menin hänen luokseen. Ippe silitti paitaani ja kysyi milloin tulen takaisin. Esimies kertoi käynnistään päiväkodin toisessa rakennuksessa samana aamuna. Spontaanisti siellä oli raikunut ”Varislaulu” lasten laulamana, vaikka laulu ei ollut silloin päiväkodin teemalauluissa, eikä rakennuksessa ollut kohderyhmän lapsia. Laulu oli jalkautunut päiväkodin ja lasten arkeen. Se oli jäänyt elämään lasten mielissä.

Musiikista jää jälki lapsen polkuun – elämänikäiseen. Sinulla ja minulla, aikuisella, on erityinen vastuu, millaiseksi se jälki muodostuu.



”YKSI, KAKSI,  
KOLME, NELJÄ,  
VIISI RAITAA OIS.

MUTTA LANKA LOPPUI,  
JA VARIS LENSİ POIS!”

(Rusava 1999, 30)

Kuva 9. Varis lapsen askartelemana

## Lähteet

- Aaltola, J. & Valli, R. 2007. Ikkunoita tutkimusmetodeihin. Metodien valinta ja aineistonkeruu: Virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Juva: PS-kustannus.
- Ahonen, H. 1993. Musiikki - sanaton kieli, Musiikkiterapian perusteet. Loimaa.
- Ahonen-Eerikäinen, H. 1998. Musiikillinen dialogi ja muita musiikkiterapeuttien työskentelytapoja ja lasten musiikkiterapian muotoja. Väitöskirja. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Ahonen-Eerikäinen, H. 1999. Lasten musiikkiterapian monet muodot. Teoksessa Musiikkiterapian monet kasvot. Toim. J. Erkkilä ja K. Lehtonen. Jyväskylä: Suomen musiikkiterapiayhdistys, 13-23.
- Ala-Ruona, E. 2007. Alkuarviointi kliinisenä käytäntönä psyykkisesti oireilevien asiakkaiden musiikkiterapiassa. Strategioita, menetelmiä ja apukeinoja. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, humanistinen tiedekunta.
- Ala-Ruona, E. 2014. Musiikkiterapiatieto II. Musiikkiterapian arviointi kliinisenä käytäntönä. Luento. Musiikkiterapian aineopinnot. Tampere: Jyväskylän yliopisto / Tampereen kesäyliopisto.
- Ala-Ruona, E. 2015. Johdatus musiikkiterapian tutkimukseen. Luento. Tampere: Jyväskylän Yliopisto/Tampereen kesäyliopisto.
- Altenmuller, E. & Schlaug, G. 2013. Neurobiological Aspects of Neurologic Music Therapy. Music and Medicine 00(0) 1-7. The Author(s) Reprints and permission: [sagepub.com/journalsPermissions.nav](http://sagepub.com/journalsPermissions.nav) DOI: 10.1177/1943862113505328. [mmd.sagepublications.com](http://mmd.sagepublications.com).
- Anttila, P. 2007. Realistinen evaluaatio ja tuloksellinen kehittämistyö. Hamina: Akatiimi.
- Chase, K.M. 2004. Music therapy assessment for Children with Developmental Disabilities: A Survey Study. Journal of Music Therapy; Spring 2004; 41, 1 ProQuest Direct Complete pg. 28.
- Colwell, R., & Webster, P.R. (ed.) 2011. Music Handbook of research on Music Learning. Oxford University Press.
- Dunderfelt, T. 2010. Ilon psykologia. Juva: PS-kustannus.
- Dunderfelt, T. 2011. Elämänkaaripsykologia. Helsinki: WSOY.
- Eerola-Pennanen, P. 2013. Yksilönä vaan ei yksin – Lapset minuuden muodostajina päiväkodissa. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Erkkilä, J. 2014. Musiikkipsykoterapian malleja ja menetelmiä. Luento. Musiikkiterapian aineopinnot. Tampere: Jyväskylän yliopisto / Tampereen kesäyliopisto.
- Erkkilä, J. & Rissanen, P. 2008. Taiteet ja kuntoutuminen. Teoksessa Kuntoutus. Toim. P. Rissanen, T. Kallanranta ja A. Suikkanen. Helsinki: Duodecim, 523-529.

- Eschen, J. Th. (ed.) 2002. *Analytical Music Therapy*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Freud, A. 2000. *Terve ja psyykkisesti häiriintynyt lapsi*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Gissler, M., Merikukka, M., Paananen, R., Ristikari, T. & Rämö, A. 2012. Lasten ja nuorten hyvinvointi. Kansallinen syntymäkohortti 1987 tutkimusaineiston valossa. THL. Raportti 52/2012.
- Gosling, S. & Rentfrow, P. 2003. The Do Re Mi's of Everyday Life: The Structure and Personality Correlates of Music Preferences. University of Texas at Austin. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2003 vol 84, No. 6, pp 1236-1256.
- Hakomäki, H. 2004. Tarinasäveltäminen – taustaa, määrittelyä ja mahdollisuuksia. *Musiikkiterapia* 2004, 19(1), 43-62.
- Heikkilä, A., Jokinen, P. & Nurmela, T. 2008. Tutkiva kehittäminen. Avaimia tutkimus- ja kehittämishankkeisiin terveysalalla. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. *Teemahaastattelu – Teemahaastattelun historia ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hongisto-Åberg, M., Lindeberg-Piiroinen, A. & Mäkinen, L. 1993. Hip hoi musisoi! – Musiikki varhaiskasvatuksessa. Espoo: Fazer Musiikki.
- Huottilainen, M. & Särkämö, T. 2012. Musiikkia aivoille läpi elämän. *Suomen lääkärilehti* 17/2012, vsk 67. 1334-1339.
- Hämäläinen, H., Aaltonen, O., Laine, M. & Revonsuo, A. (toim.) 2006. *Mieli ja aivot. Kognitiivisen neurotieteen oppikirja*. Turku: Kognitiivisen neurotieteen tutkimuskeskus, Turun yliopisto. Gummerus kirjapaino.
- Ikäheimo, I. 2013. Musiikkiterapian menetelmiä. Luento. Musiikkiterapian perusopinnot. Kokkola: Jyväskylän avoin yliopisto.
- Jordan-Kilkki, P. 2013. Musiikin erityispedagogiikan kuntoutuksellisia näkökulmia. Luento. Musiikki kuuluu kaikkialle. Kuopio: MEOK-hanke. Valtakunnallinen musiikin erityispedagogiikan seminaari 12.4.2013.
- Jordan-Kilkki, P. 2014. Musiikkiterapia neurologiassa. Luento. Musiikkiterapian aineopinnot. Tampere: Jyväskylän avoin yliopisto / Tampereen kesäyliopisto.
- Juslin, P. & Laukka, P. 2004. Expression, Perception, and Induction of Musical Emotions: A Review and a Questionnaire Study on Every Listening. *Journal of New Music Research* 2004, Vol 33, No. 3, pp 217-238.
- Kaikkonen, M. 2013. Toiminnallinen osio ja luento. Musiikki kuuluu kaikkialle. Kuopio: MEOK-hanke. Valtakunnallinen musiikin erityispedagogiikan seminaari 12.4.2013.
- Kaikkonen, M. & Uusitalo, K. 2007. *Soita mitä näet*. Kuvionuotit opetuksessa ja terapiassa. Jyväskylä: Gummerus.
- Kaikkonen, M. & Uusitalo, K. 2013. Kuvionuotit. Kouvola: Solver-palvelut.



Kaskela, M., & Kekkonen, M. 2011. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta – Opas varhaiskasvatuksen kehittämiseen. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Oppaita 63. Jyväskylä: Bookwell.

Kettunen, J. 2013. Toiminnallinen musiikkiterapia. Luento. Musiikkiterapian perusopinnot. Kokkola: Jyväskylän avoin yliopisto.

Kokkonen, Y. 2012. Nettiriippuvaisen aivot kutistuvat, artikkeli monikansallisesta tutkimuksesta 21.4.2012. Yle Uutiset.

Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka – Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Kärnä, E. 2013. Inklusio ja muuttuvat oppimisympäristöt, luento. Musiikki kuuluu kaikkialle. Kuopio: MEOK-hanke. Valtakunnallinen musiikin erityispedagogiikan seminaari 12.4.2013.

Laakso, M-L. 2011. Vanhemman ja lapsen vuorovaikutuksen merkitys lapsen itsesäätelyn kehityksessä. Teoksessa Taaperosta taitavaksi toimijaksi.

Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. Toim. T. Aro ja M-L Laakso. Niilo Mäki Instituutti. Porvoo: Bookwell, 60-79.

Levitin, D.J. & Tivorolas, A.K. 2009. Current Advances in the Cognitive Neuroscience on Music. The Year in Cognitive Neuroscience: Ann. N.Y. Acad. Sci. 1156. Doi: 10.1111/j.1749-6632.2009.04417.x New York Academy of Sciences. 211-231.

LSKL 2014. Lapsi 2018. Lastensuojelun keskusliiton strategia.

Luntamo, T. 2013. "Pain symptoms and sleep problems among school aged children. Long-term prevalence changes, and pain symptoms as predictors of later mental health" (Koululaisten kipuoireet ja ongelmat. Esiintyvyyden pitkän aikavälin muutokset ja kipuoireiden yhteys myöhempisiin psyykkisiin vaikeuksiin). Väitöskirja. Turku: Turun Yliopisto.

Lääkärilehti 2013. Lapselle laulaminen kehittää aivoja, artikkeli 4.1.2013

meok.savonia.fi 2013. Musiikin erityispedagogiikan osaamiskeskittymä – MEOK-hanke. Savonia-ammattikorkeakoulu, Kuopion konservatorio ja Taideyliopiston Sibelius-Akatemian Kuopion yksikkö.

Mäkelä, J. & Salo, S. 2011. Theraplay – vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutushoito lapsen mielenterveysongelmissa. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim 127: 327-334.

Ojasalo, K., Moilanen, T. & Ritalahti, J. 2009. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Helsinki: WSOY.

Peltonen, A. 2004. Apua ajoissa – tunnista lapsen hätä. Helsinki: Kirjapaja.

Poikkeus, A-M. 2011. Itsesäätely sosiaalisten taitojen ja suhteiden perustana. Teoksessa Taaperosta taitavaksi toimijaksi. Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. Toim. T. Aro ja M-L Laakso. Niilo Mäki Instituutti. Porvoo: Bookwell, 80-104.

- Rauscher, F. 2009. The Impact of music instruction on other skills. Teoksessa *The Oxford Handbook of Music Psychology*, Ed. S. Hallam, I. Cross and M. Thaut. Oxford University Press, chapter 23.
- Rimpelä, M. 2011. Hyvinvointiluento, Vanhempainilta Vihtavuoren yläkoulu, 10/2011, Laukaa: Laukaan koulutoimi.
- Rimpelä, M. 2013. Annetaan kaikille nuorille tulevaisuus. Luento. Hyvinkää, 11.2.2013.
- Rusava, P. 1999. Siellä aurinko taivaalla. Lauluja Piiskulaiselle. Kuopio: Kevama Graf.
- Rönkä, A., Malinen, K. & Lämsä, T. (toim.) 2009. Perhe-elämän paletti. Vanhempana ja puolisona vaihtelevassa arjessa. Juva: Ps-kustannus.
- Saarikallio, S. 2010. Musiikin tunnimerkitykset arkielämässä, teoksessa *Musiikkipsykologia*. Toimi. J. Louhivuori ja S. Saarikallio. Jyväskylä: WS Bookwell OY, 279-293.
- Saarikallio, S. 2013. Musiikki on kokemuslaji. Teoksessa *Musiikkipedagogin käsikirja*. Toim. P. Jordan-Kilki, E. Kauppinen ja E. Viitasalo-Korolainen. Tampere: Opetushallitus, 37-45.
- Saarikallio, S. 2014. Musiikkipsykologia II. Luento. Musiikkiterapian aineopinnot. Tampere: Jyväskylän avoin yliopisto / Tampereen kesäyliopisto.
- Salo, J. 2000. Missä sinä olet ollut? Terapeuttista musiikkikasvatusta Ruskeasuon koulussa. *Musiikkiterapia* 1/2000, 31-43.
- Salo, S. & Flykt, M. 2013. Lapsen ja vanhemman välisen emotionaalisen saatavillaolon merkitys lapsen kehityksessä ja hyvinvoinnissa. *Psykologia* 48 (05-06), 402-416.
- Saukko, P. 2008. Musiikkiterapian tavoitteet lapsen kuntoutusprosessissa. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto
- Seppänen-Järvelä, R. & Vataja, K. 2009. Työyhteisö uusille urille. Kehittäminen osaksi arjen työtä. Juva: PS-kustannus
- Sinkkonen, J. 2008. Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun? Helsinki: WSOY
- Sipilä, J. & Österbacka, E. 2013. Enemmän ongelmien ehkäisyä, vähemmän korjailua. Perheitä ja lapsia tukevien palvelujen tuloksellisuus ja kustannusvaikuttavuus. Valtionvarainministeriön julkaisuja 11/2013.
- Syvöja, H., 2013. Lasten runsas ruutuaika on yhteydessä heikkoon koulumenestykseen. Likes.fi / tutkimus / fyysisen aktiivisuuden vaikutukset / liikunta, oppiminen ja koulutus.
- Särkämö, T. 2014. Musiikki ja aivot. Luentosarja. Musiikkiterapian aineopinnot. Tampere: Jyväskylän Yliopisto / Tampereen kesäyliopisto.

Tervo, J. 1993. Lapsi ja musiikkiterapia. Musiikkikasvatuksen ja musiikkiterapian suhteesta. Teoksessa Musiikki varhaiskasvatuksessa. Hip hoi musisoi! Käsikirja. Toim. M. Hongisto-Åberg, A. Lindeberg-Piironen ja L. Mäkinen. Espoo: Fazer-musiikki, 206-212.

Toikko, T. & Rantanen, T., 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta – Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. Tampere: Tampereen yliopistopaino.

Tuomi, K. 2014. Musiikin kehityspsykologia II. Luento. Musiikkiterapian aineopinnot. Tampere: Jyväskylän yliopisto / Tampereen kesäyliopisto.

Uusitalo, K. 2013. Musiikkiterapian sovelluksia. Kuvionuotit. Luento. Musiikkiterapian perusopinnot. Kokkola: Jyväskylän avoin yliopisto.

YLE 2011. ”Heinola etsii keinoja lastensuojeluun”. Artikkel. YLE.fi/uutiset/Lahti 27.4.2011.

YLE 2014. ”Heinola teki historiallisen liikkeen lastensuojelussa. 10 uuden työntekijän palkkaaminen kannatti”. Artikkel. YLE.fi/uutiset/Kotimaa 28.11.2014.

## Liitteet

Liite 1: Suostumus lapsen osallistumisesta kehittämisprosessiin

Liite 2: Alkuhaastattelu (tammikuu)

Liite 3: Loppuhaastattelu (huhtikuu)

Liite 4: Kyselylomake päiväkodin henkilökunnalle

Liite 5: Äänitepankin sisällöt

Liite 6: Posterit

Liite 7: Varislaulu kuvionuoteilla

Liite 8: Talousnäkökulma

Liite 9: Perusteluja ennaltaehkäisevän työn talousnäkökulmaan

## LIITE 1

### Suostumus lapsen osallistumisesta kehittämisprosessiin

**Aihe: Musiikin terapeuttinen käyttö lapsen kasvun ja kehityksen tukena**

Sosiaalialaa (Jamk) sekä Musiikkiterapiaa (JYU) opiskeleva luokanopettaja Aino Palokangas aloittaa opinnäytetyön xxxxxxxx Oy:n - päiväkodissa, xxxxxxxx ryhmässä.

Opinnäytetyön tavoitteena on tukea lapsen arkea ja oppimista musiikin keinoin. Ryhmän tiedot käsitellään kaikilta osin luottamuksellisena, ja opinnäytetyöhön kirjattavat havainnot ja tulokset muutetaan lasten osalta anonymiksi. Mahdollista äänitysmateriaalia ei julkaista opinnäytetyön ulkopuolella, ja kuvausmateriaalia ei luovuteta ulkopuoliseen käyttöön.

Ainon suunnitteleman toiminnan sisällöstä voi kysyä:

p. 0400 755568 taikka sp [aino.palokangas@laukaa.fi](mailto:aino.palokangas@laukaa.fi)

-----  
Pyydämme palauttamaan täytettynä ja allekirjoitettuna (ympyröi vaihtoehto):

Lapseni saa osallistua prosessiin	Kyllä	Ei
Ohjaaja xxxx xxxx saa kertoa lapsestani Ainolle	Kyllä	Ei
Lapseni saa osallistua musiikkituokioihin.	Kyllä	Ei
Lastani saa haastatella jakson aikana.	Kyllä	Ei
Musiikkituokioita saa nauhoittaa.	Kyllä	Ei
Musiikkituokioita saa kuvata/taltioida videolle	Kyllä	Ei

**LIITE 2: ALKUHAASTATTELU (tammikuu)**

Millä tavalla kuvailisit lyhyesti koko päiväkodin kasvatustilapiiriä ja menetelmiä?

- Uuden vastaanottaminen, kehittämisen tahto
- Työntekijöiden yhteisöllisyys
- Työpaikkamme vahvuudet - heikkoudet

Millä tavalla kuvailisit kohderyhmää?

- Ryhmän koko ja suhde koko päivähoidon lapsiryhmään
- Ryhmän erityispiirteitä

Missä tilanteissa päivähoitopäivän aikana tarvitsisit uusia välineitä ryhmän/lapsen hallintaan?

Mitä välineitä itse käytät pulmatilanteissa?

Millä tavalla olet aikaisemmin käyttänyt musiikkia hoitopäivän aikana?

Onko ryhmässä lapsi/lapsia, joka on reagoinut positiivisesti musiikkisignaaliin (eri tavalla kuin sanalliseen informaatioon)? Kuinka se on näkynyt? Kerro tästä...

Missä tilanteissa musiikki on vaikuttanut rauhoittavasti lapsiin/lapseen? Miten se on näkynyt? Kerro lisää...

Missä tilanteissa musiikki on aktivoinut lasta ja temmannut lapsen mukaan yhteiseen toimintaan? Kerro tästä lisää...

Koetko, että musiikki vaikuttaa johonkin lapseen negatiivisesti? Kerro lisää...

---

Kohderyhmälle opetettiin ennen joulua VARIS-laulu. Millä tavalla laulu taikka sen vaikutukset ovat näkyneet ryhmässä? Entä koko päiväkodin arjessa? Kerro siitä...

### **LIITE 3: LOPPUHAASTATTELU (huhtikuu)**

**Millä tavalla kuvailisit kehittämisprosessin vaikutusta omaan toimintaasi?**

- Uusia ideoita
- rohkeus kokeilla jotain uutta
- idea, josta sait uuden näkökulman arjen keskelle, jne.

**Oletko nähnyt kehittämisprosessiin liittyvän musiikin vaikuttavan työyhteisöön?**

- Millaisia vaikutukset ovat olleet?
- Mihin/keihin se on vaikuttanut?

**Koko prosessin lähtökohta on lapsen tukeminen. Missä tilanteissa ajattelet prosessista olleen hyötyä lapsen pulmien ratkaisemiseksi?**

**Millaisissa tilanteissa olisit toivonut toimittavan toisin?**

- Kerro tarkemmin, mitä olisit odottanut

**Mikä kehittämistyössä tuntuu tällä hetkellä hyödyllisimmältä?**

**Monet menetelmät ja toimintamallit jalkautuvat yhteisöön pienin askelin ja pitemmän ajan kuluessa. Mikä musiikin käyttötapa tai menetelmä tuntui helpolta omaksua?**

- Oletko käyttänyt sitä jo omassa ryhmässäsi?

**Kerro, mihin menetelmään/malliin todennäköisesti perehdyt käyttääksesi sitä itse?**

**Mikä menetelmä on sellainen, jota toivoisit tarjottavan ryhmääsi enemmän?**

**Jos vastaavaa toimintaa tarjotaan uudelleen syksyllä, olisitko kiinnostunut hyödyntämään sitä omassa ryhmässäsi?**

## LIITE 4: KYSELYLOMAKE päiväkodin henkilökunnalle

MIKÄ TEHTÄVÄSI/AMMATTINIMIKKEESI ON PÄIVÄKODISSA?

---

**ALUKSI KARTOITAMME KOKEMUKSIASI KOKO KEHITTÄMISJAKSON AJALTA:**

1. OLETKO HAVAINNUT VAIKUTUKSIA PÄIVÄKODIN TOIMINTAKULTTUURISSA? MILLAISIA?

2. ONKO TOIMINNALLA OLLUT VAIKUTUSTA YKSITTÄISEEN LAPSEEN / LAPSIRYHMÄÄN?  
KUVAILE LYHYESTI.

**ARVIOINTI ON ERITYISEN TÄRKEÄÄ KEHITTÄMISTYÖSSÄ. OLETHAN SEURAAVISSA  
VASTAUSSISSASI AVOIN JA ROHKEA!**

3. ITSEARVIOINTIA: OLETKO KIINNOSTUNUT KEHITTÄMISTYÖN AIHEESTA? OLETKO  
HYÖDYNTÄNYT IDEOITA? MILLÄ TAVALLA?

4. SAITKO JONKIN UUDEN NÄKÖKULMAN, IDEAN TAI MALLIN? MINKÄ? VOIKO PROSESSI  
VAIKUTTAA OMAAN AMMATILLISEEN KEHITTÄMISEESI?

5. KOMMENTOI TUTKIJAN TOIMINTAA JAKSON AIKANA.

6. KRITIIKKIÄ



**(LIITE 4 JATKUU)**

**VIELÄ MUUTAMA AJATUS, KUN JAKSO ON PÄÄTTYMÄSSÄ, JA KATSE SUUNNATAAN TULEVAAN:**

7. VAIKUTTAAKO PROSESSI TÄMÄN JÄLKEEN TYÖHÖSI LASTEN KESKELLÄ? MILLÄ TAVALLA?

8. PÄIVÄKODILLE JÄÄ KÄYTTÖÖN ÄÄNITEMATERIAALIA, JOTA VOI SOVELTAA ERI RYHMISSÄ. ONKO AIKOMUKSESI HYÖDYNTÄÄ SITÄ? MISSÄ TILANTEISSA?

9. JOS MYÖHEMMIN TARJOTAAN VASTAAVANLAISTA TOIMINTAA, TOIVOISITKO SITÄ OMAAN RYHMÄÄSI? MITÄ ERITYISESTI ODOTTAISIT SILLOIN?

10. HALUATKO KOMMENTOIDA VIELÄ JOTAIN JAKSOON TAI SEN AIHEISIIN LIITTYVÄÄ?

**KIITOKSET VAIVANNÄÖSTÄSI!**

## LIITE 5: Äänitepankin sisällöt

## LEVOLLINEN, RENTOUTTAVA ÄÄNIKOOSTE

1. Mendelssohn, symph 4
2. Mendelssohn symp 5
3. Muistoja Alhambrasta (Rodrigo)
4. Vesipisaroita (Sibelius)
5. Valse Triste (Sibelius)
6. Andalouse (Emile Pessard)
7. La Romanesca (Fernando Sor)
8. Unkarilainen rondo (Hummel)
9. Kesäpäivä Kangasalla (Merikanto)
10. Kehtolaulu
11. Bercause
12. Yö meren rannalla (Heino Kaski)
13. Kuutamo
14. Hiljainen metsä
15. Valse Lente
16. Romance
17. Joutsen (Saint Saens)
18. Berceuse (Järnefelt)
19. Ave Maria
20. Adagio (Albinoni)
21. Autuaitten sielujen karkelo (Gluck)
22. Largo (Händel)
23. Largo (Vivaldi)
24. Kanon (Gluck)
25. Adagio (Rodrigo)
26. Aamutunnelma (Grieg)

## LUONTOKUVIA ÄÄNITEKOOSTE

1. Kimalaisen lento
2. Ampiaiset
3. Vesipisaroita
4. Muurahaiset
5. Lokakuu
6. Suo (Cantus Arcticus)
7. Nymfien tanssi (Myrsky)
8. Kuusi
9. Lumi tanssii
10. Geysir
11. Joutsen (huilu ja harppu)
12. Kesäpäivä Kangasalla
13. Kevätyö
14. Pankakoski
15. Meri
16. Yö meren rannalla
17. Kuutamo
18. Hiljainen metsä
19. Joutsen (harppu)
20. Kevät
21. Kuutamossa
22. Aamutunnelma

## AKTIVOIVAA, TOIMINNALLISTA MUSIIKKIA

1. "Italialainen" (Mendelssohn, ork)
2. Radetzky-Marssi (ork)
3. Unkarilainen tanssi (ork)
4. Rondo a la Turca (huilu)
5. Pieni valkoinen aasi (huilu ja piano)
6. Pikkuinen sotapoika (huilu ja piano)
7. Fagottikonsertto F
8. Fagottikonsertto F
9. Pankakoski (piano)
10. Meri (piano)
11. Vuorenpeikkojen iltasoitto (piano)
12. Virvatuli (piano)
13. Scherzino (piano)
14. Kansanlaulu (piano)
15. Aida (Verdi, ork)
16. Marssi (Karelia-sarja, ork)
17. Alkusoitto (Pähkinänsärkijä, ork)
18. Radetzky-marssi (rummut aloittavat)

## SATUAIHEISIA ÄÄNITTEITÄ

1. Keijujen tanssi (Nymfit, Myrsky)
2. Lumi tanssii
3. Sätäkynukke
4. Leikki
5. Villihanhien valitus (huilu ja ork)
6. Pieni valkoinen aasi (huilu ja piano)
7. Äitikana (huilu ja piano)
8. Pikkuinen sotapoika (huilu ja piano)
9. Autuaitten sielujen karkelo (huilu ja ork)
10. Vuorenkunkin luolassa (ork)

# MUSIIKKI PÄIVÄHOIDOSSA

ILOA

VUOROVAIKUTUSTA

ONNISTUMISIA

ELÄMYKSIÄ

OSALLISUUTTA

TOIMINNALLISUUTTA

## LAPSEN PARHAAKSI

LAULUT, SANATON KIELI, TUKIVIITTOMAT

LEIKKI

Vuorovaikutus

Lapsen arki

TUNTEET

Tunnistaminen

Turvallinen purkaminen

MINÄKUVA

Ryhmän jäsenenä

Ympäristön tutkiminen

Toisen kunnioittaminen

OPPIMINEN

Taitojen harjoittaminen

Lapsilähtöisyys





Pulmien ennaltaehkäisy



TULEVIA ASKELIA TUKIEN  
KODIN KANSSA YHTEISTYÖSSÄ

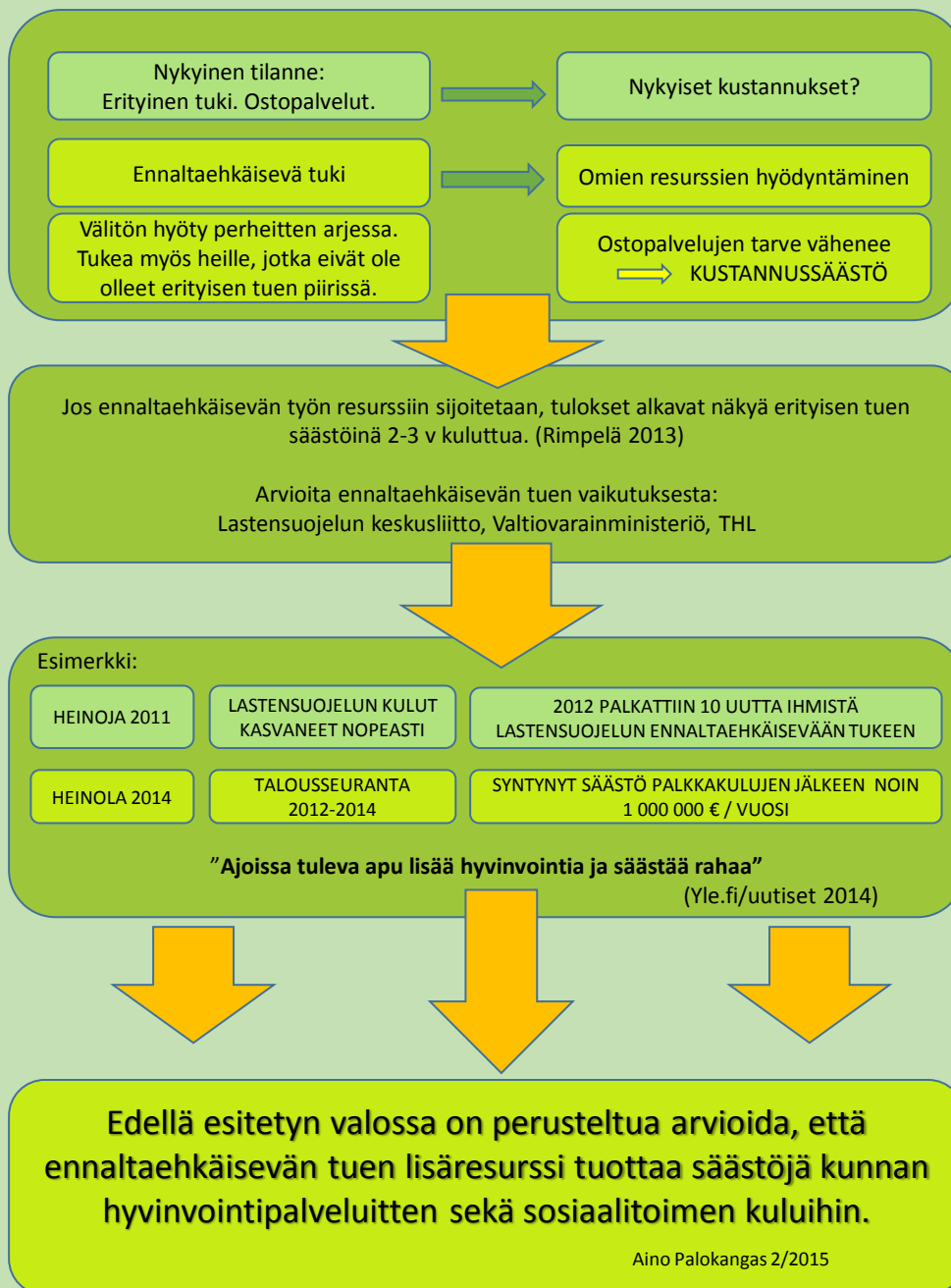
Xxxxxxxn ja Xxxxxxxn päiväkotit

## LIITE 7: VARISLAULU KUVIONUOTEILLA

 VA-	 RIS	 AS-	 TE- LI	 AI-	 TAA		
 NEU-	 LOI	 VIL-	 LA-	 PAI-	 TAA.		
 HAR-	 MAAN	 MUS-	 TAA	 RAI-	 TAA		
 LE-	 VE-	 AA	 JA	 KAI-	 TAA.		
 YK-	 SI,	 KAK-	 SI,	 KOL-	 ME,	 NEL-	 JÄ,
 VIL-	 SI	 RAI-	 TAA	 OIS.			
 MUT-	 TA	 LAN-	 KA	 LOP-	 PUL,	 JA	
 VA-	 RIS	 LEN-	 SI	 POIS !			

## LIITE 8: TALOUSNÄKÖKULMA

## Ennaltaehkäisevän tuen resurssointi kunnassa: Hyvinvoinnin ja talouden näkökulma



”Hyvinvoinnin tukemiseen ja arjen sujumiseen vaikuttamalla voidaan ongelmien ilmaantumista estää ja niistä selviämistä edistää. Ongelmiin puuttumisen sijaan tulisikin ensisijaisesti panostaa hyvinvoinnin ja pärjäävyyden vahvistamiseen, jossa päivähoiton ja koulun rooli toimijoina korostuu... Ehkäisevä työ sekä varhainen ongelmiin puuttuminen ovat ensiarvoisen tärkeitä niin inhimilliseltä kuin taloudelliseltakin kannalta. (Paananen, Ristikivi, Merikukka, Rämö & Gissler 2012, 45.)

Ennaltaehkäisevää tukea vahvistaa se, että lasten tarpeet sisällytetään päätöksiin. Vahvistaminen vähentää korjaavan työn kysyntää. Tavoitteena on kehittää verkostotyötä ja tunnistaa perinteisen kentän ulkopuolella olevia toimijoita. Jotta ehkäisevä työ olisi vaikuttavaa, tarvitaan toimenpiteitä sekä yhteiskunnallisella, yhteisöllisellä että yksilöllisellä tasolla. (LSKL 2014, 10-11.)

Rimpelä ehdottaakin investointien kohdentamista peruspalveluihin sekä konsultaatiotukeen. Lapsen kehitysympäristöjä (perhe, lähiympäristö, varhaiskasvatus ja koulu) vahvistetaan ja samalla tuetaan kasvatuskumppanuutta. Erikoistuneiden palveluiden kuormitus vähenee. Kahden-kolmen vuoden viiveellä, ennaltaehkäisevän työn tuotto-odotuksena lasten ja perheitten hyvinvointi lisääntyy ja erityisen tuen kulut vähenevät. (Rimpelä 2013.)

Pari vuotta sitten Heinolan kaupunki palkkasi kymmenen uutta perhetyöntekijää ennaltaehkäisevään työhön, koska lastensuojelun menot olivat kasvaneet huomasti. Kustannuksia pyrittiin kattamaan lastensuojelusta vapautuvilla varoilla, mikäli lastensuojelun tarve vähenisi. Nyt kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrä on vähentynyt. Talousseurannan perusteella kaupunki säästää nyt noin miljoona euroa vuodessa verrattuna parin vuoden takaisiin menoihin. (YLE 2011, YLE 2014.)

**Sen lisäksi että tuottavat hyviä tuloksia, varhaisen tukemisen eri muodot säästävät julkisia kustannuksia. Vaikuttavimmiksi ovat osoittautuneet ennaltaehkäisevän tuen muodot, joita keskitetään varhaiskasvatuksen ja koulunkäynnin kentälle. (Sipilä & Österbacka 2013, 65.)**

#### LÄHTEET:

Gissler, M., Merikukka, M., Paananen, R., Ristikari, T. & Rämö, A. 2012. Lasten ja nuorten hyvinvointi. Kansallinen syntymäkohortti 1987 tutkimusaineiston valossa. THL. Raportti 52/2012.

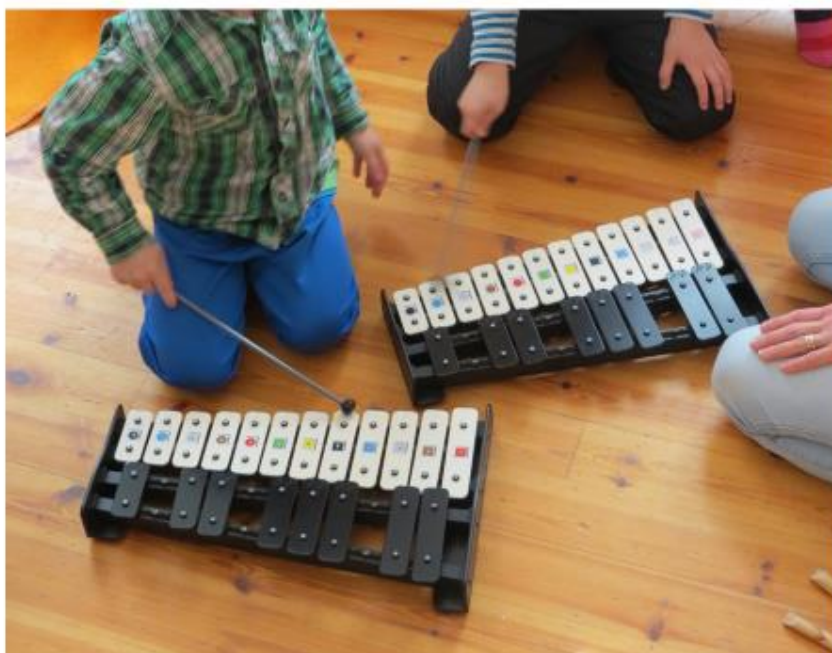
LSKL 2014. Lapsi 2018. Lastensuojelun keskusliiton strategia.

Rimpelä, M. 2013. Annetaan kaikille nuorille tulevaisuus. Luento. Hyvinkää, 11.2.2013.

Sipilä, J. & Österbacka, E. 2013. Enemmän ongelmien ehkäisyä, vähemmän korjailua. Perheitä ja lapsia tukevien palvelujen tuloksellisuus ja kustannusvaikuttavuus. Valtionvarainministeriön julkaisuja 11/2013.

YLE 2011. Heinola etsii keinoja lastensuojeluun. Artikkel. YLE uutiset Lahti 27.4.2011.

YLE 2014. Heinola teki historiallisen liikkeen lastensuojelussa. 10 uuden työntekijän palkkaaminen kannatti. Artikkel. Yle uutiset Kotimaa 28.11.2014.



Kuva 10. Osallisuutta



Kuva 11. Leikkiä



Kuva 12. Mielikuvia